

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Μεταπτυχιακή Διατριβή



**Μελέτη Περίπτωσης
Ερασιτεχνικής Θεατρικής Ομάδας της Αθήνας
με Πολυετή Λειτουργία:
Η Ανάπτυξη Αυτογνωσίας και Ενσυναίσθησης
σε Ενήλικες Συμμετέχοντες**

Αθηνά Ασημάκη

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Αγγελική Τριανταφυλλάκη**

Μάιος 2020

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Μελέτη Περίπτωσης
Ερασιτεχνικής Θεατρικής Ομάδας της Αθήνας
με Πολυετή Λειτουργία:
Η Ανάπτυξη Αυτογνωσίας και Ενσυναίσθησης
σε Ενήλικες Συμμετέχοντες**

Αθηνά Ασημάκη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Αγγελική Τριανταφυλλάκη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2020

«Όλος ο κόσμος είναι μια σκηνή»

William Shakespeare

Περίληψη

Στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι η διερεύνηση του ρόλου της θεατρικής διαδικασίας στην ανάπτυξη αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης στους ενήλικες που συμμετέχουν σε μία ερασιτεχνική θεατρική ομάδα με πολυετή λειτουργία στην Αθήνα, καθώς επίσης και η μελέτη της λειτουργίας της ως περιβάλλον άτυπης μάθησης και μετάδοσης πολιτισμού. Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η ποιοτική προσέγγιση και συγκεκριμένα η μελέτη περίπτωσης μιας ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας, ώστε να αναλυθούν σε βάθος οι απόψεις, οι αντιλήψεις και οι εμπειρίες των συμμετεχόντων στην έρευνα. Με την παρούσα έρευνα δίνεται η δυνατότητα να συμπληρωθούν αποτελέσματα αντίστοιχων ποσοτικών ερευνών, ώστε να εξαχθούν πιο ολοκληρωμένα επιστημονικά συμπεράσματα. Ο πληθυσμός – στόχος είναι οι σκηνοθέτες – καθηγητές και τα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου που επιλέχθηκε, καθώς λειτουργεί εδώ και 25 χρόνια. Τα εργαλεία συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν είναι ατομικές και ομαδικές συνεντεύξεις (ομάδες εστίασης) καθώς και η συλλογή αρχείων (ντοκουμέντων).

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα και αφορούν στη μελέτη περίπτωσης της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας είναι ότι: α) οι συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα φαίνεται να μετέχουν σε διαδικασία άτυπης μάθησης, αφού διευρύνουν τις γνώσεις τους και επαναπροσδιορίζουν απόψεις, αντιλήψεις και στάσεις ζωής β) η ερασιτεχνική θεατρική ομάδα φαίνεται να αποτελεί φορέα διάδοσης γνώσεων που αφορούν τον πολιτισμό, καθώς τα μέλη της διευρύνουν τις γνώσεις τους για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία και την κοινωνία, γ) η συμμετοχή ενηλίκων στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα φαίνεται να αυξάνει το επίπεδο της ενσυναίσθησης, εφόσον οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται καλύτερα τη θέση των άλλων και δ) η ενασχόληση των συμμετεχόντων στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα φαίνεται, τέλος, να συμβάλλει στην ανάπτυξη της αυτογνωσίας, αφού με τη μελέτη και την ενσάρκωση ρόλων, οι συμμετέχοντες οδηγούνται στην ενδοσκόπηση και την ανάλυση του χαρακτήρα τους και ανακαλύπτουν νέες πτυχές της προσωπικότητάς τους.

Λέξεις κλειδιά: Άτυπη Μάθηση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Θέατρο, Θεατρική Αγωγή, Ενσυναίσθηση, Αυτογνωσία, Ποιοτική Έρευνα

A Case Study of a Long-serving Amateur Theater Group in Athens: The Development of Self-Awareness and Empathy in Adult Participants

Abstract

The aim of this dissertation is the exploration of the role of the theatrical process in the development of self-awareness and empathy in adults who participate in an amateur theater group that has been in operation for many years in Athens and the study of its function as an environment of informal learning and cultural transference. Within a qualitative research methodology, a case study of an amateur theater group was conducted, in order to perform a holistic, in-depth analysis of the various perspectives, beliefs and experiences of the participants. It is the hope of this researcher that the results of this paper may also be of assistance in the completion of other respective quantitative research regarding this issue, with a view to aid in the extraction of more complete scientific conclusions. The target group is the directors/teachers and participants of the theater workshop. This workshop was chosen because it has been in operation for 25 years. The tools used for the collection of data were individual and group interviews (focus groups) as well as data collection (documents).

The findings of this research, which concern the case study of the amateur theater group, are that: a) it seems that the participants of the amateur theater group take part in the process of informal learning, since they broaden their knowledge and redefine their points of view, beliefs and way of life, b) the amateur theater group may constitute an agent of transference of cultural awareness, as its participants broaden their knowledge on arts, theater, history and society, c) the participation of adults in the amateur theater group seems to increase their level of empathy, since participants are provided with an opportunity to place themselves in other people's situations and d) participation in the amateur theater group seems to contribute in increasing self-awareness, as through the analysis and portrayal of their roles, the participants are driven to an introspectiveness, the analysis of their own personality, and the discovery of new facets of their character.

Key Words: Informal Learning, Adult Education, Theater, Drama Education, Empathy, Self-Awareness, Qualitative Research

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Αγγελική Τριανταφυλλάκη για την άριστη συνεργασία, την αποτελεσματική καθοδήγηση και την πολύτιμη συμβολή της κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους σκηνοθέτες – καθηγητές και τα μέλη της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας που παραχώρησαν συνεντεύξεις με προθυμία για τις ανάγκες της έρευνας.

Τέλος, θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την στήριξη και την συμπαράσταση τους.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
1 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	3
1.1 Άτυπη Μάθηση	3
1.1.1 Άτυπη Μάθηση – Ορισμός	3
1.1.2 Η Σημασία της Άτυπης Μάθησης στη Σημερινή Πραγματικότητα	4
1.1.3 Το Θέατρο ως Μορφή Άτυπης Μάθησης	4
1.2 Εκπαίδευση Ενηλίκων	5
1.2.1 Εκπαίδευση Ενηλίκων – Ορισμός	5
1.2.2 Αποσαφήνιση Όρων «Ενήλικας – Ενηλικιότητα»	5
1.2.3 Ιστορική Αναδρομή	6
1.2.4 Χαρακτηριστικά Ενηλίκων Εκπαιδευόμενων	7
1.3 Μετασχηματίζουσα Μάθηση	8
1.3.1 Αποσαφήνιση του «Όρου Μετασχηματίζουσα Μάθηση»	8
1.3.2 Ιστορική Αναδρομή	9
1.3.3 Στοιχεία Εφαρμογής και Αξία της Μετασχηματίζουσας Μάθησης	9
1.3.4 Στάδια Μετασχηματίζουσας Μάθησης	10
1.4 Η Θεατρική Αγωγή στην Εκπαίδευση.....	11
1.4.1 Ιστορική Αναδρομή – Η Αξία του Θεάτρου ως Εκπαιδευτική Διαδικασία	11
1.4.2 Η Ενσωμάτωση της Θεατρικής Αγωγής στην Εκπαίδευση	12
1.4.3 Οφέλη της Θεατρικής Αγωγής στην Εκπαίδευση	13
1.5 Θέατρο και Ενσυναίσθηση	15
1.5.1 Ενσυναίσθηση – Ορισμός και Αποσαφήνιση του Όρου	15
1.5.2 Η Συμβολή του Θεάτρου στην Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης	16
1.6 Θέατρο και Αυτογνωσία	18
1.6.1 Αυτογνωσία – Ορισμός	18
1.6.2 Η συμβολή του Θεάτρου στην Ανάπτυξη και την Ενίσχυση της Αυτογνωσίας	19
2 Μεθοδολογία και Ερευνητικός Σχεδιασμός	21
2.1 Ερευνητικά Ερωτήματα	21
2.2 Θεωρητικό Πλαίσιο	22
2.3 Μεθοδολογία Έρευνας	23
2.4 Άλλες Έρευνες	24
2.5 Μελέτη Περίπτωσης	26
2.6 Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων	28
2.6.1 Ατομική Συνέντευξη	28
2.6.2 Ομάδες Εστίασης (Focus Groups)	30
2.6.3 Τρόπος Σχεδιασμού Πρωτοκόλλου Συνέντευξης	30
2.6.4 Συλλογή Αρχείων (Ντοκουμέντα)	31
2.7 Ο ρόλος του Ερευνητή στην Ποιοτική Έρευνα	32
2.8 Δειγματοληψία	33
2.9 Αξιοπιστία – Εγκυρότητα της Έρευνας	34
2.10 Ζητήματα Δεοντολογίας	35
2.11 Ανάλυση Δεδομένων	36
3 Ευρήματα	38
3.1 Επίδραση της Θεατρικής Ομάδας στην Προσωπικότητα των Μελών	38
3.1.1 Αυτογνωσία	38
3.1.2 Ενσυναίσθηση	40
3.2 Τρόποι Επίδρασης στα Μέλη	46
3.2.1 Τρόπος συμπεριφοράς	46

3.2.2	Ανάπτυξη Κοινωνικών Δεξιοτήτων	49
3.2.3	Λήψη Αποφάσεων	51
3.2.4	Επαναπροσδιορισμός Αντιλήψεων, Απόψεων και Στάσης Ζωής	53
3.3	Πολιτισμική Διάχυση	56
3.3.1	Διεύρυνση Γνώσεων Σχετικά με την Τέχνη, το Θέατρο, την Ιστορία, την Κοινωνία ..	56
3.3.2	Απόκτηση νέων γνώσεων	57
4	Συζήτηση των Ευρημάτων	61
4.1	Η Ερασιτεχνική Θεατρική Ομάδα ως Φορέας Ατομικής Μάθησης	61
4.2	Αύξηση Γνώσεων για τον Πολιτισμό	64
4.3	Ανάπτυξη και Ενίσχυση της Ενσυναίσθησης	65
4.4	Ανάπτυξη και Ενίσχυση της Αυτογνωσίας	66
5	Συμπεράσματα	68
	Βιβλιογραφικές Αναφορές	72
	Παραρτήματα	
A	Πρωτόκολλα Συνεντεύξεων	83
B	Επιστολές Συναίνεσης	88
Γ	Πίνακας Θεματικής Ανάλυσης	93
Δ	Συνεντεύξεις	97

Εισαγωγή

Η παιδαγωγική αξία του θεάτρου είναι ευρέως διαδεδομένη ήδη από την ελληνική αρχαιότητα. Το θέατρο ενσωματώθηκε στην τυπική εκπαίδευση (σχολείο) στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες από τον 16^ο αιώνα (Πούχνερ, 1996) ενώ στην Ελλάδα το 1989 (Σέξτου, 1998). Η ενσωμάτωση της θεατρικής αγωγής στην εκπαίδευση αποδεικνύεται ιδιαίτερος «ευεργετική», καθώς συμβάλλει στη διάπλαση της προσωπικότητας των εκπαιδευόμενων, στην κοινωνικοποίηση τους, στην ανακάλυψη των εκφραστικών τους μέσων, καθώς και στην καλλιέργεια της μνήμης τους (Πούχνερ, 2014).

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή διερευνά το ρόλο της θεατρικής διαδικασίας στην ανάπτυξη αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης στους ενήλικες συμμετέχοντες σε μια ερασιτεχνική θεατρική ομάδα που λειτουργεί πάνω από είκοσι χρόνια στην Αθήνα. Επίσης, εξετάζει αν η θεατρική ομάδα μπορεί να λειτουργήσει ως περιβάλλον άτυπης μάθησης και μετάδοσης πολιτισμού.

Η **σημαντικότητα** της παρούσας έρευνας έγκειται α) στην προσπάθεια να **εμπλουτιστεί** η θεωρητική γνώση που αφορά στην ανάπτυξη και ενίσχυση της ενσυναίσθησης καθώς και της αυτογνωσίας στους ενήλικες που συμμετέχουν στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα με πολυετή λειτουργία (>20 έτη) β) στην προσπάθεια να επαληθευτούν και να ενισχυθούν συμπεράσματα ποσοτικών ερευνών με τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας που εστιάζει όχι μόνο σε αντιλήψεις αλλά και σε εμπειρίες, αναδεικνύοντας έτσι την **πρακτική σημασία** της μεταπτυχιακής διατριβής.

Η **δομή** της μεταπτυχιακής διατριβής είναι η εξής: Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη βιβλιογραφική ανασκόπηση σε θέματα που αφορούν στην άτυπη μάθηση, στην εκπαίδευση ενηλίκων, στη μετασχηματίζουσα μάθηση, στην ενσυναίσθηση και στην αυτογνωσία. Το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει τα ερευνητικά ερωτήματα και την ποιοτική μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας. Επίσης, προσδιορίζεται η μελέτη περίπτωσης, που είναι ένα θεατρικό εργαστήριο στην Αθήνα και παρουσιάζονται τα εργαλεία συλλογής δεδομένων (ατομικές και ομαδικές συνεντεύξεις και συλλογή αρχείων). Στο τρίτο κεφάλαιο

καταγράφονται τα ευρήματα της έρευνας με ανάλυση των συνεντεύξεων που παραχωρήθηκαν από τους σκηνοθέτες – καθηγητές και από τα μέλη της θεατρικής ομάδας και των αρχείων που συλλέχθηκαν για τις ανάγκες της έρευνας. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση και ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα της έρευνας και διατυπώνονται προτάσεις. Ακολουθούν τα Παραρτήματα της διατριβής με τα Πρωτόκολλα των συνεντεύξεων, τις επιστολές συναίνεσης για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων, τον Πίνακα θεματικής ανάλυσης και τις ίδιες τις απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις.

Κεφάλαιο 1

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Το πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής περιλαμβάνει τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Αρχικά γίνεται αναφορά στην άτυπη μάθηση και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο θέατρο ως μορφή άτυπης μάθησης. Επιπλέον, γίνεται λόγος για την εκπαίδευση ενηλίκων, δεδομένου ότι η θεατρική ομάδα που έχει επιλεγεί αποτελείται αποκλειστικά από ενήλικες, καθώς και για τη θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης. Γίνεται επίσης αναδρομή της ένταξης της θεατρικής αγωγής στην εκπαίδευση και τονίζονται τα οφέλη της στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τέλος, επισημαίνεται η συσχέτιση του θεάτρου με την ενσυναίσθηση και την αυτογνωσία.

1.1 Άτυπη Μάθηση

Στην ενότητα αυτή δίνεται ο ορισμός της άτυπης μάθησης, καταδεικνύεται η σημασία της στη σημερινή πραγματικότητα και επισημαίνεται ότι το θέατρο αποτελεί μια μορφή άτυπης μάθησης. Η άτυπη μάθηση εντάσσεται στους σκοπούς της παρούσας έρευνας, αφού διερευνάται η σημασία του θεάτρου και η αποτελεσματικότητά του ως μορφή άτυπης μάθησης σε ενήλικες ερασιτέχνες ηθοποιούς.

1.1.1 Άτυπη Μάθηση – Ορισμός

Ως άτυπη μάθηση (informal learning) θεωρείται η διαδικασία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος μαθαίνει, αποκτά ικανότητες, δεξιότητες, υιοθετεί στάσεις, αξίες και αντιλήψεις σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Αυτού του είδους η μάθηση προέρχεται από τις καθημερινές εμπειρίες, αλλά και μέσα από την επίδραση του περιβάλλοντος (οικογένεια, εργασία, μέσα μαζικής ενημέρωσης, ασχολίες στον ελεύθερο χρόνο κ.α.). Η άτυπη μάθηση δε συντελείται σε συγκεκριμένο περιβάλλον, ούτε ακολουθεί συγκεκριμένο πρόγραμμα, όπως συμβαίνει με την τυπική μάθηση. Επιπλέον, δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένους στόχους μάθησης και διδακτικής υποστήριξης και επομένως δεν οδηγεί τυπικά σε κάποια πιστοποίηση (Jeffs & Smith, 1990).

1.1.2 Η Σημασία της Άτυπης Μάθησης στη Σημερινή Πραγματικότητα

Η σημερινή πραγματικότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με διάφορα ζητήματα και προκλήσεις, όπως φτώχεια, πείνα, ανεργία, προσφυγικό ζήτημα, κρίση αξιών και θεσμών, κοινωνικές ανισότητες, περιβαλλοντικά προβλήματα, κλπ. Παράλληλα, η ανάγκη για απόκτηση δεξιοτήτων με σκοπό την πρόσβαση στην αγορά εργασίας είναι επιτακτική. Η άτυπη μάθηση έχει ως στόχο να προσεγγίσει την εκπαίδευση με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας, καλύπτοντας όλο το φάσμα των ηλικιών. Συνεπώς, είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς ουσιαστικά προσφέρει πληθώρα εκπαιδευτικών διαδικασιών και τρόπους μάθησης χωρίς να αφήνει την τυπική μάθηση στο περιθώριο.

1.1.3 Το Θέατρο ως Μορφή Άτυπης Μάθησης

Διάφορα παραδείγματα άτυπης μάθησης στην Ελλάδα αποτελούν τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τα προγράμματα κατά του ρατσισμού κ.α. Αναλογιζόμενοι ότι η άτυπη μάθηση πηγάζει από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στην καθημερινότητά μας και δεν έχει ουσιαστικά τη μορφή μαθημάτων με καθορισμένους στόχους και χρονικό πλαίσιο, συμπεραίνεται πως και η ερασιτεχνική ενασχόληση με το θέατρο αποτελεί μορφή άτυπης μάθησης στα πλαίσια της δια βίου εκπαίδευσης. Επομένως, θα μπορούσαν να ενταχθούν στις μορφές άτυπης μάθησης οι θεατρικές ομάδες ενηλίκων των πολιτιστικών συλλόγων, οι θεατρικές ομάδες των ερασιτεχνικών σκηνών ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., τα προγράμματα αισθητικής αγωγής σε σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι θεατρικές ομάδες των σχολείων κ.α. (Γκοτζαμάνης, 2009).

Το θέατρο αποτελεί μια μορφή άτυπης μάθησης αφού επιδρά στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο συμπεριφέρονται όσοι ασχολούνται με αυτό απέναντι στον ίδιο τους τον εαυτό (Kalland-Wells, 1994; Taylor, 1995). Επιπλέον, μέσω του θεάτρου, αναπτύσσονται σημαντικές δεξιότητες και χαρακτηριστικά σημαντικά σε όλη τη διάρκεια της ζωής, όπως η αυτοπεποίθηση, η ικανότητα επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τον κόσμο και η ένταξη σε μια ομάδα (Linnell, 1985). Τέλος, το θέατρο αποτελεί άτυπη, αλλά και αντισυμβατική μορφή εκπαίδευσης, καθώς τόσο οι θεατές, όσο και οι ηθοποιοί αποκτούν τη δυνατότητα να αλλάξουν τον τρόπο σκέψης και στάσης τους απέναντι σε διάφορα ζητήματα της ζωής, να προβληματιστούν σχετικά με αυτά και να οδηγηθούν, μέσω του κριτικού στοχασμού, στην αμφισβήτηση ποικίλων πολιτικών και κοινωνικών αντιλήψεων (Ραφτόπουλος, 2016).

1.2 Εκπαίδευση Ενηλίκων

Στην ενότητα αυτή δίνεται ο ορισμός της εκπαίδευσης ενηλίκων, αποσαφηνίζονται οι όροι «ενήλικας-ενηλικιότητα», γίνεται σύντομη ιστορική αναδρομή της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ και ειδικά στην Ελλάδα και καταγράφονται τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων. Το ζήτημα της εκπαίδευσης ενηλίκων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους τα οποία καθορίζουν τον τρόπο μέσω του οποίου αποκτάται η γνώση κατέχουν ιδιαίτερο ρόλο στην παρούσα έρευνα, καθώς η ομάδα – στόχος αποτελείται αποκλειστικά από ενήλικες.

1.2.1 Εκπαίδευση Ενηλίκων – Ορισμός

Ο ορισμός για την εκπαίδευση ενηλίκων που έδωσε το 1975 η UNESCO, (όπ. αναφ. στο Ιωάννου, 2014) έχει ως εξής: «Εκπαίδευση ενηλίκων είναι κάθε εκπαιδευτική διεργασία, κάθε περιεχομένου, επιπέδου ή μεθόδου, είτε πρόκειται για τυπική εκπαίδευση είτε όχι, είτε για διεργασία που επεκτείνει χρονικά ή αντικαθιστά την αρχική εκπαίδευση στα σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια, καθώς και για μαθητεία, μέσω των οποίων άτομα που θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν αναπτύσσουν τις ικανότητές τους, εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, βελτιώνουν τα τεχνικά και επαγγελματικά τους προσόντα ή τα προσανατολίζουν προς άλλη κατεύθυνση και επιφέρουν αλλαγές στις στάσεις ή τη συμπεριφορά τους με τη διπλή προοπτική της πλήρους προσωπικής ανάπτυξης και της συμμετοχής σε μια εναρμονισμένη και αυτοδύναμη κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη» (σ. 11).

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (1977) (όπ. αναφ. στο Rogers, 1999) «Η Εκπαίδευση Ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα, για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητά του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση. Η «σφαίρα» της, επομένως, καλύπτει μη επαγγελματικές, επαγγελματικές, γενικές, τυπικές και μη τυπικές σπουδές, καθώς επίσης και την εκπαίδευση που έχει συλλογικό κοινωνικό σκοπό» (σ. 55).

1.2.2 Αποσαφήνιση Όρων «Ενήλικας – Ενηλικιότητα»

Η απόδοση και αποσαφήνιση των όρων «ενήλικας-ενηλικιότητα» είναι ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς κατά καιρούς έχουν δοθεί πολλές και μάλιστα διαφοροποιημένες μεταξύ τους ερμηνείες:

- ✓ Η UNESCO (όπ. αναφ. στο Rogers, 1999) το 1976 προσδιόρισε ότι «ενήλικοι είναι εκείνοι που θεωρούνται ενήλικοι από την κοινωνία στην οποία ζουν» (σ. 60).
- ✓ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (όπ. αναφ. στο Ιωάννου, 2014) το 2008 όρισε ότι «Ενήλικας είναι κάθε άτομο ηλικίας 16 ετών και άνω που έχει ολοκληρώσει το αρχικό σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης».
- ✓ Ο Jarvis αναφέρει ότι το άτομο θεωρείται ενήλικο όταν οι άλλοι τον αντιμετωπίζουν ως κοινωνικά ώριμο, αλλά και όταν πιστεύει πως έχει κατακτήσει ο ίδιος αυτό το επίπεδο (Κόκκος, 2005α).
- ✓ Σύμφωνα με τον Rogers (1999), η έννοια του ενήλικα σχετίζεται με την ηλικία του ατόμου. Το πρόβλημα όμως σε αυτήν την εκδοχή είναι ότι το ηλικιακό κριτήριο μεταβάλλεται ανάλογα με την κοινωνία, καθώς επίσης και με τη χρονική περίοδο που χρησιμοποιείται.
- ✓ Ο Tight (2002) (όπ. αναφ. στο Ιωάννου, 2014), ισχυρίζεται πως κριτήριο για την ενηλικίωση δεν αποτελεί η ηλικία, αλλά τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα καθώς ο άνθρωπος μεγαλώνει, όπως η απομάκρυνση από την οικογενειακή θαλπωρή, η απόκτηση παιδιών, η απόκτηση φυσικής ωριμότητας και μεγαλύτερης δυνατότητας ορισμού επιλογών.
- ✓ Ο Knowles (1998) (όπ. αναφ. στο Ιωάννου, 2014) διατείνεται ότι η ενηλικιότητα σχετίζεται, από κοινωνική άποψη, με τη λήψη ρόλων ενηλίκων, όπως ο ρόλος του συζύγου, του γονέα, του εργαζόμενου κλπ. Ενώ από ψυχολογική σκοπιά, η ενηλικίωση συμβαδίζει με την αντίληψη των ευθυνών.

1.2.3 Ιστορική Αναδρομή

Η εκπαίδευση ενηλίκων (adult education) εμφανίστηκε στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με σκοπό να βελτιωθεί το μορφωτικό επίπεδο των ευάλωτων κοινωνικών τάξεων. Σε σύντομο χρονικό διάστημα απέκτησε και άλλες μορφές, όπως η επαγγελματική κατάρτιση, η εκπαίδευση σε κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά θέματα και εξαπλώθηκε σε όλες σχεδόν τις χώρες (Κόκκος, 2005). Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 παρατηρείται αλματώδης άνοδος της εκπαίδευσης ενηλίκων, κάτι στο οποίο συνέβαλε και η χρηματοδότηση και η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αιτίες αυτής της ανάπτυξης αποτελούν οι εξελίξεις σε **οικονομικό – τεχνολογικό και κοινωνικό – πολιτιστικό επίπεδο**:

- Όσον αφορά το **οικονομικό – τεχνολογικό επίπεδο**, η παγκοσμιοποίηση σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στο τομέα της τεχνολογίας οδήγησαν μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού στην ανεργία, αλλά και δημιούργησαν την ανάγκη για να εκσυγχρονιστεί η εθνική οικονομία. Επομένως, υπήρξε επιτακτική ανάγκη για αλλαγές στις μεθόδους εργασίας, καθώς επίσης και για εξειδίκευση σε καινούργιες ειδικότητες μέσω της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της επανακατάρτισης.

- Σε **κοινωνικό – πολιτιστικό επίπεδο**, η εκπαίδευση ενηλίκων κρίθηκε αναγκαία λόγω διάφορων εξελίξεων, όπως οι μετακινήσεις των πληθυσμών, αλλά και η κρίση ορισμένων παραδοσιακών κοινωνικών δομών (Κόκκος, 2005).

Συνεπώς, στη σημερινή εποχή κρίνεται αναγκαίο οι ενήλικες να έχουν τη δυνατότητα να αποκτούν καινούργιες γνώσεις και ικανότητες. Για τον λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή ένωση έχει εντάξει την εκπαίδευση ενηλίκων στην πολιτική της (Κόκκος, 2005α), όπως φαίνεται στο Υπόμνημα για την Δια Βίου εκπαίδευση: «όλοι όσοι ζουν στην Ευρώπη, χωρίς εξαίρεση, θα πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις των κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών και να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του μέλλοντος της Ευρώπης» (ΕC, 2000).

Στον Ελλαδικό χώρο, αρχική μορφή εκπαίδευσης ενηλίκων ήταν μαθήματα αλφαριθμητισμού για ενήλικες που διοργάνωσαν μορφωτικοί σύλλογοι στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Στα μέσα του '50, η εκπαίδευση ενηλίκων είχε ουσιαστικά τη μορφή επαγγελματικής κατάρτισης από δημόσιους φορείς και βιομηχανικές μονάδες. Με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα προγράμματα της επαγγελματικής κατάρτισης αυξήθηκαν και μέχρι σήμερα φορείς οργανώνουν δραστηριότητες εκπαιδευτικού και κοινωνικού χαρακτήρα για ενήλικες. Η εκπαίδευση ενηλίκων αναπτύσσεται και εξελίσσεται διαρκώς (Κόκκος, 2005α).

1.2.4 Χαρακτηριστικά Ενηλίκων Εκπαιδευόμενων

Σύμφωνα με τον Κόκκο (2005), τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων που τους διαφοροποιούν από τους ανήλικους είναι τα εξής:

- Έρχονται στην εκπαίδευση έχοντας πολύ συγκεκριμένους στόχους, οι οποίοι μπορεί να είναι επαγγελματικοί, προσωπικοί (προσωπική ανέλιξη, διεύρυνση πνεύματος, απόκτηση κύρους), κ.α.
- Μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις προηγούμενες εμπειρίες τους με σκοπό τη μάθηση νέων πραγμάτων.
- Έχουν διαμορφώσει τους αποτελεσματικότερους για τους ίδιους τρόπους μάθησης ανάλογα με τις ικανότητες, τις εμπειρίες, την προσωπικότητά τους κ.α. από τη στιγμή που διαρκώς εμπλέκονται σε μαθησιακές διαδικασίες.
- Επιδιώκουν ενεργητική συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία και αποζητούν υπεύθυνη και ώριμη αντιμετώπιση από τους εκπαιδευτές. Συχνά ενδέχεται να αμφισβητήσουν το εκπαιδευτικό περιεχόμενο και τις μεθόδους μάθησης δεδομένου ότι έχουν συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους και ανάγκες.

- Αντιμετωπίζουν εμπόδια στη μάθηση. Τα εμπόδια αυτά σχετίζονται είτε με την κακή οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, είτε με κοινωνικές υποχρεώσεις, όπως οικογένεια, εργασία κ.α., είτε λόγω εσωτερικών εμποδίων σχετικά με τις προϋπάρχουσες γνώσεις ή εμποδίων που πηγάζουν από το ψυχολογικό παράγοντα.
- Δημιουργούν μηχανισμούς άμυνας κυρίως στην περίπτωση που θα υπάρξουν εσωτερικά εμπόδια τα οποία δυσκολεύουν τον ενήλικα να ενστερνιστεί καινούργιες απόψεις και να προσδιορίσει εκ νέου τις αποκτηθείσες γνώσεις και αξίες.

1.3 Μετασχηματίζουσα Μάθηση

Στην ενότητα αυτή αποσαφηνίζεται ο όρος «μετασχηματίζουσα μάθηση», γίνεται σύντομη ιστορική αναδρομή, παρατίθενται τα στοιχεία εφαρμογής της και καταγράφονται τα στάδια που ακολουθούνται κατά τη διαδικασία της. Οι εμπειρίες των ενηλίκων αποτελούν το «σημείο εκκίνησης» που θα τους ωθήσει στη μετασχηματίζουσα μάθηση (Mezirow, 1991). Επίσης, οι Butterwick & Lawrence (2009) στο Mezirow, Taylor & Associates (2009) ασχολήθηκαν με την αισθητική εμπειρία στο πλαίσιο της μετασχηματίζουσας μάθησης, χρησιμοποιώντας τη διεξαγωγή εργαστηριακού θεάτρου. Έτσι, έρχεται στην επιφάνεια η συζήτηση και η διερεύνηση για το παίξιμο ρόλων. Επομένως, η θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης σχετίζεται με την παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, γιατί οι συμμετέχοντες στις θεατρικές διαδικασίες αποκτούν εμπειρίες (για παράδειγμα μέσα από την ενσάρκωση ρόλων).

1.3.1 Αποσαφήνιση του Όρου «Μετασχηματίζουσα Μάθηση»

Ο ορισμός της μετασχηματίζουσας μάθησης, τον οποίο προτείνει πιο συχνά ο Mezirow (2000) επισημαίνει ότι η μετασχηματίζουσα μάθηση αναφέρεται σε μια διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο μετασχηματίζει τα δεδομένα πλαίσια αναφοράς (σύστημα αντιλήψεων, νοητικές συνήθειες κλπ.) ώστε αξιοποιώντας τις εμπειρίες του για κριτικό στοχασμό να είναι σε θέση να πάρει ώριμες αποφάσεις οι οποίες συνάδουν με τις πραγματικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του. Ουσιαστικά, μετασχηματίζει την ευρύτερη «νοηματική οπτική» (perspective transformation), δηλαδή τη συνολική θεώρηση που έχει για τον κόσμο, τους άλλους και τον ίδιο του τον εαυτό.

Οι ενήλικες ερμηνεύουν και αντιλαμβάνονται τον κόσμο ανάλογα με τις αντιλήψεις που έχουν διαμορφώσει κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης τους (Mezirow, 1991), οι οποίες συχνά ενδέχεται να είναι λανθασμένες και να τις έχουν ενστερνιστεί ασυνείδητα. Αυτές οι αντιλήψεις, οι στάσεις ζωής θα μεταβληθούν μόνο όταν ο ενήλικας σκεπτόμενος κριτικά και αυτόνομα

συνειδητοποιήσει το λόγο για τον οποίο οι αντιλήψεις που έχει περιορίζουν το πώς αντιλαμβάνεται τον κόσμο που τον περιβάλλει, οπότε λαμβάνει δράση (Mezirow & Associates, 1990).

1.3.2 Ιστορική Αναδρομή

Η μετασχηματίζουσα μάθηση (transformative learning) αναπτύχθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και σήμερα θεωρείται η πιο σημαντική αλλά και επιστημονικά ολοκληρωμένη θεωρία ανάμεσα στις σύγχρονες θεωρίες εκπαίδευσης ενηλίκων. Αξιοποιεί αρχές, πορίσματα και ερευνητικά δεδομένα των εκπαιδευτικών, ψυχολογικών και κοινωνιολογικών θεωριών που ανέπτυξαν οι Dewey, Freire, Knowles, Kegan, Habermas, Goleman κ.ά. (Κόκκος, 2005).

Κύριος εκπρόσωπος της είναι ο Jack Mezirow ο οποίος τη συνδέει με τις απόψεις του σχετικά με τη φύση, το χαρακτήρα και τους σκοπούς της εκπαίδευσης ενηλίκων. Σύμφωνα με την Imel (1998) «Η θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης του Mezirow περιέχει μία συνεκτική και σύνθετη περιγραφή του πώς αυτός που μαθαίνει συγκροτεί, αξιολογεί και αναμορφώνει το νόημα της εμπειρίας του».

1.3.3 Στοιχεία Εφαρμογής και Αξία της Μετασχηματίζουσας Μάθησης

Σύμφωνα με τον Mezirow (1991) τα πιο βασικά στοιχεία εφαρμογής της θεωρίας της μετασχηματίζουσας μάθησης είναι τα εξής:

- **εμπειρία** (experience)
- **κριτικός στοχασμός** (critical reflection)
- **ορθολογική συζήτηση** (rational discourse).

Συγκεκριμένα, η **εμπειρία ζωής** των εκπαιδευόμενων αποτελεί το έναυσμα που θα ωθήσει τους ενήλικες στη μετασχηματίζουσα μάθηση και επομένως η αξιοποίηση της από τον εκπαιδευτή είναι ιδιάζουσας σημασίας (Mezirow, 1991).

Κατά τον Mezirow, ο **κριτικός στοχασμός** κατέχει εξέχουσα θέση στη μετασχηματίζουσα μάθηση (Κόκκος, 2005). Η διαδικασία του κριτικού στοχασμού ουσιαστικά σχετίζεται με την αμφισβήτηση της εγκυρότητας των υποθέσεων της μάθησης που έχει ήδη κατακτηθεί (Mezirow & Associates, 1990). Όταν η μάθηση περιλαμβάνει τη διαδικασία του κριτικού στοχασμού, τότε ενδέχεται να επέλθουν μεταβολές στον τρόπο με τον οποίο οι ενήλικες αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα (Γκοτζαμάνης, 2009). Σύμφωνα με τον Κόκκο (2005),

το σύστημα των αντιλήψεων του ατόμου είναι απόρροια επιβολής του πολιτισμικού του περιβάλλοντος, κάτι το οποίο έχει πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του. Πολλές από τις αξίες, τις στάσεις και τις πεποιθήσεις που έχει ενστερνιστεί όμως ενδέχεται να είναι λανθασμένες, ενώ παράλληλα συνήθως αποδέχεται τις εμπειρίες και τις στάσεις ζωής που μπορούν εύκολα να εναρμονιστούν με τις αντιλήψεις του και όχι εκείνες που αποκλίνουν από αυτές. Παρόλα αυτά, κατά την ενηλικίωση ένας άνθρωπος οφείλει να εξετάζει κριτικά την αντίληψη που έχει για τον εαυτό του και για τη σχέση του με τους άλλους. Σε αυτήν ακριβώς τη διαδικασία συμβάλλει η μετασχηματίζουσα μάθηση, η οποία στοχεύει στην ερμηνεία του τρόπου σύμφωνα με τον οποίο δομείται η μάθηση στους ενήλικες και εντοπίζει τη διαδικασία όπου μετασχηματίζονται τα πλαίσια αναφοράς με τα οποία το άτομο αντιλαμβάνεται και εξηγεί τις εμπειρίες του (Mezirow, 1991). Επιπλέον, ο Mezirow δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον κριτικό αναστοχασμό, δηλαδή στην απόκτηση ικανότητας της ερμηνείας και της αέναης επανεκτίμησης των πεποιθήσεων, αντιλήψεων, αξιών και στάσεων. Απώτερος στόχος της διαδικασίας αυτής είναι οι άνθρωποι να έχουν τη δυνατότητα να δρουν σύμφωνα με τις δικές τους αξίες και εμπειρίες και όχι βάσει αυτών που έχουν υιοθετήσει (Γκοτζαμάνης, 2009).

Η **ορθολογική συζήτηση** παίζει καταλυτικό ρόλο στη διεργασία του μετασχηματισμού. Συνίσταται σε διάλογο που στηρίζεται σε ολοκληρωμένες και στοχευμένες πληροφορίες χωρίς περιορισμούς και επιτρέπει σε όλους να συμμετέχουν σε αυτόν με ίσα δικαιώματα προωθώντας την κριτική σκέψη (Mezirow & Associates, 2000). Σύμφωνα με τον Mezirow (1997) (όπ. αναφ. στο Παληός, 2003) ο κριτικός στοχασμός σε συνδυασμό με την ορθολογική συζήτηση οδηγούν στην επίγνωση, κάτι το οποίο αποτελεί άλλωστε και τον κυριότερο στόχο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Μέσω της επίγνωσης, οι ενήλικες αποκτούν την ικανότητα επαναπροσδιορισμού ορισμένων πεποιθήσεών τους, οι οποίες ενδέχεται να είναι λανθασμένες.

Τέλος, η αξία της μετασχηματίζουσας μάθησης έγκειται και στη συμβολή στην απόκτηση ελέγχου και την αποδοχή της προσωπικής ευθύνης. Οπότε, το άτομο μαθαίνει να πράττει ανάλογα με τις δικές του αξίες και πεποιθήσεις, να έχει τον έλεγχο της ζωής του και να δρα με υπευθυνότητα και ωριμότητα (Mezirow & Συνεργάτες, 2007). Έτσι λοιπόν ενοείται και η ανάπτυξη της αυτονομίας, που είναι ένα από τα πιο καίρια χαρακτηριστικά της ενηλικιότητας (Mezirow & Associates, 2000).

1.3.4 Στάδια Μετασχηματίζουσας Μάθησης

Τα στάδια της μετασχηματίζουσας μάθησης είναι τα εξής (Mezirow & Associates, 2000):

- Αποπροσανατολιστικό δίλημμα.

- Αυτοεξέταση των παραδοχών που σχετίζονται με το παραπάνω βίωμα.
- Κριτική αξιολόγηση (κριτικός στοχασμός) των παραπάνω παραδοχών.
- Σύνδεση της δυσφορίας με τις εμπειρίες των άλλων – αναγνώριση των πηγών που προκαλούν τη δυσαρμονία των παραδοχών σε συνεργασία με άλλα μέλη της ομάδας.
- Διερεύνηση εναλλακτικών λύσεων για νέους τρόπους δράσης.
- Διαμόρφωση (σχεδιασμός) σχεδίου δράσης.
- Απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων για την υλοποίηση του σχεδίου.
- Πειραματισμός με τους νέους ρόλους.
- Οικοδόμηση της αυτοπεποίθησης όπου σχετίζεται με τους νέους ρόλους.
- Ενσωμάτωση των παραπάνω στη ζωή των συμμετεχόντων.

Στην παρούσα έρευνα δεν εξετάζεται η διερεύνηση και η ανάλυση των συγκεκριμένων σταδίων της πορείας κατά την οποία πραγματοποιείται η μετασχηματίζουσα μάθηση, αλλά οι ίδιες οι αλλαγές που επιφέρει η μετασχηματίζουσα μάθηση σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα (Ενότητα 2.1) και πώς αυτές γίνονται αντιληπτές από τους ίδιους τους συμμετέχοντες της μελέτης περίπτωσης της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας, με απώτερο στόχο την ανάδειξη της «φωνής» των συμμετεχόντων μέσα από τις εμπειρίες και τα βιώματά τους.

1.4 Η Θεατρική Αγωγή στην Εκπαίδευση

Στην ενότητα αυτή γίνεται σύντομη ιστορική αναδρομή της αξίας του θεάτρου ως εκπαιδευτική διαδικασία και της ενσωμάτωσης της θεατρικής αγωγής στην εκπαίδευση στην Ευρώπη και ειδικά στην Ελλάδα και αναλύονται τα οφέλη της θεατρικής αγωγής στην εκπαίδευση.

1.4.1 Ιστορική Αναδρομή – Η Αξία του Θεάτρου ως Εκπαιδευτική Διαδικασία

Η παιδευτική αξία του θεάτρου έχει αναγνωριστεί ήδη από την κλασική ελληνική αρχαιότητα. Συγκεκριμένα, η δραματική τέχνη, που για πρώτη φορά εμφανίστηκε στην Αττική, οδήγησε στην άνθιση του πολιτισμού του 5^{ου} αιώνα π.Χ. σε συνδυασμό με τη φιλοσοφία, τη ρητορική και τις άλλες τέχνες. Απώτερος στόχος της τραγωδίας ήταν να οδηγήσει τους θεατές στη λύτρωση, ώστε να κατακτήσουν την ελευθερία και να γίνουν ανώτεροι άνθρωποι, κάτι το οποίο επιτυγχάνεται μέσα από το «έλεον» και το «φόβον», όπως περιγράφει ο Αριστοτέλης στο έργο του «Περί Ποιητικής» (Δρακόπουλος, Ναστούλης, & Ρώμας, 2007). Ο πολυσήμαντος ρόλος που κατείχε το θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα, διαφαίνεται και από το γεγονός ότι στην Αθήνα πιο πολλές από εξήντα μέρες το χρόνο είχαν αφιερωθεί στους θρησκευτικούς εορτασμούς με

σκοπό να τιμήσουν το θεό Διόνυσο, όπου περιλαμβάνονταν οι δραματικοί αγώνες και η συμμετοχή του κοινού ήταν καθολική (Ιακώβ, 2007).

Η παιδαγωγική αξία που αναγνώριζαν οι αρχαίοι Έλληνες στο θέατρο είναι έκδηλη επιπλέον και από το γεγονός ότι όταν η είσοδος του θεάτρου δεν ήταν πλέον ελεύθερη, ο Περικλής θέσπισε τα «θεωρικά». Σύμφωνα με αυτό το μέτρο, η πολιτεία πλήρωνε το αντίτιμο του εισιτηρίου για τους άπορους, ενώ στη συνέχεια αυτό ίσχυε και για όλους τους πολίτες. Ο Αριστοφάνης επιπλέον διατείνεται ότι ο τραγικός ποιητής είναι στην ουσία δάσκαλος του λαού, καθώς συμβάλλει στην διεύρυνση του πνεύματος, τη διαμόρφωση ήθους και την ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των πολιτών (Ιακώβ, 2007).

Το θέατρο δεν αποτελεί βεβαίως ύψιστη αξία αποκλειστικά στον αρχαίο ελλαδικό χώρο. Η αξία του αναγνωρίστηκε και σε άλλα γεωγραφικά πλάτη του αρχαίου κόσμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ινδία. Ο Βράχμα συγκεκριμένα στην πραγματεία του για τους «Κανόνες χορού και δράματος», αναφέρει:

«...(Το θέατρο είναι) διασκέδαση για τους μεγάλους αφέντες, ανάπαυση για τον κακομοίρη, πλούτος για κείνους που ζουν από τα πλούτη, ενδυνάμωση για τα φοβισμένα πνεύματα..... Δείχνοντας τους δρόμους του νόμου, της δόξας, της μακροζωίας και της συγγνώμης και δυναμώνοντας τη διάνοια, το θέατρο θα είναι για όλο τον κόσμο πηγή μάθησης..... Στην ιερή Γνώση, στην επιστήμη και στους μύθους, θα δώσει έναν τόπο για ακρόαση και στο πλήθος θα δώσει μια τέρψη. Τέτοιο θα είναι αυτό το θέατρο» (Σπηλιωτόπουλος, 1978, όπ. αναφ. στο Γκοτζαμάνης, 2009, σ. 50).

1.4.2 Η Ενσωμάτωση της Θεατρικής Αγωγής στην Εκπαίδευση

Η ενσωμάτωση της θεατρικής αγωγής στην εκπαίδευση στην Ελλάδα ξεκίνησε επίσημα το 1989 με την ένταξή της στο αναλυτικό πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης. Είχε τη μορφή θεατρικού παιχνιδιού και περιλάμβανε τη δραματοποίηση, τον αυτοσχεδιασμό, τη παντομίμα και άλλες δραστηριότητες, όπως το κουκλοθέατρο, το χορό, το θέατρο σκιών κ.α. (Σέξτου, 1998). Το 1990, με το «Αναλυτικό Πρόγραμμα Θεατρικής Αγωγής» που τέθηκε σε εφαρμογή με το Προεδρικό Διάταγμα 132/10-4-1990, εντάχθηκε η θεατρική αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Σημαντικό ρόλο έπαιξε η δοκιμαστική εφαρμογή του προγράμματος «Μελίνα – εκπαίδευση και πολιτισμός» το 1995, το οποίο αποσκοπούσε στην ανάδειξη του πολιτισμού στα σχολεία (Σέξτου, 1998).

Η ενσωμάτωση του θεάτρου στο σχολείο τέθηκε σε ισχύ στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες από τον 16^ο αιώνα (Πούχγερ, 1996). Η ένταξη όμως της θεατρικής αγωγής στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έχει πραγματοποιηθεί από τις απαρχές του 20^{ου} αιώνα. Ιδιάζουσα σημασία κατέχει το γεγονός ότι στις αγγλόφωνες χώρες τέθηκε σε εφαρμογή το «Εκπαιδευτικό Θέατρο» (Drama in Education), το οποίο έχει δεχτεί έντονες επιδράσεις από τις ιδέες του Vygotsky και του Bruner, καθώς επίσης από τις θεωρητικές ιδέες του Brecht και του Stanislavski και στοχεύει στην αλλαγή της κατανόησης των νοημάτων, η οποία επέρχεται μέσα από τη βίωση, την εξέταση και τη λύση κάποιου θέματος (Παπαδόπουλος, 2010). Πιο συγκεκριμένα, το «Εκπαιδευτικό Θέατρο» είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη βιωματική μάθηση (learning by doing), η οποία περιλαμβάνει την ενεργή συμμετοχή των μαθητών, μέσα από τα παιχνίδια ρόλων, τον αυτοσχεδιασμό κλπ. Απώτερος στόχος αποτελεί να αναπτύξουν τα παιδιά τις προσωπικές και κοινωνικές τους δεξιότητες, ώστε να είναι πιο δημιουργικά, αλλά και εκφραστικά. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα παιδιά σταματούν να βλέπουν μόνο την «επιφάνεια», καθώς αποκτούν μια πιο ολόπλευρη και ενδεδειγμένη άποψη (Pérez Valverde, 2003).

Επιπροσθέτως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ένταξη του θεσμού «Θέατρο στην Εκπαίδευση» (Theater in Education) στην Αγγλία στα μέσα της δεκαετίας του 1960, ένας θεσμός, ο οποίος σταδιακά επεκτάθηκε και σε άλλες χώρες. Πρόκειται για ένα θέατρο με έντονο κοινωνικό περιεχόμενο, εφόσον έχει συσχετιστεί με τους αγώνες για πανανθρώπινα ιδανικά, όπως η ελευθερία, η δικαιοσύνη κλπ. (Σέξτου, 2005). Το συγκεκριμένο κίνημα προήλθε από τη συνεργασία ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και ηθοποιούς το 1965 στο Coventry. Το ιδιαίτερο γνώρισμα αυτού του κινήματος είναι ότι δεν πρόκειται απλώς για το ανέβασμα μια θεατρικής παράστασης, καθώς αυτή αποτελεί μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας με πολύ συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους (Pérez Valverde, 2003). Απώτερο στόχο επιπλέον αποτελεί η απόκτηση κοινωνικής συνείδησης μέσα από τη συμμετοχή στις παραστάσεις, λαμβάνοντας μέρος σε μια άκρως δημοκρατική και συλλογική διαδικασία (Σέξτου, 2005).

1.4.3 Οφέλη της Θεατρικής Αγωγής στην Εκπαίδευση

Η λειτουργία του θεάτρου ως εκπαιδευτική διαδικασία παρουσιάζει πολλά οφέλη. Αρχικά, οι μαθητές, μέσω του θεάτρου, έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα και επομένως να απελευθερωθούν, κάτι το οποίο επιτυγχάνεται ιδιαίτερος μέσω του θεατρικού παιχνιδιού. Αυτό συμβαίνει επειδή στο θέατρο εμπεριέχονται όλες οι τέχνες, επομένως όλα τα παιδιά μπορούν να βρουν κάτι το οποίο να είναι πιο κοντά στην προσωπικότητά τους και έτσι να λειτουργήσουν πιο αυθόρμητα (Κουρετζή, 2006). Όπως άλλωστε έλεγε ο Goethe: «Όταν οι τέχνες έχουν

γιορτή, τότε γίνεται θέατρο». Αυτό καταδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό τη σημερινή εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται από άκρατη τυποποίηση και εξορθολογισμό, κάτι το οποίο περιορίζει την εκφραστικότητα και τη δημιουργικότητα των παιδιών και ενισχύει την εσωστρέφειά τους. Επιπλέον, τα παιδιά αναπτύσσουν τη φαντασία τους, καθώς το θέατρο τους δίνει τη δυνατότητα να την κινητοποιήσουν με τέτοιον τρόπο ώστε να αξιοποιήσουν τις περασμένες εμπειρίες τους στο παρόν (Iannone, 2001). Έτσι λοιπόν, μπορούν να απαλλαγούν από τυποποιημένους τρόπους συμπεριφοράς, οι οποίοι περιορίζουν τη φαντασία τους (Κουρετζής, 1991).

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι μέσω του θεάτρου τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με τις δυσκολίες της ζωής χωρίς όμως να βιώσουν την αποτυχία. Συνεπώς, προετοιμάζονται ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν μετέπειτα καταστάσεις της καθημερινότητας (Moore, 2004). Όλα αυτά φυσικά πραγματοποιούνται ουσιαστικά μέσα από το βίωμα, καθώς η θεατρική αγωγή βασίζεται, αλλά και χρησιμοποιεί πρακτικές της βιωματικής μάθησης, μέσω της οποίας η μάθηση επέρχεται από την ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευόμενων, όπως έχουν περιγράψει άλλωστε ο Rousseau, η Montessori, ο Bruner, ο Dewey κ.α. (Courtney, 1980). Με αυτόν τον τρόπο, απορρίπτεται ουσιαστικά η δασκαλοκεντρική μάθηση, η οποία χρησιμοποιούνταν παραδοσιακά ως διδακτική μέθοδος και έτσι ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να υιοθετήσει το ρόλο και του παιδαγωγού και εμπυχωτή, προκειμένου να κατορθώσει να ανακαλύψει το σύνολο των δυνατοτήτων των παιδιών, τα οποία βρίσκονται στο επίκεντρο (Λενακάκης, 2013).

Επιπροσθέτως, μέσω της αγωγής του θεάτρου οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν περισσότερες ευκαιρίες μάθησης. Αυτό συμβαίνει εφόσον στο θέατρο, όπως και στις εικαστικές τέχνες εν γένει εμπεριέχονται εκτός από τη γλωσσική νοημοσύνη, και άλλα είδη νοημοσύνης, όπως η χωροταξική, η κιναισθητική, η διαπροσωπική, η ενδοπροσωπική και η μουσική-ρυθμική (Dickinson, 2002). Έτσι, η μάθηση γίνεται προσιτή σε όλους τους τύπους μαθητών και αποτελεί δίαυλο επικοινωνίας και έκφρασης (Dickinson, 2002). Αντιλαμβανόμεστε επομένως ότι μέσω της δραματικής τέχνης τα αποτελέσματα της μάθησης είναι ορατά ακόμη και σε παιδιά που με τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας δε θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία (Moore, 2004), ενώ επίσης εμπλέκονται και εκπαιδευόμενοι, οι οποίοι ανήκουν σε πιο ευάλωτες κοινωνικά ομάδες (Macdonald & Marsh, 2001). Μέσω της θεατρικής αγωγής γίνεται ευκολότερη και αποτελεσματικότερη η εκμάθηση άλλων μαθημάτων, μέσα από τον αυτοσχεδιασμό, το παιχνίδι ρόλων κ.α. Ένας αποτελεσματικός τρόπος για παράδειγμα της διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας είναι η αναπαράσταση ενός ιστορικού γεγονότος στην τάξη. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στους δασκάλους να εμφυσήσουν στους μαθητές τους το αίσθημα της αγάπης για τη μάθηση, καθώς τα παιδιά μπορούν να εκφραστούν και να

ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους ενισχύοντας παράλληλα τη δημιουργικότητά τους (Moore, 2004). Επιπλέον, η σχέση μεταξύ εκπαιδευόμενων και εκπαιδευτικών μέσα από τη θεατρική αγωγή αναδιαμορφώνεται και γίνεται πιο στενή βασισμένη στη συνεργασία (Μουδατσάκης, 2005).

Ένα από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά που αποκτούν οι μαθητές μέσα από το θέατρο είναι η συνεργασία, καθώς μαθαίνουν να λειτουργούν ως μέλη μιας ομάδας χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες του καθενός προκειμένου να πετύχουν αυτό που επιθυμούν. Ενώ παράλληλα, ενισχύει τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες, καθώς οι εκπαιδευόμενοι χρησιμοποιούν ποικίλα μέσα, όπως η μη λεκτική επικοινωνία, η γλώσσα του σώματος καθώς και διάφορες εκφράσεις του προσώπου (Phillips, 1999). Τέλος, το θέατρο αποτελεί μέσο διαπαιδαγώγησης, καθώς οξύνει το νου, ενισχύει την κριτική σκέψη και στάση απέναντι στον κόσμο, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί στον επαναπροσδιορισμό ποικίλων θεμάτων (Φανουράκη, 2010).

1.5 Θέατρο και Ενσυναίσθηση

Στην ενότητα αυτή δίνεται ο ορισμός της ενσυναίσθησης και καταδεικνύεται η συμβολή του θεάτρου στην ανάπτυξή της. Η ενσυναίσθηση αποτελεί ένα καίριο θέμα της μεταπτυχιακής διατριβής καθώς, ανάμεσα σε άλλα, πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται και ενισχύεται η ενσυναίσθηση στους ενήλικες συμμετέχοντες της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας.

1.5.1 Ενσυναίσθηση – Ορισμός και Αποσαφήνιση του Όρου

Σύμφωνα με τους ερευνητές, ένας άνθρωπος προκειμένου να έχει τη δυνατότητα επιτυχούς διαχείρισης των διαπροσωπικών του σχέσεων, θα πρέπει να έχει αναπτύξει την ενσυναίσθηση. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να μπορεί να παρατηρεί τις εκφράσεις των συναισθημάτων άλλων ανθρώπων, να ακούει αυτά που εκφράζουν, να επιδεικνύει ευαισθησία και κατανόηση και έτσι να βοηθάει τους άλλους (Τριλίβα & Chimienti, 2002). Σύμφωνα με έρευνες, η ενσυναίσθηση βασίζεται σε νευρώνες, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την ικανότητα μίμησης που είναι καίριας σημασίας για την εκμάθηση δεξιοτήτων. Αυτή η ομάδα νευρικών κύτταρων ευθύνεται για τις περισσότερες κοινωνικές, μαθησιακές και επικοινωνιακές δεξιότητες των θηλαστικών και ίσως να αποτελεί το βιολογικό υπόστρωμα για την ανάπτυξη ανώτερων συναισθηματικών και νοητικών ικανοτήτων (Iacoboni, 2009). Ουσιαστικά μια ομάδα κυττάρων η οποία βρίσκεται στο νέο-φλοιό μας δίνει τη δυνατότητα να μπούμε στη θέση του άλλου και να αντιληφθούμε τα συναισθήματά του (Rizzolatti, Fogassi, & Gallese, 2006).

Ο όρος ενσυναίσθηση χρησιμοποιήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από το Γερμανό φιλόσοφο Theodore Lipps, ο οποίος συσχέτισε τον όρο “Einfühlung” με θέματα τέχνης και αισθητικής («Ενσυναίσθηση και αισθητική απόλαυση») (Μάρδας, 2016). Το 1915 ο Αμερικανός ψυχολόγος Edward Tichener μεταφράζει την έννοια της ενσυναίσθησης στα αγγλικά ως “empathy”. Στα ελληνικά, ο όρος μεταφράστηκε από τον Παπανούτσο ως ενσυναίσθηση, αντιπαραβάλλοντάς τον με τον όρο «εμπάθεια», που η σημασία του είναι αρνητική στην ελληνική γλώσσα. Πιο σπάνια χρησιμοποιούνται όροι όπως «ενσυναίσθητη, κατανόηση» και «εμβίωση» (Ματσαγγούρας, 2002).

Διάφοροι ορισμοί έχουν δοθεί για την ενσυναίσθηση. Παρακάτω αναφέρονται μερικοί:

- Όπως ισχυρίζεται ο Hoffman (2000), ενσυναίσθηση είναι μια «συναισθηματική απόκριση πιο κοντά στην κατάσταση του άλλου».
- Κατά το Miller (2009), ένας άνθρωπος δύναται να μπει στη θέση του άλλου χωρίς όμως αυτό να προκαλεί απαραίτητα ανησυχία.
- Οι Natale & Sora (2010) διατείνονται πως ενσυναίσθηση είναι η δυνατότητα να σχεδιάζει ένας άνθρωπος τον κόσμο ξανά λαμβάνοντας όμως υπόψιν του τον άλλον.
- Σύμφωνα με τη Μαλικιώση-Λοϊζου (2003), ενσυναίσθηση είναι η ικανότητα του ανθρώπου να μπορεί να κατανοήσει τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις των άλλων ώστε να καταλάβουν τον τρόπο συμπεριφοράς τους και να προβλέψουν πώς θα πράξουν στο μέλλον.

Η δυσκολία αποσαφήνισης του όρου γίνεται αντιληπτή και από την πληθώρα ορισμών που υπάρχουν, όπου παραπάνω αναφέρθηκαν μόνο μερικοί. Πράγματι, η έννοια της ενσυναίσθησης, που αποτέλεσε πρωτεύον θέμα έρευνας της Νευροεπιστήμης κατά το 19^ο αιώνα, θεωρείται αναγκαία για τη λειτουργία της κοινωνίας (Baron- Cohen, 2006).

1.5.2 Η Συμβολή του Θεάτρου στην Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης

Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ο ισχυρισμός ότι το δράμα έχει επίδραση στη βελτίωση της ενσυναίσθησης. Οι τεχνικές του δράματος βοηθούν το άτομο να βάλει τον εαυτό του στη θέση του άλλου και να σκεφτεί με έναν ευέλικτο τρόπο, με αποτέλεσμα την αύξηση των επιπέδων ενσυναίσθησης (Aral, Baran, Bulut, & Ve Cimen, 2000). Πρόσφατη εργασία (Σκαρπέντζου, 2016) μελέτησε την επίδραση της δραματικής τέχνης, ως καινοτόμου διδακτικής μεθοδολογίας, στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης μαθητών του δημοτικού σχολείου και ειδικότερα σε τέσσερις παράγοντες της ενσυναίσθησης: τη γνωστική, τη συναισθηματική ενσυναίσθηση, τη φαντασία και το προσωπικό άγχος. Διαπιστώθηκε ότι σημειώθηκε μια μεγάλη αλλαγή στη

στάση των μαθητών απέναντι στο αίσθημα του «ανήκειν», η παραβατικότητα και η σωματική βία σχεδόν εξαλείφθηκαν και τα συναισθήματα ενσυναίσθησης που βιώνουν τα παιδιά τα ενθαρρύνει να είναι σε θέση να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ή τους άλλους. Οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν στη συμπεριφορά των παιδιών, ταιριάζουν με την άποψη και άλλων ερευνητών ότι τα παιδιά που κατανοούν τις συναισθηματικές και κοινωνικές συνέπειες των πράξεών τους, τείνουν να αντιδρούν με λιγότερο επιθετικό τρόπο (Findlay, Girardi, & Coplan, 2006).

Οι Ozdemir & Cakmak (2008) αναφέρουν ότι έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές μελέτες για τις επιδράσεις της δραματουργικής πράξης στα γνωστικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά των ατόμων και αποκάλυψαν ότι το θέατρο είχε θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, στα επίπεδα κοινωνικοποίησης και στην ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης. Επιπροσθέτως, η Aden (2014) διαπιστώνει ότι προκειμένου να αντιμετωπίσουν ολόένα και περισσότερο τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται νέους δημιουργικούς τρόπους για να βοηθήσουν τους μαθητές να γνωρίσουν το δικό τους γλωσσικό, πολιτισμικό και συναισθηματικό δυναμικό και να αναπτύξουν μια συναισθηματική στάση απέναντι στους άλλους. Στην ίδια εργασία, υποστηρίζεται ότι οι θεατρικές τεχνικές ενσωματώνουν φυσική, συναισθηματική και αισθητική προσομοίωση που μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να έρθουν στη θέση του άλλου υποστηρίζοντας τους έτσι στη διαδικασία απόκτησης μιας ενσυναισθητικής στάσης.

Η Goldstein (2010) μελετά πώς τα άτομα μπορούν να μάθουν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, να αισθάνονται τα συναισθήματα των άλλων και να κατανοούν τις ψυχικές τους καταστάσεις, «μπαίνοντας στη θέση του άλλου». Τα πορίσματα της μελέτης δείχνουν ότι αυτό το αποτέλεσμα επέρχεται από τη θεατρική πράξη περισσότερο από οποιαδήποτε μορφή τέχνης. Επιπλέον, γεγονός αποτελεί ότι η δραματική αγωγή παροτρύνει τα παιδιά να μάθουν με ποιον τρόπο μπορούν να επηρεάζουν άλλους ανθρώπους, αλλά και να «μπαίνουν στη θέση τους» κάτι το οποίο αναδεικνύει την παιδευτική αξία του θεάτρου (Courtney, 1980).

Τέλος, η δραματοποίηση ή η ανάληψη ενός ρόλου, που αποτελεί μια εκπαιδευτική μέθοδος η οποία εισήχθη από το Piaget στη θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης, φαίνεται να έχει μεγάλη αποτελεσματικότητα στην ενίσχυση της ενσυναίσθησης (Underwood & Moore, 1982). Μέσα από την ανάληψη ενός ρόλου δίνεται στα άτομα η δυνατότητα να δουν τον κόσμο μέσα από τα μάτια ενός άλλου ανθρώπου. Μέσω των υψηλών δεξιοτήτων ανάληψης ενός ρόλου τα άτομα αποκτούν την ικανότητα να προβλέψουν τις απόψεις, τις ανάγκες, τις αντιδράσεις των άλλων,

αλλά και να αναλογίζονται τη γνώμη τους. Έτσι λοιπόν τα άτομα μαθαίνουν να καταλαβαίνουν τον άλλον, να τον συναισθάνονται και να τον συμπονοούν (Neelands, 2002).

1.6 Θέατρο και Αυτογνωσία

Στην ενότητα αυτή δίνεται ο ορισμός της αυτογνωσίας και καταδεικνύεται η συμβολή του θεάτρου στην ανάπτυξη και την ενίσχυσή της. Η έννοια της αυτογνωσίας σχετίζεται άμεσα με το θέμα της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής εφόσον, ανάμεσα σε άλλα, ερευνάται και με ποιους τρόπους η ενασχόληση με την ερασιτεχνική θεατρική ομάδα οδηγεί στην ανάπτυξη και ενίσχυση της αυτογνωσίας στα μέλη της.

1.6.1 Αυτογνωσία – Ορισμός

Σύμφωνα με τον Δημητρόπουλο (1999), **αυτογνωσία** (self-awareness) σημαίνει να γνωρίζει κάποιος τον εαυτό του, να γνωρίζει δηλαδή τις σκέψεις του, τα συναισθήματά του, τις επιθυμίες του, τα κύρια στοιχεία της προσωπικότητάς του, τις θετικές αλλά και αρνητικές πλευρές του. Η έννοια του εαυτού έχει άμεση συσχέτιση με τις έννοιες της αυτοαντίληψης και αυτογνωσίας.

Οι έννοιες **αυτογνωσία ή εαυτογνωσία** και **αυτοαντίληψη ή εαυτοαντίληψη** σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές θεωρούνται ταυτόσημες, ενώ σύμφωνα με άλλους συμπληρωματικές. Την τελευταία αντίληψη υποστηρίζει και ο Δημητρόπουλος (1998), ο οποίος ισχυρίζεται ότι αυτογνωσία είναι: «η αντικειμενική γνώση για τον εαυτό κάθε σχετικά αντικειμενικό στοιχείο για τον εαυτό που μπορεί να αναφέρεται σε κάθε όψη του: σωματική, κοινωνική, επαγγελματική, συναισθηματική, ψυχολογική κ.ο.κ. Για τη διαμόρφωση αυτής της «σχετικής» και «εν πολλοίς» αντικειμενικής γνώσης για τον εαυτό, τον κυρίαρχο ρόλο του παίζει ο γνωστικός τομέας στο άτομο» (σ. 166). Επίσης, ο Goleman (2011) αναφέρεται στην αυτογνωσία ή στο «Γνώθι Σαυτόν» του Σωκράτη, λέγοντας ότι αυτογνωσία είναι να αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας κάθε στιγμή, που σημαίνει ουσιαστικά να καταλαβαίνουμε τα συναισθήματά μας τη στιγμή που αυτά γεννιούνται. Επιπλέον, κάνει λόγο για την «αυτοεπίγνωση», έναν όρο μέσω του οποίου θέλει να αναδείξει την έννοια της διαρκούς προσοχής του ατόμου στις καταστάσεις που λαμβάνουν χώρα μέσα του.

Η **αυτοαντίληψη** «χτίζεται» πάνω στην αυτογνωσία. Ο άνθρωπος σπάνια περιορίζεται στην αυτογνωσία, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις επεκτείνεται στην ερμηνεία της και στην ανάλυση των επιπτώσεών της. Η **αυτοεικόνα** είναι το αποτέλεσμα της σύνθεσης της

εαυτογνωσίας με την εαυτοαντίληψη (Δημητρόπουλος, 1998). Κατά τη Μακρή-Μπότσαρη (2001), η συμπεριφορά κάποιου είναι ουσιαστικά η έκφραση αυτού που είναι ή που θεωρεί ή αισθάνεται ότι είναι. Η άποψή του ατόμου για τον εαυτό του παίζει καταλυτικό ρόλο στο πώς θα είναι ο τρόπος ζωής του, αλλά και στους σκοπούς που θα έχει.

1.6.2 Η συμβολή του Θεάτρου στην Ανάπτυξη και την Ενίσχυση της Αυτογνωσίας

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, το εκπαιδευτικό δράμα συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού στην ολότητά του (Κοντογιάννη, 2008). Αξιοποιώντας τις κατάλληλες τεχνικές, το παιδί διερευνά την ταυτότητά του και δοκιμάζοντας ρόλους συνειδητοποιεί τις προτιμήσεις του και τα χαρακτηριστικά του, ενώ μέσα από τους άλλους έχει τη δυνατότητα να παρατηρήσει τις πιθανές δικές του συμπεριφορές. Μέσα από αυτή τη διαδικασία γνωρίζει καλύτερα τον εαυτό του και συνειδητοποιεί την ταυτότητά του σε σχέση με τους άλλους, κάνοντας «γενναία» βήματα προς την αυτογνωσία (Woolland, 1999).

Σε πρόσφατη μελέτη (Καραμάνου, 2016) διερευνήθηκε εάν το εκπαιδευτικό δράμα λειτουργεί ως μέσο ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης σε μαθητές δημοτικού σχολείου. Επιβεβαιώθηκε ότι η εφαρμογή ενός ειδικά σχεδιασμένου προγράμματος τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος έχει επίδραση στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών (Καραμάνου, 2016). Επιπροσθέτως, μέσω της ενασχόλησης με το θέατρο ενισχύεται ο κριτικός στοχασμός και η κριτική σκέψη. Συγκεκριμένα, ο ερμηνευτής ενός ρόλου δημιουργεί μια δράση ή μια σκηνή μόλις του παρουσιαστεί μια κατάσταση. Με αυτόν τον τρόπο, η επίλυση των προβλημάτων εμφανίζεται στους συμμετέχοντες σαν μια διαδικασία ιδιαιτέρως ευχάριστη κάτι το οποίο διευρύνεται και σε άλλα πεδία μελέτης. Έτσι το θεατρικό παιχνίδι καλύπτει υπαρξιακές ανάγκες και συνεισφέρει στην αυτογνωσία (Νάσαινα, 2006 όπ. αναφ. στο Μάνδαλου, 2007).

Επιπλέον, σε πρόσφατη εργασία (Γιαννακούλη, 2016) διερευνάται αν η συμμετοχή σε προγράμματα βιωματικών εργαστηρίων που χρησιμοποιούν τεχνικές και μεθόδους από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση, συνδράμει στην προετοιμασία των εργαζόμενων. Η μελέτη περίπτωσης που πραγματοποιήθηκε απέδειξε ότι η συμμετοχή σε βιωματικά εργαστήρια δραματικής τέχνης ενισχύει την αυτοδιαχείριση και την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ενώ μειώνει την τάση αποφυγής αντιμετώπισης προβλημάτων. Οι συμμετέχοντες έδειξαν θετική στάση στη διαχείριση καταστάσεων και ενίσχυσαν τις δεξιότητες για την επίλυση προβλημάτων. Άλλη σχετική εργασία (Καστρινού, 2017) έδειξε ότι η συμμετοχή στο θέατρο Playback συνδέεται με την αύξηση της αυτοαποτελεσματικότητας σε άτομα τρίτης ηλικίας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που αφορούσε ερασιτέχνες ηθοποιούς του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Ρούμελης το θέατρο «καλλιεργεί τις δεξιότητες της επικοινωνίας και της τεχνογνωσίας σε πρακτικές εφαρμογές και συμβάλλει στην κατάκτηση της αυτογνωσίας» (Γκοτζαμάνης, 2009, σ. 10). Κατά τον Κουρετζή (1990), μέσω του θεάτρου παρουσιάζεται η ανθρώπινη ύπαρξη και όλες οι διαστάσεις της και το θέατρο αποτελεί μέσο επικοινωνίας, αυτογνωσίας, ευαισθητοποίησης, αλλά και χώρος ελεύθερης έκφρασης. Επίσης, κατά τον Mouturat (2016), η πρακτική του θεάτρου θα μπορούσε να αποτελέσει μέσο αυτογνωσίας. Τέλος, το θέατρο σχετίζεται με την αυτογνωσία μέσω της αυτοκριτικής και την ενδοσκόπησης οδηγώντας στην αναδημιουργία και αναγέννηση του εαυτού (Meyer-Dinkgräfe, 2012).

Κεφάλαιο 2

Μεθοδολογία και Ερευνητικός Σχεδιασμός

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής παρουσιάζονται τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε. Αρχικά, γίνεται αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας και συγκεκριμένα στον κονστρουκτιβισμό και στην επιστημολογία. Στη συνέχεια, αναλύεται η μεθοδολογία της έρευνας, που είναι η ποιοτική προσέγγιση, ενώ γίνεται επίσης λόγος και για ορισμένες άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν, με αντίστοιχη μεθοδολογία. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στη μελέτη περίπτωσης που χρησιμοποιήθηκε, καθώς επίσης και στα μέσα συλλογής των δεδομένων, που είναι οι συνεντεύξεις των Σκηνοθετών – Καθηγητών και ορισμένων μελών της θεατρικής ομάδας, οι ομαδικές συνεντεύξεις, καθώς και η συλλογή αρχειακού υλικού σχετικά με τη θεατρική ομάδα. Έπειτα αναλύεται η δειγματοληψία, η δεοντολογία, τα ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας της έρευνας και τέλος επεξηγείται ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η ανάλυση των δεδομένων.

2.1 Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα προκύπτουν από τη βιβλιογραφία και παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. Ερευνητικά Ερωτήματα

A/A	Ερευνητικό Ερώτημα
1	Λειτουργεί η ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης ως φορέας άτυπης μάθησης για τα μέλη της;
2	Αποτελεί η θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης φορέα διάδοσης γνώσεων για τον πολιτισμό;
3	Αναπτύσσεται και ενισχύεται η ενσυναίσθηση στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης;
4	Αναπτύσσεται και ενισχύεται η αυτογνωσία στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης;

2.2 Θεωρητικό Πλαίσιο

Σύμφωνα με τον **κονστρουκτιβισμό** (constructivism), η πραγματικότητα είναι «κοινωνικά κατασκευασμένη» (Mertens, 2009). Το κονστρουκτιβιστικό παράδειγμα πηγάζει από τη φιλοσοφία της φαινομενολογίας των Edmund Husserl και Wilhelm Dilthey, καθώς και από άλλους Γερμανούς φιλοσόφους της ερμηνευτικής κατανόησης (Eichelberger, 1989, όπ. αναφ. στο Mertens, 2009). Στον κονστρουκτιβισμό, οι ερευνητές χρησιμοποιούν την ερμηνευτική ως μέσο ερμηνείας ενός θέματος από μια συγκεκριμένη σκοπιά (Mertens, 2009). Οι κύριες αρχές του κονστρουκτιβιστικού παραδείγματος είναι ότι η γνώση είναι μια κοινωνική κατασκευή που μεταβάλλεται διαρκώς κατά τη διαδικασία της έρευνας και ότι οι ερευνητές πρέπει να αντιληφθούν τον κόσμο των βιωμάτων μέσα από την οπτική αυτών που τα βιώνουν (Schwandt, 2000, όπ. αναφ. στο Mertens, 2009).

Αυτό διαφαίνεται στην παρούσα έρευνα, όπου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα βιώματα και στις εμπειρίες των μελών της θεατρικής ομάδας μέσα από τη δική τους οπτική γωνία. Η κατεύθυνση επομένως είναι ερμηνευτική/υποκειμενική, καθώς το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις απόψεις του καθενός από τα μέλη της ομάδας με στόχο την πολλαπλότητα των νοημάτων και την αποφυγή γενικεύσεων. Τα μέλη που συμμετείχαν στην έρευνα είναι τόσο παλαιότερα, όσο και πιο νέα, ενώ συμμετείχαν στην έρευνα και οι σκηνοθέτες – καθηγητές. Παράλληλα, μελετάται η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας.

Το επιστημολογικό ερώτημα είναι «Ποια είναι η φύση της γνώσης και η σχέση μεταξύ του γνώστη και αυτού που θα γίνει γνωστό;» (Lincoln & Guba, 2000, όπ. αναφ. στο Mertens, 2009, σ. 36). Στην επιστημολογία, ο ερευνητής που χρησιμοποιεί το κονστρουκτιβιστικό παράδειγμα, χρησιμοποιεί ουσιαστικά ένα «αλληλεπιδραστικό μοντέλο» σε σχέση με άλλα επιστημονικά παραδείγματα (Mertens, 2009). Στην επιστημολογία, η γνώση αποκτάται όταν ο ερευνητής σέβεται την διαφορετικότητα των συμμετεχόντων στην έρευνά του (Bryman όπ. αναφ. στο Grix, 2004, σ. 64) και μέσα από την προσωπική εμπειρία τους (Mack, 2010).

Στην εν λόγω έρευνα η φύση – έννοια της γνώσης που διερευνάται είναι η ανάπτυξη αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης των ερασιτεχνών ηθοποιών της θεατρικής ομάδας της μελέτης περίπτωσης. Στην επιστημολογία η έννοια της αντικειμενικότητας αντικαθίσταται με την έννοια της «επαληθευσιμότητας» (Lincoln & Guba, 2000, όπ. αναφ. στο Mertens, 2009). Έτσι, τα δεδομένα μπορούν να επαληθευτούν από τις πηγές του ερευνητή (Mertens, 2009).

Επιπλέον, η αντικειμενικότητα προέρχεται και από την πληθώρα μεθόδων έρευνας και πηγών δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα.

2.3 Μεθοδολογία Έρευνας

Η ερευνητική μεθοδολογία που επιλέχτηκε είναι η **ποιοτική προσέγγιση** (qualitative research). Οι ποιοτικές μεθοδολογίες έρευνας έχουν μια «φυσιολογική ροή» και ως επί το πλείστον δεν κατευθύνονται από τον ερευνητή (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Όπως αναφέρουν οι Lincoln & Guba (1985), οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας είναι «φυσικές». Επομένως, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να «διεισδύσει» στην προσωπικότητα του υποκειμένου και να κατανοήσει τις κοινωνικές επιρροές που αυτό έχει δεχτεί (Παπαγεωργίου, 1998).

Ο ερευνητής καλείται να περιγράψει και να ερμηνεύσει τα γεγονότα με ακριβή τρόπο όπως ισχύουν στην πραγματικότητα, μέσω παραδείγματος χάριν των συνεντεύξεων, σημειώσεων πεδίου κ.α. Επιπλέον, οφείλει να κάνει χρήση όλων των στοιχείων που ενδέχεται να προκύψουν κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας, όπως τα σχόλια, οι δικές του παρατηρήσεις, αλλά και το πώς τα υποκείμενα της έρευνας κινούνται, κάθονται και συνομιλούν (Eisner, 1991). Έτσι λοιπόν, οι παρατηρήσεις, οι εντυπώσεις, τα συναισθήματα των συμμετεχόντων χρησιμοποιούνται κατά τη διαδικασία ερμηνείας των δεδομένων (Τσιώλης, 2013). Καταγράφεται ουσιαστικά η «φωνή» του υποκειμένου (Eisner, 1991).

Ο ερευνητής στοχεύει στο να εξετάσει τα φαινόμενα μέσα από την οπτική, τα βιώματα και τη ματιά των συμμετεχόντων (Τσιώλης, 2013). Επιπροσθέτως, ο σχεδιασμός της ποιοτικής έρευνας είναι μια διαδικασία η οποία είναι «επαναλαμβανόμενη», δεν πρόκειται δηλαδή για μια γραμμική πορεία που έχει ολοκληρωθεί πριν από την έναρξη συλλογής δεδομένων, καθώς ο σχεδιασμός ενδέχεται να αλλάξει κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2008).

Στην παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση προκειμένου α) να πραγματοποιηθεί εις βάθος ανάλυση των απόψεων, των αντιλήψεων, των βιωμάτων και εμπειριών των συμμετεχόντων στην έρευνα και β) να συμπληρωθούν συμπεράσματα ποσοτικών ερευνών σχετικών με το θέμα της παρούσας έρευνας, ώστε να εξαχθούν πιο ολοκληρωμένα επιστημονικά συμπεράσματα.

Σκοπός της ποιοτικής έρευνας είναι η ανακάλυψη νέων πτυχών του αντικειμένου υπό εξέταση και η σε βάθος κατανόησή του (Τσιώλης, 2013). Κύριοι **στόχοι** των ποιοτικών προσεγγίσεων είναι η διερεύνηση των νοημάτων και αναπαραστάσεων που αποδίδουν τα υποκείμενα στα κοινωνικά φαινόμενα και τις διαδικασίες, η αποκάλυψη σχέσεων ή συσχετίσεων ανάμεσα στα κοινωνικά υποκείμενα και τις κοινωνικές ομάδες, η περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών καθώς και η εξακρίβωση των κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων (Ιωσηφίδης, 2008).

Τα κύρια **χαρακτηριστικά των ποιοτικών ερευνών** κατά τον Ιωσηφίδη (2008) είναι τα εξής:

- **Η αμεσότητα και η προσωπική εμπλοκή του ερευνητή:** ο ερευνητής_αντιμετωπίζει τους συμμετέχοντες στην έρευνά του ως συνεργάτες και καθ' όλη τη διαδικασία δημιουργούνται ορισμένα πλαίσια επικοινωνίας μεταξύ του ερευνητή και των συμμετεχόντων, τα οποία επιτρέπουν του να εμβαθύνει στα δικά τους νοήματα και τις αναπαραστάσεις.
- **Το βάθος:** επιδιώκεται η ολιστική προσέγγιση ενός φαινομένου και δίνεται έμφαση στις λεπτομέρειες.
- **Πολλαπλά νοήματα:** απώτερος στόχος είναι η αποφυγή γενικεύσεων και η εμβάθυνση και αποσαφήνιση των νοημάτων του κάθε συμμετέχοντα στην έρευνα ξεχωριστά.
- **Έμφαση στις διαδικασίες, στη βιωμένη εμπειρία, στα νοήματα και στις αναπαραστάσεις:** δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις κοινωνικές διαδικασίες και τα κοινωνικά νοήματα και αναπαραστάσεις και στο πώς αλληλεπιδρούν με τα γενικότερα φαινόμενα της κοινωνίας.

2.4 Άλλες Έρευνες

Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι στο παρελθόν έχουν πραγματοποιηθεί ποιοτικές έρευνες, οι οποίες αποδεικνύουν την αξία του θεάτρου ειδικότερα αλλά και των τεχνών γενικότερα. Για παράδειγμα, διεξήχθη έρευνα η οποία απέδειξε ότι το θέατρο Playback μπορεί να βελτιώσει την αυτοαποτελεσματικότητα σε άτομα τρίτης ηλικίας. Στη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκαν και ποιοτικά δεδομένα (ημερολόγιο παρατήρησης, λήψη συνεντεύξεων), αλλά και ποσοτικά δεδομένα (Καστρινού, 2017). Τα αποτελέσματα της έρευνας της Χρυσοβέργη (2019), απέδειξαν ότι οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται στο «θέατρο της επινόησης», το οποίο χαρακτηρίζεται από συνολική δραστηριότητα σε όλα τα επίπεδα θεατρικής παραγωγής και στηρίζεται κυρίως στην έρευνα, τον αυτοσχεδιασμό και τον πειραματισμό, είναι πιθανόν κατάλληλες για την αύξηση των ικανοτήτων δημιουργικότητας σε

ομάδες ενηλίκων. Στην παραπάνω έρευνα χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική, αλλά και η ποσοτική μέθοδος έρευνας.

Επιπλέον, οι Hays & Minichiello (2005) πραγματοποίησαν έρευνα με χρήση ποιοτικών συνεντεύξεων από Αυστραλούς 65 ετών και άνω με θέμα την προσωπική σημασία και τη σπουδαιότητα της μουσικής στις ζωές των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, η μουσική μεταξύ άλλων συμβάλλει στην ενίσχυση της κατανόησης και της ανάπτυξης του εαυτού, στην επικοινωνία με τους άλλους και στη διατήρηση ευεξίας. Αποτελεί επιπλέον μέσο διασκέδασης, αλληλεπίδρασης, αλλά και απόδρασης από διάφορα προβλήματα. Γενικότερα, η μουσική βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων μεγαλύτερης ηλικίας.

Επιπροσθέτως, εδώ και μερικές δεκαετίες έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες που εξετάζουν το αν η συμμετοχή σε χορωδίες, αλλά και σε άλλες ομάδες τραγουδιστών (group singing) είναι ωφέλιμη για την υγεία και την ευημερία κυρίως σε ερασιτέχνες τραγουδιστές. Τόσο πειραματικές, ποιοτικές, όσο και ποσοτικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι επιφέρει τέτοιου είδους οφέλη στους τραγουδιστές. Επιπλέον, έχει αποδειχτεί ότι η συμμετοχή σε ομάδες τραγουδιστών (group singing) αυξάνει την ποιότητα της ζωής, βελτιώνει τη λειτουργία των πνευμόνων, καθώς και τα συμπτώματα κατάθλιψης και άγχους (Dingle, et al., 2019).

Πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 1.100 υπαλλήλους ενός δήμου της Νορβηγίας εξετάζει την οργανωτική παρέμβαση χορωδιακού τραγουδιού που ονομάζεται “Sound of Well-being” (SOW) («Ήχος ευημερίας») ανακάλυψε ότι υπάρχουν οφέλη στην υγεία και την οργάνωση των συμμετεχόντων ανάλογα με το φύλο (Vaag et al., 2014).

Σύμφωνα με την έρευνα των McGarry & Russo (2011) η αντιγραφή των κινήσεων (mirroring), μια πρακτική που χρησιμοποιήθηκε στο Dance Movement Therapy (DMT), αυξάνει τα επίπεδα της ενσυναίσθησης. Μέσα από τις τεχνικές που χρησιμοποιούν, οι συμμετέχοντες είναι σε θέση να καταλάβουν τα κίνητρα των άλλων αφού πρώτα έχουν κατανοήσει τα δικά τους κίνητρα και συναισθήματα.

Σε πρόσφατη έρευνα (Φλέσσα, 2016) διερευνήθηκε εάν η ερασιτεχνική ενασχόληση των ενηλίκων με το θέατρο αποτελεί εκπαιδευτική διαδικασία. Η έρευνα ήταν ποσοτική (δόθηκε ερωτηματολόγιο σε ενήλικες ερασιτέχνες ηθοποιούς, μέλη τριών ερασιτεχνικών ομάδων της Κορίνθου). Διαπιστώθηκε ότι το θέατρο μεταδίδει γνώσεις στους ενήλικες ερασιτέχνες

ηθοποιούς για το θέατρο, την τέχνη και την κουλτούρα των λαών, καλλιεργεί δεξιότητες ανάπτυξης προσωπικής ταυτότητας, όπως αυτογνωσία και αυτοεκτίμηση και συμβάλλει στην αντιμετώπιση κριτικά εσφαλμένων παραδοχών.

Σε παλιότερη έρευνα (Γκοτζαμάνης, 2009) διερευνήθηκε εάν η ερασιτεχνική ενασχόληση των ενηλίκων με το θέατρο εντάσσεται στο πλαίσιο της μετασχηματίζουσας μάθησης και αν συντελείται κατά τη διαδικασία αυτή η διεργασία του κριτικού στοχασμού. Η έρευνα ήταν ποσοτική και ο πληθυσμός-στόχος ήταν το σύνολο των ερασιτεχνών ηθοποιών της Ερασιτεχνικής Σκηνής του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Ρούμελης. Διαπιστώθηκε ότι η ερασιτεχνική ενασχόληση με το θέατρο είναι μια εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία προωθεί τη μάθηση και διευρύνει τις γνώσεις των συμμετεχόντων στα πλαίσια της μετασχηματίζουσας μάθησης, η οποία μέσω του κριτικού στοχασμού παίζει σημαντικό ρόλο στον επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσης ζωής (Γκοτζαμάνης, 2009).

Οι δύο τελευταίες έρευνες είναι ποσοτικές και διαπιστώνουν ότι η ερασιτεχνική ενασχόληση με το θέατρο αποτελεί για τους ερασιτέχνες ηθοποιούς εκπαιδευτική διαδικασία που οδηγεί στην ανάπτυξη προσωπικής ταυτότητας. Η παρούσα έρευνα όμως εν αντιθέσει με τις προαναφερθείσες είναι ποιοτική έρευνα, όπως έχει ήδη αναφερθεί και μάλιστα μελέτη περίπτωσης, οπότε έτσι εστιάζει όχι σε αντιλήψεις αλλά και σε εμπειρίες που αποτελούν βασικό στοιχείο της μετασχηματίζουσας μάθησης.

Συνεπώς, η επιλογή της ποιοτικής προσέγγισης για την εν λόγω έρευνα κρίνεται κατάλληλη ώστε να ανακαλυφθούν τα βιώματα, οι εμπειρίες, οι αξίες και οι πρακτικές των συμμετεχόντων, προκειμένου να κατανοήσουμε πώς τα μέλη της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας οδηγούνται στην ανάπτυξη της αυτογνωσίας και της ενσυναίσθησης μέσα από τα βιώματα και τις εμπειρίες που αποκτούν με τη συμμετοχή τους.

2.5 Μελέτη Περίπτωσης

Για τις ανάγκες της έρευνας έχει χρησιμοποιηθεί η μελέτη περίπτωσης (case study), καθώς διερευνάται η ανάπτυξη αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης συγκεκριμένα στα μέλη μιας ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας της Αθήνας με πολυετή λειτουργία. Η μελέτη περίπτωσης είναι μια στρατηγική διεξαγωγής έρευνας η οποία εμπεριέχει εμπειρική διερεύνηση ενός φαινομένου της σύγχρονης πραγματικότητας στο πλαίσιο της πραγματικής ζωής με τη χρήση πολλών πηγών απόδειξης (Yin, 1981, 1994, όπ. αναφ. στο Robson, 2007). Επομένως, το

ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της μελέτης περίπτωσης είναι ότι κάθε μια είναι ξεχωριστή και έτσι τα αποτελέσματά της δεν επιδέχονται γενίκευσης (Gomm, Hammersley, & Foster, 2000· Robson, 2002· Stake, 1995). Το βασικότερο χαρακτηριστικό της είναι ότι επικεντρώνει την προσοχή της μόνο σε μία περίπτωση, η οποία μελετάται λαμβάνοντας υπόψιν και το πλαίσιο γύρω από το οποίο κινείται (Robson, 2007). Ουσιαστικά πρόκειται για μια στρατηγική έρευνας και όχι τόσο για μια μέθοδο έρευνας. Η συγκεκριμένη έρευνα στοχεύει να συγκεντρώσει στοιχεία στα πλαίσια/όρια μιας συγκεκριμένης θεατρικής ομάδας προκειμένου να ανακαλυφθεί με ποιους τρόπους τα μέλη της οδηγούνται στην ενίσχυση της αυτογνωσίας και της ενσυναίσθησης μέσα από την συμμετοχή τους σε αυτήν. Τέλος, η έρευνα διεξάγεται με τη χρήση τριών μεθόδων συλλογής δεδομένων όπως θα αναλυθεί παρακάτω, σύμφωνα με την πρόταση του Robson (2007) για πολλαπλή χρήση δεδομένων σε εμπειρικές έρευνες.

Συγκεκριμένα, η μελέτη περίπτωσης υιοθετεί είτε κριτική, είτε θετικιστική, είτε ερμηνευτική προσέγγιση (Easton, 2010· Crowe et al., 2011). Η ερμηνευτική προσέγγιση χρησιμοποιείται σε πληθώρα ερευνητικών πεδίων, όπως η οικονομία, η κοινωνιολογία και η εκπαίδευση (Μαγγόπουλος, 2015). Η διερεύνηση των εμπειριών και του τρόπου κατανόησης του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου του κόσμου έχει πραγματοποιηθεί από κοινωνιολόγους, με στόχο να κατανοηθεί ο τρόπος ερμηνείας και απόδοσης νοήματος στις εμπειρίες και τα βιώματά των υποκειμένων (Mills, Harrison, Franklin, & Birks, 2017). Στη συγκεκριμένη έρευνα ενδείκνυται η **ερμηνευτική μελέτη περίπτωσης** (interpretive case study), ώστε να γίνει δυνατή η κατανόηση εμπειριών των μελών της θεατρικής ομάδας.

Η βασική ιδέα που διερευνάται σε μια μελέτη, δηλαδή το **κεντρικό φαινόμενο** (central phenomenon) ενσωματώνεται στο σκοπό και στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί. Πρέπει να δηλώνεται με τρόπο που δεν είναι υπερβολικά ευρύς ή πολύ στενός, αλλά να είναι κάπου ενδιάμεσα (Creswell, 2015). Στην παρούσα έρευνα το κεντρικό φαινόμενο είναι η διερεύνηση της διαμόρφωσης αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης στα μέλη της θεατρικής ερασιτεχνικής ομάδας.

Προκειμένου να κατανοηθεί το κεντρικό φαινόμενο πρέπει να καθοριστεί η **μονάδα ανάλυσης** (unit of analysis), δηλαδή οι συμμετέχοντες στην μελέτη περίπτωσης. Όπως αναφέρει ο Yin (1994) ένα άτομο είναι η περίπτωση που μελετάται και το άτομο είναι η πρωταρχική μονάδα ανάλυσης. Πολλά τέτοια άτομα ή «περιπτώσεις» θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν σε μια μελέτη πολλαπλών περιπτώσεων. Ο καθορισμός της μονάδας ανάλυσης (unit of analysis) σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο έχουν προσδιοριστεί τα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα,

επομένως η επιλογή της κατάλληλης μονάδας ανάλυσης προκύπτει από τον ακριβή καθορισμό των κύριων ερευνητικών ερωτημάτων (Yin, 1994). Στην παρούσα έρευνα η μονάδα ανάλυσης, με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί, είναι μια θεατρική ομάδα, που έχει πολυετή λειτουργία. Συγκεκριμένα, η μονάδα ανάλυσης είναι α) δύο (2) σκηνοθέτες – καθηγητές, β) τέσσερα (4) μέλη με χρόνο ενασχόλησης ≤ 4 έτη, γ) τέσσερα (4) μέλη με χρόνο ενασχόλησης 5–9 έτη, δ) τέσσερα (4) μέλη με χρόνο ενασχόλησης 10–19 έτη και ε) τρία (3) μέλη με χρόνο ενασχόλησης ≥ 20 έτη.

2.6 Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων

Τα εργαλεία συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα είναι η ατομική συνέντευξη, οι ομαδικές συνεντεύξεις και η συλλογή αρχείων (ντοκουμέντων).

2.6.1 Ατομική Συνέντευξη

Το κεντρικό εργαλείο συλλογής δεδομένων που επιλέχθηκε για τη συγκεκριμένη έρευνα είναι η ατομική συνέντευξη. Η συνέντευξη είναι μια από τις πιο αναγνωρισμένες μορφές ποιοτικής έρευνας και ενδεχομένως ακριβώς για αυτό το λόγο ορισμένοι ερευνητές τη χρησιμοποιούν χωρίς καν να σκέφτονται το λόγο που τις χρειάζονται (Mason, 2011). Στη συνέντευξη εμπεριέχεται η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση μεταξύ των προσώπων κατευθυνόμενες από τον ερευνητή με στόχο την άντληση πληροφοριών σχετικών με το θέμα της έρευνας (Cohen & Manion, 1992).

Βασικός σκοπός του συγκεκριμένου εργαλείου είναι να αναγνωρίσει συμπεριφορές και να ανακαλύψει πτυχές της προσωπικότητας του συνεντευξιζόμενου (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Μέσω των συνεντεύξεων, δίνεται η δυνατότητα «εισόδου» στο μυαλό και τις σκέψεις του συνεντευξιζόμενου και έτσι μπορούν να ληφθούν πληροφορίες σχετικά με τις γνώσεις, τις απόψεις, τις αξίες, τις αντιλήψεις, τις προτιμήσεις του. Στη συνέντευξη η γνώση προέρχεται κυρίως μέσω της καλής ακρόασης, του «ευγενούς αφουγκράσματος» του κόσμου του υποκειμένου που πρέπει ο ερευνητής να ενθαρρύνει να εκφραστεί (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008).

Λαμβάνοντας βεβαίως υπόψιν ότι η διαδικασία της συνέντευξης δεν πρόκειται για μια απλή συζήτηση ανάμεσα στον ερευνητή – συνεντευκτή και το συνεντευξιζόμενο, ο ερευνητής καλείται να ξεπεράσει τις φοβίες και τους δισταγμούς του συνεντευξιζόμενου σε επικοινωνιακό επίπεδο. Για αυτό το λόγο άλλωστε θα πρέπει να εξαλειφθούν κοινωνικά

στεγανά, προκειμένου η συνέντευξη να οδηγήσει στην ανακάλυψη της πραγματικότητας (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008).

Επομένως, η επιλογή της συνέντευξης ταιριάζει στη συγκεκριμένη έρευνα, καθώς εστιάζει στη διερεύνηση βιωμένων εμπειριών, στάσεων, ιδεών, συμπεριφορών και αντιλήψεων των συνεντευξιαζόμενων προκειμένου να εξαχθούν τα συμπεράσματα της έρευνας.

Συγκεκριμένα, για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο συλλογής δεδομένων η **ημι-δομημένη συνέντευξη**. Η ημι-δομημένη συνέντευξη περιλαμβάνει προκαθορισμένες ερωτήσεις, οι οποίες ενδέχεται να τροποποιηθούν σύμφωνα με το τι κρίνει ο συνεντευκτής ως καταλληλότερο. Έτσι η διατύπωση μιας ερώτησης ενδέχεται να αλλάξει και ενώ αν κάποια ερώτηση κρίνεται ως ακατάλληλη για έναν συνεντευξιαζόμενο μπορεί να παραληφθεί ή να προστεθεί μια άλλη στη θέση της (Robson, 2007).

Για τις ανάγκες της έρευνας, συνέντευξη έδωσαν ο σκηνοθέτης – καθηγητής και καλλιτεχνικός διευθυντής, η σκηνοθέτρια – καθηγήτρια του θεατρικού εργαστηρίου και οκτώ (8) μέλη της ομάδας. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι σχεδιάστηκαν διαφορετικά Πρωτόκολλα συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές και διαφορετικά για τα μέλη του εργαστηρίου. Επιπλέον πραγματοποιήθηκε αρχικά μια πιλοτική συνέντευξη σε ένα από τα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου.

Η ημι-δομημένη συνέντευξη κρίθηκε κατάλληλη μέθοδος έρευνας, καθώς με αυτό τον τρόπο στο συγκεκριμένο είδος συνέντευξης ο ερευνητής έχει έναν κατάλογο με ερωτήσεις που έχει σχεδιάσει για τους συνεντευξιαζόμενους, αλλά υπάρχει περισσότερη ελευθερία στη σειρά που θα ερωτηθούν αυτές οι ερωτήσεις, στην ακριβή διατύπωση των ερωτήσεων, αλλά και στο πόσο χρόνο και έμφαση θα δοθεί σε κάθε θέμα (Robson, 2007). Επομένως, αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στην παρούσα έρευνα, καθώς υπάρχει ένας βαθμός ευελιξίας στις ερωτήσεις και τις απαντήσεις, κάτι το οποίο συμβάλλει στην άντληση πληροφοριών από τους συνεντευξιαζόμενους και στη δυνατότητα αποσαφήνισης ορισμένων ερωτήσεων-απαντήσεων που ίσως σε κάποιες περιπτώσεις να μην είναι απόλυτα σαφείς. Παράλληλα, ενισχύει τον αυθορμητισμό στις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Μέσω της ημι-δομημένης συνέντευξης στόχος είναι να διερευνηθεί αν η θεατρική ομάδα λειτουργεί ως φορέας άτυπης μάθησης, η ανάπτυξη και ενίσχυση της αυτογνωσίας και της

ενσυναίσθησης στα μέλη της θεατρικής ομάδας, καθώς και η απόκτηση γνώσεων και η υιοθέτηση αξιών και αντιλήψεων για τον πολιτισμό και την κοινωνία.

2.6.2 Ομάδες Εστίασης (Focus Groups)

Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν και οι ομαδικές συνεντεύξεις – ομάδες εστίασης (focus groups). Πρόκειται για μια ιδιαίτερος γνωστή μέθοδο συλλογής δεδομένων στην κοινωνική έρευνα. Είναι ουσιαστικά μια «ομαδική συνέντευξη» πάνω σε ένα θέμα απ' όπου και προέρχεται η λέξη «εστίαση», μια ανοιχτή συζήτηση την οποία συντονίζει ο ερευνητής (Robson, 2007). Οι ομάδες εστίασης έχουν τη δυνατότητα να αυξάνουν τη συνειδητότητα των συμμετεχόντων, καθώς επίσης και να τους ενδυναμώνει (Johnson, 1996, όπ. αναφ. στο Robson, 2007). Αποτελούν μια σημαντική και αποτελεσματική μέθοδο συλλογής δεδομένων, καθώς το εύρος των δεδομένων είναι μεγαλύτερο εφόσον συλλέγονται από πολλά άτομα ταυτόχρονα (Robson, 2007).

Οι ομάδες εστίασης περιέλαβαν ορισμένα μέλη της θεατρικής ερασιτεχνικής ομάδας που επιλέχθηκε για τους σκοπούς της έρευνας. Συγκεκριμένα, διαμορφώθηκαν δύο ομάδες εστίασης, μία με τέσσερα (4) μέλη και μία με τρία (3) μέλη. Με αυτό τον τρόπο, σκοπός είναι η διερεύνηση της ανάπτυξης και ενίσχυσης της αυτογνωσίας και της ενσυναίσθησης στα μέλη της ομάδας, μέσω των αλληλεπιδράσεων τους και της συνολικής εμπειρίας της ομάδας, αλλά και την απόκτηση γνώσεων και την υιοθέτηση αξιών και αντιλήψεων για τον πολιτισμό και την κοινωνία.

2.6.3 Τρόπος Σχεδιασμού Πρωτοκόλλου Συνέντευξης

Αρχικά, αξίζει να επισημανθεί ότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα πρωτόκολλα συνέντευξης είναι διαφορετικά για τους σκηνοθέτες – καθηγητές και για τα μέλη της ομάδας. Στις συνεντεύξεις των μελών ισχύει το ίδιο πρωτόκολλο και για τις ατομικές και για τις ομαδικές συνεντεύξεις. Τα δύο πρωτόκολλα παρουσιάζονται στο Παράρτημα Α.

Στα πρωτόκολλα συμπεριλαμβάνονται ορισμένες ερωτήσεις με σκοπό να αντληθούν πληροφορίες βιογραφικού περιεχομένου, όπως συνηθίζεται σε έρευνες (Robson, 2007). Οι ερωτήσεις αυτές αποτελούν τα δημογραφικά στοιχεία και η ερώτηση 1 από το πρωτόκολλο συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές. Επιπλέον, η ερώτηση 2 από το πρωτόκολλο συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές σχεδιάστηκε ώστε να προσδιοριστεί πώς οι σκηνοθέτες – καθηγητές αντιλαμβάνονται οι ίδιοι ως επαγγελματίες τη συμμετοχή ερασιτεχνών στις θεατρικές ομάδες. Η ερώτηση 1 από το πρωτόκολλο για τα μέλη σχεδιάστηκε

με σκοπό να διερευνηθούν οι λόγοι για τους οποίους κάποιος θέλει να συμμετέχει σε μια θεατρική ομάδα, αλλά και οι λόγοι για τους οποίους επιλέγει συγκεκριμένα το θέατρο από όλες τις άλλες μορφές τέχνης ως μέσο ενασχόλησης.

Οι υπόλοιπες ερωτήσεις σχεδιάστηκαν βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων. Αναλυτικά:

- ✓ Οι ερωτήσεις 2 από το πρωτόκολλο για τα μέλη και 3 από το πρωτόκολλο συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές σχετίζονται με το 1^ο ερευνητικό ερώτημα αν το θέατρο αποτελεί μορφή άτυπης μάθησης και με το 2^ο αν το θέατρο αποτελεί αφορμή για την αύξηση γνώσεων για τον πολιτισμό.
- ✓ Οι ερωτήσεις 3, 5, 7 από το πρωτόκολλο για τα μέλη και 4, 6, 8 από το πρωτόκολλο συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές αποσκοπούν στη διερεύνηση των τρόπων αλλαγής στους ερασιτέχνες ηθοποιούς της θεατρικής ομάδας και συνδέεται με το 1^ο ερευνητικό ερώτημα.
- ✓ Οι ερωτήσεις 4 από το πρωτόκολλο για τα μέλη και 5 από το πρωτόκολλο συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές συνδέονται με το 4^ο ερευνητικό ερώτημα που αφορά τη διερεύνηση της επίδρασης της συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο στην αύξηση της αυτογνωσίας.
- ✓ Οι ερωτήσεις 6, 8 από το πρωτόκολλο για τα μέλη και 7, 9 από το πρωτόκολλο συνέντευξης για τους σκηνοθέτες – καθηγητές αφορούν το 3^ο ερευνητικό ερώτημα και αποσκοπούν στη διερεύνηση του πώς αναπτύσσεται και ενισχύεται η ενσυναίσθηση στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα.

2.6.4 Συλλογή Αρχείων (Ντοκουμέντα)

Ως τρίτο μέσο συλλογής δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα έγγραφα και φυλλάδια από τη θεατρική ομάδα προκειμένου να ληφθούν πληροφορίες σχετικά με τη φύση και το έργο της και τους σκοπούς-στόχους της λειτουργίας της και έτσι να αντληθούν συμπεράσματα που αφορούν στις αξίες και στην κουλτούρα της. Για αυτόν το σκοπό, έχουν αξιοποιηθεί προγράμματα από παραστάσεις, πληροφορίες που έχουν αντληθεί από το διαδίκτυο, αλλά και συνεντεύξεις που έχουν δοθεί από τον σκηνοθέτη – καθηγητή του εργαστηρίου, ο οποίος είναι και ο καλλιτεχνικός διευθυντής, σχετικά με την ταυτότητα του θεατρικού εργαστηρίου. Η συγκεκριμένη μέθοδος συλλογής δεδομένων χρησιμοποιείται στην ποιοτική έρευνα (Mason, 2011) και έχει σημαντικά πλεονεκτήματα, όπως η ακρίβεια των δεδομένων, η ευκολία και ταχύτητα πρόσβασης, η διαθεσιμότητα (κυρίως λόγω διαδικτύου) κ.α. (Bowen, 2009).

Επομένως, γίνεται λόγος για «**τριγωνοποίηση**». Ο όρος αυτός αναφέρεται στη χρήση πάνω από μιας ερευνητικής τεχνικής προκειμένου να μελετηθεί το ίδιο ερευνητικό πεδίο. Έτσι, η

κάθε μια τεχνική επαληθεύει, συμπληρώνει και εξελίσσει τα αποτελέσματα της άλλης (Olsen, 2001, όπ. αναφ. στην Ευαγγέλου, 2014). Στην εν λόγω έρευνα χρησιμοποιήθηκαν τρία εργαλεία συλλογής δεδομένων, με απώτερο σκοπό την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων της έρευνας.

2.7 Ο Ρόλος του Ερευνητή στην Ποιοτική Έρευνα

Ο ρόλος του ερευνητή στην ποιοτική έρευνα είναι ιδιαίζουσας σημασίας, εφόσον προάγει αμεσότητα κατά τη διεξαγωγή της (Morawski, 1994, όπ. αναφ. στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Στόχος του ερευνητή είναι η ανάδειξη της «φωνής» αυτών που συμμετέχουν στην έρευνα αποσκοπώντας στην αναζήτηση της γνώσης και της δικαιοσύνης (Kidder & Fine, 1987, όπ. αναφ. στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Η συμμετοχή της ερευνήτριας στη θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης εξασφαλίζει ότι η «φωνή» των συμμετεχόντων στην έρευνα θα καταγραφεί σωστά στις συνεντεύξεις και θα ερμηνευτεί με συνέπεια στην ανάλυση των αποτελεσμάτων (Green, 2014). Η παρούσα ερευνήτρια αποτελεί μέλος εδώ και επτά χρόνια του ερασιτεχνικού θεατρικού εργαστηρίου, το οποίο επιλέχθηκε για την έρευνα αυτή. Το γεγονός όμως αυτό δεν αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα σε ότι αφορά τον βαθμό αξιοπιστίας της μελέτης περίπτωσης, καθότι όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η αξιοπιστία επιτεύχθηκε με τη χρήση τριών μεθόδων συλλογής δεδομένων (τριγωνοποίηση) με την ελάχιστη δυνατή παρέμβαση κατά τη διάρκεια της έρευνας από την ερευνήτρια. Επιπρόσθετα της προσεκτικής ερμηνείας των ευρημάτων της έρευνας, οι κωδικοί της ανάλυσης προήλθαν τόσο από τη βιβλιογραφία όσο και από τα λόγια των ίδιων των συμμετεχόντων, όπως φαίνεται στον πίνακα θεματικής ανάλυσης του Παραρτήματος Γ. Τέλος, τα ευρήματα της έρευνας συζητήθηκαν σε σχέση με την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία και ερευνητική δραστηριότητα, προκειμένου να είναι διαφανή τα σημεία εκείνα που συγκλίνει ή αποκλίνει η παρούσα έρευνα.

Γνωρίζοντας το εργαστήρι αυτό εκ των έσω, υπήρχε η γνώση της παλαιότητας του, κάτι το οποίο αποτελεί τον ουσιαστικότερο λόγο επιλογής του, ούτως ώστε να υπάρχει η δυνατότητα συλλογής δεδομένων των οποίων η εγκυρότητα πιστοποιείται λόγω της μακροβιότητάς του. Επιπλέον, η ερευνήτρια γνώριζε ότι το εργαστήρι πληροί τα κριτήρια δειγματοληψίας σχετικά με την ποικιλία διάρκειας φοίτησης των μελών του (από 1 έως 25 έτη συμμετοχής), τα οποία τηρήθηκαν.

2.8 Δειγματοληψία

Στη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε η **σκόπιμη δειγματοληψία (ή δειγματοληψία κατά κρίση)**. Η σκόπιμη δειγματοληψία είναι «ένα είδος μη πιθανοτικής δειγματοληψίας κατά την οποία οι μονάδες που θα παρατηρηθούν επιλέγονται βάσει της κρίσης του ερευνητή όσον αφορά στο ποιες μονάδες θα είναι πιο χρήσιμες ή πιο αντιπροσωπευτικές» (Babbie, 2011, σ. 291). Κάποιες φορές είναι πιο σωστό να επιλέγεται το δείγμα σύμφωνα με τη γνώση ενός πληθυσμού, των στοιχείων του και του σκοπού της μελέτης. Με αυτό τον τρόπο, γίνεται διαλογή ενός αντιπροσωπευτικού συνόλου του γενικού πληθυσμού, και έτσι προκύπτουν επαρκή δεδομένα στην έρευνα. Στην ποιοτική έρευνα η δειγματοληψία υποκειμένων μπορεί να εξελίσσεται όσο προχωράει η έρευνα (Babbie, 2011).

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται αναλυτικά η μονάδα ανάλυσης.

Πίνακας 2. Μονάδα Ανάλυσης

Μέλη Ομάδας	Χρόνος ενασχόλησης ≤ 4 έτη	4
	Χρόνος ενασχόλησης 5–9 έτη	4
	Χρόνος ενασχόλησης 10–19 έτη	4
	Χρόνος ενασχόλησης ≥ 20 έτη	3
Σκηνοθέτες – Καθηγητές		2
Σύνολο		17

Το κριτήριο επιλογής της συγκεκριμένης θεατρικής ομάδας για τις ανάγκες της έρευνας ήταν η παλαιότητά της. Συγκεκριμένα το θεατρικό εργαστήριο λειτουργεί εδώ και 25 χρόνια. Ο λόγος που δόθηκε έμφαση στην παλαιότητα της ομάδας είναι ότι είναι απαραίτητη η λειτουργία ενός εργαστηρίου για ένα μεγάλο διάστημα ούτως ώστε να μπορέσουν να φανούν τα αποτελέσματα της επίδρασης της αυτογνωσίας και της ενσυναίσθησης στα μέλη μέσα από τη συμμετοχή τους στη θεατρική πράξη με την πάροδο χρόνων. Η συμμετοχή ατόμων με πολυετή εμπειρία σε ποιοτική έρευνα είναι σημαντική, γιατί πρόκειται για «προνομιακούς πληροφορητές» (Μαυραγάνη, 2012), επειδή έχουν αναπτύξει σε έκταση και βάθος προβληματισμό και έτσι μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά στα αποτελέσματα της έρευνας.

Το κριτήριο επιλογής των συμμετεχόντων ήταν τα χρόνια συμμετοχής τους στην ομάδα. Ο λόγος που επιλέχθηκαν διαφορετικοί χρόνοι ενασχόλησης ήταν για να γίνει σύγκριση των απαντήσεων ανάμεσα σε άτομα που έχουν διαφορετικά χρόνια συμμετοχής, ώστε να προκύψουν ασφαλέστερα συμπεράσματα σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα.

2.9 Αξιοπιστία – Εγκυρότητα της Έρευνας

Τα «κριτήρια αναγνώρισης – νομιμοποίησης» “legitimacy” (Denzin & Lincoln, 2000) ή “standards” (Eisenhart & Howe, 1992) ή ακόμα “varieties” (Lincoln, 2001) εγκυρότητας και αξιοπιστίας που τέθηκαν με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας και του κύρους της έρευνας ήταν αυτά που έχουν προταθεί από τους Guba & Lincoln (1982) (όπ. αναφ. στο Lincoln, 2001): η αξιοπιστία της έρευνας, η μεταβιβασιμότητα/γενικευσιμότητά της, η βασιμότητά της και η επιβεβαιωσιμότητά της.

Αξιοπιστία της έρευνας: Στην ποιοτική έρευνα η «αξιοπιστία» (credibility) σχετίζεται με την ισχύ που έχει ο μεθοδολογικός σχεδιασμός, με την ποιότητα των δεδομένων τα οποία έχουν συλλεγεί κατά τη διάρκειά της έρευνας και με τον τρόπο με τον οποίο ο σχεδιασμός και τα δεδομένα της καταλήγουν σε πραγματικά και αξιόπιστα αποτελέσματα, δηλαδή σε αποτελέσματα, τα οποία ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα (Lincoln, 2001).

Στην εν λόγω έρευνα η πρώτη μέθοδος που τέθηκε σε εφαρμογή με σκοπό τη διασφάλιση της αξιοπιστίας της έρευνας είναι η «τριγωνοποίηση». Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, χρησιμοποιήθηκαν τρία εργαλεία συλλογής δεδομένων (ημι-δομημένη συνέντευξη, ομάδες εστίασης, συλλογή διάφορων αρχείων της θεατρικής ομάδας) αποσκοπώντας στην επαλήθευση στοιχείων και άρα στην εγκυρότητα της έρευνας (Συμεού, 2007).

Επιπλέον, η «αξιοπιστία» πραγματοποιήθηκε και μέσα από τον έλεγχο των συμμετεχόντων (members check). Συγκεκριμένα, οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις επιστράφηκαν στους συμμετέχοντες και η ερμηνεία/συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας που είχαν άμεση συσχέτιση με τους συμμετέχοντες επιστράφηκαν σε αυτούς αποσκοπώντας στο να επαληθευτεί η αξιοπιστία τους. Με αυτόν τον τρόπο, πραγματοποιήθηκε η επιβεβαίωση των ευρημάτων της έρευνας από τους ίδιους τους συμμετέχοντες (participant validation) (Συμεού, 2007).

Μεταβιβασιμότητα/Γενικευσιμότητα της έρευνας: Η «μεταβιβασιμότητα» ή «γενικευσιμότητα» (transferability) των αποτελεσμάτων της ποιοτικής έρευνας αφορά στο βαθμό όπου τα συμπεράσματα της έρευνας επιδέχονται γενίκευσης σε πιο ευρεία σύνολα ίδιων περιπτώσεων από τον πληθυσμό από όπου προέρχεται το δείγμα. Συνιστά την εγκυρότητα που δύνανται να δώσουν στην έρευνα οι αναγνώστες της. Η ουσιαστικότερη μέθοδος του κριτηρίου της μεταβιβασιμότητας/γενικευσιμότητας είναι η λεπτομερής περιγραφή των δεδομένων και αποτελεσμάτων της έρευνας (Συμεού, 2007).

Έτσι, στη συγκεκριμένη έρευνα τα αποτελέσματα παρουσιάζονται με τρόπο όπου οι αναγνώστες εισέρχονται στον «κόσμο» των συμμετεχόντων και αντιλαμβάνονται τις εμπειρίες τους και έχουν τη δυνατότητα να τις συγκρίνουν με τις δικές τους ή με άλλες που έχουν μελετήσει στο παρελθόν ή έχουν ακούσει ενδεχομένως, ώστε να μπορούν να πειστούν για αυτές.

Βασιμότητα και επιβεβαιωσιμότητα της έρευνας: Η «βασιμότητα» (dependability) της έρευνας, αναφέρεται στην περιγραφή από την πλευρά του ερευνητή της φύσης της όλης διαδικασίας της έρευνας. Η «επιβεβαιωσιμότητα» (confirmability) αναφέρεται στην ικανότητα του ερευνητή να αποδείξει ότι οι ερμηνείες του βασίζονται στο συγκεκριμένο συγκείμενο και ότι οι συμμετέχοντες δεν είναι προϊόν φαντασίας (Συμεού, 2007). Προκειμένου να επιτευχθεί η «βασιμότητα» και η «επιβεβαιωσιμότητα» θα πρέπει να περιγράφεται στην παρουσίαση της έρευνας «η ιστορία της μελέτης αυτής καθ' εαυτής παράλληλα με τις ιστορίες των συμμετεχόντων» (Mulholland & Wallace, 2003, σ. 8).

Η συγκεκριμένη έρευνα περιλαμβάνει τα σχόλια των συμμετεχόντων έτσι ώστε να τεκμηριώνεται ο ρόλος τους στην έρευνα. Μέσα από τις πολλαπλές μεθόδους έρευνας οι αναγνώστες μπορούν να κρίνουν αν τα στοιχεία που παρουσιάζονται αντιστοιχούν στην πραγματικότητα. Επιπλέον, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα, καθώς και όλες οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν έχουν παρουσιαστεί αναλυτικά και με συνέπεια.

2.10 Ζητήματα Δεοντολογίας

Οι συνεντεύξεις που χρησιμοποιούνται ως μέσο συλλογής δεδομένων πρέπει να υπακούουν σε κάποιους κανόνες δεοντολογίας, οι οποίοι καθορίζουν και το πλαίσιο μέσα στο οποίο συντελείται η όλη διαδικασία της συνέντευξης (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Αρχικά, κατά τη διάρκεια της λήψης συνεντεύξεων υπήρχε προσαρμογή στα προγράμματα των συμμετεχόντων και επομένως οι συναντήσεις καθορίστηκαν ώρες που ήταν βολικές για τους συνεντευξιαζόμενους στο χώρο του θεατρικού εργαστηρίου (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Επιπλέον, ακολουθώντας την Bell (1997), πριν από κάθε συνέντευξη προηγήθηκε σύσταση του ερευνητή με το συνεντευξιαζόμενο και ενημέρωσή του σχετικά με τον σκοπό της έρευνας και τον εκτιμώμενο χρόνο διάρκειας της συνέντευξης. Οι συνεντευξιαζόμενοι αντιμετωπίστηκαν με ευγένεια, διακριτικότητα, σεβασμό και δικαιοσύνη, όπως άλλωστε προτείνει ο Briggs (1986).

Επιπροσθέτως, δεδομένων των ζητημάτων δεοντολογίας, ζητήθηκε άδεια πρόσβασης για τη συλλογή δεδομένων και την άδεια πρόσβασης στη θεατρική ομάδα από τον Σκηνοθέτη – Καθηγητή και καλλιτεχνικό διευθυντή. Επίσης, δόθηκε επιστολή συναίνεσης στους Σκηνοθέτες – Καθηγητές και στα μέλη της θεατρικής ομάδας που επιλέχθηκαν για να παραχωρήσουν συνέντευξη, η οποία μεταφέρθηκε προφορικός και γραπτώς στους συμμετέχοντες και έχει υπογραφεί από τους ίδιους. Οι επιστολές συναίνεσης παρατίθενται στο Παράρτημα Β. Μέσω των επιστολών συναίνεσης πληρείται το πολύ βασικό ζήτημα δεοντολογίας, σύμφωνα με το οποίο πρέπει ο ερευνητής να έχει τη «συνειδητή συγκατάθεση» του συμμετέχοντα στην έρευνα, που σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες θα πρέπει να γνωρίζουν τους στόχους και σκοπούς της έρευνας, τη δυνατότητα άρνησης της συμμετοχής τους, τη δυνατότητα αποχώρησής τους δύο εβδομάδες από τη στιγμή παραχώρησης της συνέντευξης χωρίς να υπάρχουν συνέπειες, τη διατήρηση των στοιχείων τους μετά το τέλος της έρευνας, κ.λπ. Τέλος, εξασφαλίστηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων και η εμπιστευτικότητα, αφού ο ερευνητής παρόλο που γνωρίζει ποιοι παρέχουν τις πληροφορίες δεν έχει γνωστοποιήσει τα στοιχεία τους (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης – ΕΚΤ, 2010-2011).

2.11 Ανάλυση Δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της **θεματικής ανάλυσης**. Η θεματική ανάλυση χρησιμοποιείται πολύ συχνά στην ποιοτική έρευνα και προσφέρει ιδιαίτερα χρήσιμες δεξιότητες για τη διεξαγωγή εξειδικευμένων προσεγγίσεων της ποιοτικής ανάλυσης (Clarke, Braun, & Hayfield, 2015). Μέσω της θεματικής ανάλυσης, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει τα νοήματα και τις εμπειρίες συλλογικά, αλλά και να αναζητήσει πολλαπλά μοτίβα νοήματος στα δεδομένα του και να δώσει έμφαση σε αυτά που σχετίζονται με το αντικείμενο μελέτης του και ιδιαίτερα σε αυτά που έχουν άμεση συσχέτιση με τα ερευνητικά ερωτήματα (Braun & Clarke, 2012). Τα ερευνητικά ερωτήματα επομένως παίζουν κατευθυντήριο ρόλο στη θεματική ανάλυση (Τσιώλης, 2018), η οποία αποτελεί μια αρκετά ευέλικτη διαδικασία (Braun & Clarke, 2012).

Τα στάδια της θεματικής ανάλυσης που ακολουθήθηκαν (Τσιώλης, 2018) είναι τα εξής:

1) **Απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης:** Κατόπιν της πραγματοποίησης της εκάστοτε συνέντευξης, το υλικό της συνέντευξης μεταφέρθηκε σε γραπτό κείμενο. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται «μετεγγραφή» (transcription).

- 2) **Εξοικείωση με τα δεδομένα, εντοπισμός και συγκέντρωση των αποσπασμάτων που αντιστοιχούν σε κάθε ερευνητικό ερώτημα.**
- 3) **Κωδικοποίηση:** Σε αυτό το στάδιο, πραγματοποιήθηκε η ερμηνεία των δεδομένων, δηλαδή η κατανόηση του περιεχομένου και η απόδοση μέσω ερμηνείας του νοήματός τους. Αυτή η διαδικασία ονομάζεται «κωδικοποίηση», ενώ οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί, που δηλώνουν το νόημα που προσδίδει ο ερευνητής στα δεδομένα «κωδικοί». Καίριο ρόλο διαδραματίζουν φυσικά ορισμένα στοιχεία που έχουν παρουσιαστεί στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, χωρίς βέβαια να περιορίζει αυτό και την παρουσίαση και ανάλυση στοιχείων που προέκυψαν κατά τη διαδικασία της έρευνας.
- 4) **Μεταφορά από τους κωδικούς στα θέματα.**
- 5) **Παρουσίαση των αποτελεσμάτων.**

Κεφάλαιο 3

Ευρήματα

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζεται η ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων που παραχώρησαν οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, αναλύεται ο βαθμός συμβολής της ενασχόλησης με το θέατρο στα πλαίσια της συγκεκριμένης ερασιτεχνικής ομάδας της μελέτης περίπτωσης (α) στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των μελών σχετικά με την αυτογνωσία και την ενσυναίσθηση (β) στον τρόπο επίδρασης στη συμπεριφορά, την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, τη λήψη αποφάσεων και τον επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσης ζωής και (γ) στην πολιτισμική διάχυση όσον αφορά τη διεύρυνση γνώσεων σχετικά με την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία και γενικότερα την απόκτηση νέων γνώσεων. Στο Παράρτημα Γ παρατίθεται ο Πίνακας της θεματικής ανάλυσης που περιλαμβάνει τη θεματική ανάλυση δεδομένων, τους κωδικούς, την αιτιολόγηση επιλογής τους και παραδείγματα από τις συνεντεύξεις. Τα κείμενα των ίδιων των συνεντεύξεων παρατίθενται στο Παράρτημα Δ.

3.1 Επίδραση της Θεατρικής Ομάδας στην Προσωπικότητα των Μελών

Στην ενότητα αυτή αναλύεται η επίδραση της θεατρικής ομάδας της μελέτης περίπτωσης στην προσωπικότητα των μελών σχετικά με την αυτογνωσία και την ενσυναίσθηση.

3.1.1 Αυτογνωσία

Σύμφωνα με τα λεγόμενα των μελών του θεατρικού εργαστηρίου, παρατηρείται ότι οι απόψεις τους συγκλίνουν όσον αφορά στην επίδραση στην αυτογνωσία λόγω της συμμετοχής τους στο θεατρικό εργαστήριο. Τα μέλη του εργαστηρίου κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεών τους επισήμαναν ότι μέσα από την ενασχόλησή τους με το θέατρο μπορούν να αναγνωρίσουν

καλύτερα τα δικά τους συναισθήματα, καθώς επίσης και να κατανοήσουν καλύτερα πτυχές του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς τους:

Αναγνωρίζω πιο καλά τα δικά μου συναισθήματα, είναι πιο σίγουρο το τι αισθάνομαι και το πώς νιώθω για κάτι. (Ατομική συνέντευξη 1)

Ο κάθε ρόλος που παίζουμε είναι και ένας διαφορετικός χαρακτήρας και μέσα από αυτό μπορώ να καταλάβω πολύ καλύτερα το δικό μου χαρακτήρα και τη δική μου συμπεριφορά σε όλους τους τομείς και να εξελίσσομαι. (Ατομική συνέντευξη 6)

Μέσα από το θέατρο έχω καταλάβει πολλές πτυχές του εαυτού μου που δεν τις ήξερα. (Ατομική συνέντευξη 4)

Έχω την αίσθηση ότι βοηθάει το θέατρο στην αυτογνωσία, σε αρκετό βαθμό, υψηλό βαθμό. (Ατομική συνέντευξη 5)

Σίγουρα βοηθούν οι ρόλοι στην κατανόηση κάποιων πτυχών του χαρακτήρα μας. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Επιπλέον αρκετά μέλη του εργαστηρίου τόνισαν ότι η διαδικασία της αυτογνωσίας επέρχεται και μέσα από τη μελέτη και την ανάλυση των ρόλων που έχουν παίξει στο εργαστήρι:

Φυσικά κι όταν μελετάς ένα ρόλο προσπαθείς να βρεις αυτά που σε ενώνουν και σε χωρίζουν από αυτόν. Από μόνο του λοιπόν αυτό το γεγονός είναι σαν ενδοσκόπηση κι αυτοανάλυση. Βρίσκεις σημεία που ταυτίζεσαι κι άλλα που αντιτίθεται. Έτσι κατανοείς καλύτερα τον εαυτό σου. Σαφώς μπορείς να συνειδητοποιήσεις τα αρνητικά σου στοιχεία και να προσπαθήσεις να τα βελτιώσεις αλλά αυτό γίνεται σε βάθος χρόνου. (Ατομική συνέντευξη 7)

Μέσα μας υπάρχουν όλα, τα πάντα. Υπάρχει και ο εν δυνάμει δολοφόνος, υπάρχει και ο χαζός και ο αφελής και ο στριμμένος και ο έξυπνος. Όλα αυτά τα στοιχεία ο καθένας τα έχει μέσα του. Όταν όμως έρχεται να τα μελετήσει κάτω από ένα συγκεκριμένο ρόλο, τα βγάζει από μέσα του, τα αναμασά, τα αναλύει και αυτό τον βοηθά να εντυπώσει πρώτα απ' όλα, να κάνει βουτιά στο είναι του, στον εαυτό του. (Ατομική συνέντευξη 2)

Ορισμένοι επίσης επισήμαναν ότι σε αυτή τη διαδικασία συμβάλλουν ιδιαίτερα ρόλοι που έχουν παίξει οι οποίοι είναι αρκετά αντίθετοι με το χαρακτήρα τους – είναι δηλαδή «κόντρα ρόλοι» –, καθώς τους βοηθούν να κατανοήσουν και να ανακαλύψουν πτυχές της προσωπικότητάς τους που ίσως και να μην τις είχαν σκεφτεί μέχρι τότε:

Αυτό που μου έκανε αίσθηση περισσότερο απ' όλα ήταν η περσινή παράσταση, που παίζαμε τα «Κατασκευασμένα Συμφέροντα», του Benavente επειδή ο ρόλος μου ήταν κάτι τελείως διαφορετικό από μένα, τελείως κόντρα με μένα. Με έκανε να αισθανθώ και να καταλάβω πράγματα για τον εαυτό μου, τα οποία δεν τα είχα καταλάβει. (Ατομική συνέντευξη 3)

Οι ρόλοι πάντα έχουν μια απόσταση από έναν καθημερινό άνθρωπο, αλλά και πάλι ο τρόπος με τον οποίο μπορείς να εκφράσεις αυτά τα πράγματα, πράγματα που πολλές φορές είναι τελείως εκτός του εαυτού σου σε κάνουν να ανακαλύπτεις διάφορα πράγματα για εσένα αν κάτσεις πολύ και το βρεις. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Α)

Το θέατρο είναι ένα ευχάριστο πεδίο με διαδρομές στη γνώση, στην αυτογνωσία και στην αξιοποίηση της βιωματικής γνώσης. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή στον Παπουλίδη, 2016)

Συμπερασματικά, όπως προκύπτει από τα λόγια των συμμετεχόντων στην έρευνα, φαίνεται ότι η ενασχόληση με τη θεατρική ομάδα πιθανώς να συμβάλλει σε υψηλό βαθμό στην ενδοσκόπηση και την ανάλυση του χαρακτήρα. Επιπλέον, διαφαίνεται ότι η συμμετοχή τους στην θεατρική ομάδα συμβάλλει στην ανακάλυψη πτυχών της προσωπικότητάς τους που ενδεχομένως να μην είχαν ανακαλύψει πριν από τη συμμετοχή τους στο θεατρικό εργαστήριο. Ενώ, τέλος, σε ορισμένες περιπτώσεις, η ανακάλυψη και συνειδητοποίηση αρνητικών στοιχείων του χαρακτήρα αποτελεί αφορμή για μια εκ νέου προσπάθεια βελτίωσης τους.

3.1.2 Ενσυναίσθηση

Σύμφωνα με τα λεγόμενα των μελών του θεατρικού εργαστηρίου, παρατηρείται ότι οι απόψεις τους συγκλίνουν όσον αφορά στην επίδραση στην ενσυναίσθηση λόγω της συμμετοχής τους στο θεατρικό εργαστήριο. Συγκεκριμένα, μέσα από την συμμετοχή τους στην ομάδα τους δίνεται η δυνατότητα να αναγνωρίσουν τι εκφράζει ο συνομιλητής τους, κάτι στο οποίο συμβάλλει κατά ένα μεγάλο βαθμό η ενασχόληση τους μέσα στο εργαστήριο με τα εκφραστικά τους μέσα, αλλά και με τη γλώσσα του σώματος:

Σου είναι πιο εύκολο να αποκωδικοποιήσεις τον άνθρωπο που έχεις απέναντί σου από τη στιγμή που αναγνωρίζεις τι εκφράζει εκείνη τη στιγμή. Όχι τόσο με τα λόγια, γιατί ένα πράγμα με το οποίο ασχολούμαστε στο θέατρο είναι τα εκφραστικά μας μέσα. Βλέποντας λοιπόν το πώς κινείται, τα χέρια του, το πρόσωπό του, τι συσπάσεις κάνει, τι έκφραση έχει, αντιλαμβάνεσαι πολύ περισσότερο, δε θα πω ακριβώς αλλά αρκετά κοντά στο τι πραγματικά αισθάνεται και τι πραγματικά σκέφτεται. Οι προθέσεις γίνονται πολύ πιο φανερές λόγω του θεάτρου. Ξέρεις με τι άνθρωπο έχεις να κάνεις και τι ζητάει από σένα. (Ατομική Συνέντευξη 1)

Και επειδή έχεις να κάνεις με κίνηση και λόγο καταλαβαίνεις ας πούμε ότι αν κανείς κοιτάει κάτω μπορεί να λέει ψέματα. Έχουμε κίνηση στο θέατρο. Μπορεί να παίζεις ένα ψεύτη για παράδειγμα, ο ψεύτης θα κινηθεί με συγκεκριμένο τρόπο ή ένα στρατιωτικό όπως είχα κάνει. Πάλι βλέπεις πώς συμπεριφέρεται ή όταν λέει κάποιος ευθαρσώς ψέματα στο δικαστήριο πώς είναι, που κάναμε τέτοιο έργο τον «Μάρτυρα Κατηγορίας» της Agatha Christie. Αυτά όλα είναι που μας οδηγούν να καταλαβαίνουμε τους άλλους. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Γ.)

Αυτό είναι το μόνο κριτήριό μου πραγματικά για να φτιάχνω τις ασκήσεις. [με σκοπό την ενίσχυση της αντίληψης των μελών του εργαστηρίου όσον αφορά τη συνδιαλλαγή τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο και τη διορατικότητά τους όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή τους]. (Συνέντευξη σκηνοθέτριας – καθηγήτριας)

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τα λεγόμενα των συμμετεχόντων παρατηρείται ότι συμφωνούν μεταξύ τους και στο γεγονός ότι υπάρχει η δυνατότητα να αντιλαμβάνεται κάποιος καλύτερα και πιο εύκολα το συνομιλητή του μέσω του θεάτρου, κάτι στο οποίο συμβάλλουν οι ρόλοι που ενσαρκώνουν τα μέλη, αλλά και οι ασκήσεις που κάνουν στα μαθήματα που παραδίδονται στο εργαστήρι. Επιπλέον, όπως ισχυρίζονται, αυξάνεται η διορατικότητά τους και δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στο να κατανοήσουν το συνομιλητή τους:

Όσο περισσότερο μελετάς [το ρόλο], τόσο περισσότερο αναγνωρίζεις συμπεριφορές, αναγνωρίζεις κάποιες καταστάσεις. Καταλαβαίνω καλύτερα πώς σκέφτεται ο άλλος, τι θέλει γενικώς, τι επιδιώκει. Αντιλαμβάνεσαι πολύ πιο γρήγορα, οξύνεται ο νους σου να αντιληφθείς. Εκεί που ο άλλος θα χρειαστεί ένα ορισμένο διάστημα για να αντιληφθεί μια κατάσταση, εσύ την αντιλαμβάνεσαι στο ένα τρίτο του χρόνου, γιατί έχεις πάρει αυτή την

όξυνση των αισθήσεων και των καταστάσεων, των περιστάσεων μέσα από το θέατρο, από τους ρόλους και από την άσκηση. (Ατομική Συνέντευξη 2)

Μέσα από τη μελέτη των ρόλων καταλαβαίνεις τι βγάζεις εσύ ο ίδιος προς τα έξω και τι βγάζουν οι άλλοι προς εσένα. Αντιλαμβάνεσαι καλύτερα το τι θέλει να πει ο άλλος, τι κρύβει πίσω από αυτά που λέει. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Αυτό θα το βάλω στο γενικότερο πρίσμα ότι όταν ασχολείσαι με το θέατρο σίγουρα το ότι μπαίνεις σε ρόλους, σε βάζει σε διαδικασία να αντιληφθείς πράγματα στα οποία πριν δεν έδινες σημασία. Υπό αυτή την έννοια και εδώ καταλαβαίνεις τους ανθρώπους διαφορετικά. Πιστεύω ότι δίνεις περισσότερη σημασία σε τέτοιου είδους πράγματα, δηλαδή αρχίζεις και σκέφτεσαι και καταλαβαίνεις και τους ανθρώπους λίγο διαφορετικά, τους αντιλαμβάνεσαι περισσότερο απ' ότι πριν. (Ατομική Συνέντευξη 3)

Υστερα από τόσα έργα που έχουμε παίξει και βλέποντας τόσους πολλούς χαρακτήρες, πολύ πιο εύκολα καταλαβαίνεις τον άλλον από την πρώτη ματιά που τον βλέπεις και πως φέρεται. Βέβαια, αυτό γίνεται και πριν από το θέατρο, αλλά το θέατρο σε βοηθάει πολύ περισσότερο, το ενισχύει. (Ατομική Συνέντευξη 6)

Νομίζω ότι με έχει βοηθήσει πολύ σε αυτό τον τομέα το θέατρο. Μπορώ να βλέπω στα μάτια του συνομιλητή μου πλέον κάποιες καταστάσεις τις οποίες τότε δεν τις πρόσεχα πριν από το θέατρο. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Γ)

Το θέατρο έχει και μια άλλη ικανότητα. Παίζοντας ρόλους αναγκάζεσαι να αναπτύξεις την παρατηρητικότητα σου. Εκεί που πας στη δουλειά σου και δε βλέπεις τίποτα, θα αρχίσεις να βλέπεις αυτόν που μπήκε μέσα και ζητιάνευε, πώς έτρεξε από ένα βαγόνι και πήγε στο άλλο, ότι δεν είναι τόσο σακάτης όπως θέλει να παρουσιαστεί, πολλά πράγματα, πώς σερβίρει ένα γκαρσόνι αγανακτισμένο με τη δουλειά του και πώς σερβίρει ένας που κάνει ό,τι μπορεί. Αυτά είναι ωραία, αλλά είναι και στον καθένα. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή)

Αξίζει βέβαια να αναφερθεί και ότι σύμφωνα με έναν συνεντευξιαζόμενο, όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα της ενίσχυσης της αντίληψης σχετικά με τη συνδιαλλαγή με άλλους ανθρώπους και της διορατικότητας για τις προθέσεις του συνομιλητή, το θέατρο δεν έπαιξε μεγάλο ρόλο σε αυτό:

Σε μένα αυτό παρουσιάζει μικρή βελτίωση. Το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι η επικοινωνιακή μου φύση βελτιώθηκε πάρα πολύ στην επαφή μου με τους άλλους κι ότι φιλτράρω περισσότερο αυτά που μου λένε. (Ατομική Συνέντευξη 7)

Σχετικά με το θέμα ενίσχυσης της ενσυναίσθησης στα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου υπό το πρίσμα της ευαισθητοποίησής τους σε διάφορα κοινωνικά θέματα, πολλά από τα μέλη διατείνονται ότι η ευαισθητοποίησή τους πάνω σε αυτά τα θέματα επέρχεται μέσα από τα έργα που έχουν παίξει οι ίδιοι ή που έχουν παρακολουθήσει στο εργαστήριο, αλλά και μέσα από την άσκηση και κυρίως το μάθημα του αυτοσχεδιασμού:

Έχω ευαισθητοποιηθεί πάρα πολύ και από διάφορα έργα που έχουμε παίξει και από έργα που έχω δει και άλλα παιδιά που έχουν παίξει σε διάφορους ρόλους και με έχει κάνει όντως και μπορώ κάθε πρόβλημα στην κοινωνία να το αντιλαμβάνομαι και να προσπαθώ όσο μπορώ να γίνωμαι καλύτερος άνθρωπος, γιατί μέσα από τους ρόλους και από το θέατρο μπορείς να μπεις και σε μια άλλη θέση, δηλαδή σ' έναν άλλον χαρακτήρα, σε μια άλλη προσωπικότητα και να καταλάβεις πράγματα και διάφορα προβλήματα στην κοινωνία που υπάρχουν και που στην καθημερινή μας ζωή δεν τα αντιλαμβανόμαστε. Για παράδειγμα, μέσα από τους αυτοσχεδιασμούς, όπως είπα και παραπάνω μπαίνεις στη θέση του άλλου, καταλαβαίνεις κάποια πράγματα, για τη μετανάστευση, για το ρατσισμό, για την ανακύκλωση, για το περιβάλλον. Έχουμε κάνει τέτοιους αυτοσχεδιασμούς και θέλουμε μέσα από τους αυτοσχεδιασμούς να περάσουμε κάποια μηνύματα στον κόσμο για να ευαισθητοποιηθούν και οι ίδιοι οι θεατές. (Ατομική Συνέντευξη 4)

Όσον αφορά τον πόλεμο, το θέατρο το κάνει πιο ζωντανό. Για παράδειγμα φέτος παίζουμε ένα έργο για το Ολοκαύτωμα. Πριν παίζεις λες ξέρω για το Ολοκαύτωμα, αλλά δεν είναι απλά αυτό. Εγώ παίζω και το Γερμανό και τον Εβραίο. Έτσι περνάω μέσα και από τις δύο καταστάσεις. Από τη μια δείχνεις ένα σκληρό πρόσωπο ενώ από την άλλη είσαι ο ίδιος που λαμβάνει τη βία και φεύγεις από την πόλη σου και είσαι κατατρεγμένος. (Ατομική Συνέντευξη 1)

Ναι αυτό έχει να κάνει με αυτό που είπα προηγουμένως ότι το θέατρο και οι ρόλοι που έχεις παίξει, αλλά και αυτό που έχεις παρακολουθήσει σε κάνει να βλέπεις όλα αυτά τα θέματα που μόλις μου είπατε με μια διαφορετική ματιά, με ένα διαφορετικό πρίσμα και σαφώς γίνεσαι πιο ευαίσθητος και στο θέμα της φτώχειας και στο θέμα της παιδικής βίας

και στο θέμα των επιδημιών, όλο αυτό το κοινωνικό κομμάτι νομίζω ότι έχει βοηθήσει.
(Ατομική Συνέντευξη 5)

Όταν πρωτοήρθα στο εργαστήρι η πρώτη παράσταση που έπαιζα ήταν το «Όχι Μη Στοπ» μια αυτοσχεδιαστική παράσταση ... η οποία είχε ως θέμα τις απαγορεύσεις, όπως το κάπνισμα, την απαγόρευση στο ότι εδώ δεν πρέπει να γελάσεις, εδώ πρέπει να είσαι σοβαρός. ... Άλλο επίσης ήταν η «Μικρή μας Πόλη», η οποία άγγιζε το θέμα του θανάτου. Άλλες παραστάσεις με θέμα τον έρωτα, όπως το «Νένα, τι είναι ο έρωτας;», ο Skakespeare προφανώς έχει πολλά τέτοια θέματα, όπως η «Δωδέκατη Νύχτα» που είχαμε παίζει. Επίσης το αγγλικό έργο του James Barrie: “The admirable Crichton”, που μεταφράστηκε «Αφέντες και Αφεντικά», το οποίο έχει κοινωνικά θέματα, όπως το θέμα της εξουσίας, πώς η εξουσία μοιράζεται και πώς αλλάζει τους ανθρώπους, το θέμα των τάξεων. «Ο γύρος του κόσμου σε 80 μέρες» που δείχνει διάφορες περιοχές, διάφορα έθιμα, καταστάσεις, πολιτιστικά θέματα περισσότερο. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Α)

Άλλο παράδειγμα είναι οι «Τρωάδες» που είχαμε παίζει όπου είχαμε προσθέσει και ένα δρώμενο που αναφερόταν στο προσφυγικό θέμα. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Ο «Κατά Φαντασία Ασθενής» επίσης που είναι κωμωδία του Μολιέρου, αγγίζει τέτοια θέματα [κοινωνικού περιεχομένου]. Από τη στιγμή που έχεις να κάνεις με διάφορους χαρακτήρες, έχεις να κάνεις με κάποιους ανθρώπους. Οι άνθρωποι αυτοί ανάλογα με την εποχή και την κοινωνική θέση που έχουν στο έργο, έχουν κάποιες συμπεριφορές και κάποια συναισθήματα. Από τη στιγμή που αυτά θα πρέπει να τα μελετήσεις για να τα παίζεις, να τα εξωτερικεύσεις και να τα περάσεις στο θεατή... ευαισθητοποιείσαι και μπαίνεις στα παπούτσια του άλλου. Άρα σε βοηθάει να μάθεις καλύτερα πράγματα από ανθρώπους που τα έχουν βιώσει. Φαίνεται πολύ και στους αυτοσχεδιασμούς που κάνουμε γιατί ανεβάζουμε έργα αυτοσχεδιαστικά με αναφορές στην πραγματικότητα, στην καθημερινότητα. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Γ)

Από την άλλη πλευρά, μερικά μέλη του εργαστηρίου συγκλίνουν ως προς την άποψη ότι η ευαισθητοποίηση πάνω σε αυτά τα θέματα σχετίζεται περισσότερο με το χαρακτήρα κάποιου, τις καταβολές του από το οικογενειακό του περιβάλλον, τον τρόπο με τον οποίο έχει μεγαλώσει και το θέατρο έρχεται να ενισχύσει αυτή τη συμπεριφορά:

Το θέατρο βέβαια κοινωνικοποιεί μέσα από τη δουλειά του, μέσα από το περιεχόμενό του πολλούς ανθρώπους. Όμως αυτά είναι τα ερεθίσματα, από εκεί και πέρα ο καθένας τις κοινωνικές ευαισθησίες που έχει μπορεί να τις οξύνει μέσα από το θέατρο. ... Κάποιους τους καλλιεργεί, κάποιους τους κάνει καλύτερους, κάποιους τους κάνει να αναπτύξουν ενδιαφέροντα. Είναι δημιουργός αναγκών το θέατρο. Είναι δημιουργός για να πάρουνε πληροφορίες που δεν τις βλέπουν. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή)

Το αν αντιμετωπίζεις τη φτώχεια ή τα προβλήματα της κοινωνίας, τις ομάδες που έχουν μεγαλύτερα προβλήματα έχει να κάνει με το χαρακτήρα, δηλαδή με το πώς έχει κανείς γεννηθεί. Μπορεί δηλαδή κανείς να ασχολείται με το θέατρο εκατό χρόνια και να είναι σκληρός. Αν όμως είσαι πιο ευαίσθητος, ναι σε βοηθάει, σου δίνει μια ώθηση. Δεν είναι ο καθοριστικός ρόλος το θέατρο, αλλά βοηθάει κάποιον που ήδη το έχει μέσα του. (Ατομική Συνέντευξη 2)

Αυτό πιστεύω ότι είναι στο χαρακτήρα του καθένα. ... Το θέατρο σε βοηθάει, αλλά άμα δεν είσαι ήδη ευαίσθητο άτομο πάνω σε αυτά, δεν μπορείς να βοηθήσεις εσύ. Με το εργαστήρι έχουμε ανεβάσει κάποιες παραστάσεις για παράδειγμα που έχουν θέμα τον πόλεμο, τους μετανάστες και έχουμε μπει στον χαρακτήρα και στο ψυχισμό αυτών των ανθρώπων που σε βοηθάει πολύ να καταλάβεις πώς είναι όταν σε κυνηγάνε, όταν σου καταστρέφονται τα πάντα, αυτό το άδειασμα που νιώθεις μέσα σου και με έχει βοηθήσει πάρα πολύ στο να κατανοώ περισσότερο αυτά τα πράγματα. (Ατομική Συνέντευξη 6)

Επομένως, όπως προκύπτει από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, φαίνεται πως η συμμετοχή στο θεατρικό εργαστήρι ενδεχομένως να επιδρά θετικά σε πολλά μέλη στην αύξηση του επιπέδου της ενσυναίσθησης, καθώς, όπως ισχυρίζονται οι ίδιοι, αντιλαμβάνονται και αναγνωρίζουν ευκολότερα τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή τους. Επιπλέον, διαφαίνεται ότι η ενασχόληση με τη θεατρική ομάδα παίζει σημαντικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση των μελών σχετικά με θέματα κοινωνικού περιεχομένου, κάτι το οποίο καθώς φαίνεται τους βοηθά να καταλαβαίνουν καλύτερα τη θέση άλλων ανθρώπων. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με κάποιους συμμετέχοντες, το θέατρο δεν παίζει ιδιαίτερο ρόλο σε αυτόν τον τομέα.

3.2 Τρόποι Επίδρασης στα Μέλη

Στην ενότητα αυτή αναλύονται οι τρόποι επίδρασης στα μέλη και συγκεκριμένα ο βαθμός συμβολής της ενασχόλησης με το θέατρο στον τρόπο συμπεριφοράς, στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, στη λήψη αποφάσεων και στον επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσης ζωής των ερασιτεχνών ηθοποιών της ομάδας της μελέτης περίπτωσης.

3.2.1 Τρόπος συμπεριφοράς

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των μελών της θεατρικής ομάδας, η επίδραση της ενασχόλησης με το θεατρικό εργαστήρι στον τρόπο συμπεριφοράς τους φαίνεται να κατέχει εξέχουσα θέση, καθώς οι περισσότεροι συμφωνούν ότι έχουν παρατηρήσει πολύ σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά τους και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Συγκεκριμένα, αρκετά μέλη ισχυρίζονται ότι ο τρόπος ζωής τους έχει αλλάξει και ότι η συμμετοχή τους στην ομάδα έχει συμβάλει πολύ σε αυτό, καθώς κατέχει μια πολύ σημαντική θέση στη ζωή τους και έχει αλλάξει τον τρόπο συμπεριφοράς απέναντι στους άλλους:

Όχι απλά έχω διαπιστώσει αλλαγή, αλλά αισθάνομαι ότι έχω αλλάξει και σαν άνθρωπος από τότε που ξεκίνησα το θέατρο. Είμαι βέβαια πολλά χρόνια στην ομάδα. Είναι ένα κομβικό σημείο στη ζωή μου, είναι δηλαδή προ θεάτρου και μετά θεάτρου. Ειδικά στη συναναστροφή μου και με την οικογένειά μου, ιδιαίτερα με τους φίλους μου. Απέκτησα καινούργιους φίλους, ολόκληρο καινούργιο κοινωνικό κύκλο, αλλά περισσότερο επειδή εγώ πάντα είχα ένα πρόβλημα να κατανοήσω τους άλλους ανθρώπους. Είχα ένα πρόβλημα να κατανοήσω τι σκέφτεται ο άλλος, τι αισθάνεται, γιατί συμπεριφέρεται έτσι. Είχα επίσης ένα θέμα με την επαφή με άλλους ανθρώπους. Δεν αισθανόμουν καθόλου άνετα ούτε να ακουμπήσω κάποιον άλλον. Ούτε να με ακουμπήσει κάποιος άλλος και η επαφή με τα μάτια είναι επίσης ένα σημαντικό θέμα. Στο θέατρο ένα από τα πρώτα πράγματα που κάνουμε στις ασκήσεις είναι να έρθεις σε επαφή με τον άλλον με κάποιο τρόπο και το eye contact που λέμε, να κοιτάς δηλαδή τον άλλον στα μάτια. Αυτό από μόνο του βοηθάει τρομερά στον τρόπο που διαδράς με τους άλλους, στην κοινωνικότητα ενός ατόμου. Έχω αλλάξει πάρα πολύ. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Α)

Λοιπόν, το θέατρο για μένα είναι μια άλλη ομάδα, που είναι του ίδιου επιπέδου σαν την οικογένεια, τους φίλους και τους συνεργάτες. Από αυτή την άποψη, ναι υπάρχει αλλαγή γιατί σίγουρα διαθέτεις ένα χρόνο σε αυτή την ομάδα που δε τον διαθέτεις στους άλλους,

οπότε αυτό σίγουρα επηρεάζει τις όποιες σχέσεις. Σίγουρα σε βοηθάει και σε κάποια πράγματα να τα διαχειρίζεσαι διαφορετικά γιατί έχεις ακόμα έναν πόλο στη ζωή σου. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Δ)

Επιπροσθέτως, πολλοί διατείνονται ότι η ενασχόλησή τους με τη θεατρική ομάδα τους έχει βοηθήσει στον τρόπο που διαχειρίζονται κάποιες καταστάσεις στη ζωή τους, αλλά και έχει αποδειχτεί ιδιαίτερος ωφέλιμη για τη ζωή τους, καθώς δεν αποτελεί απλώς έναν τρόπο απασχόλησης στον ελεύθερο χρόνο τους, αλλά και ένα ισχυρό μέσο κοινωνικοποίησης, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι πολλοί συμμετέχοντες έχουν κοινωνικοποιηθεί λόγω της συμμετοχής τους στην ομάδα σε υψηλό βαθμό και έχουν συνάψει κοινωνικές σχέσεις μέσω αυτού:

Νομίζω ότι με έχει βοηθήσει. Έχω αλλάξει πάρα πολύ, πολλές φορές ξαναγυρίζω στα παλιά και αργότερα σκέφτομαι ότι αν το είχα διαχειριστεί σύμφωνα με κάποια κείμενα ή με κάποιους συγγραφείς θα ήταν άλλη η οπτική γωνία που θα αντιμετώπιζα ένα συγκεκριμένο ζήτημα και νομίζω ότι ήταν υπέρ του δέοντος ωφέλιμο. Δεν ξεκίνησε για να κάνω κάτι ωφέλιμο απλά για να περνάω πιο δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου και τελικά είδα ότι τα οφέλη είναι πάρα πολλά, ακόμα και στις κοινωνικές μου σχέσεις. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Γ)

Εμένα έχει αλλάξει πολύ ο τρόπος διαχείρισης κάποιων καταστάσεων. Διαχειρίζομαι καλύτερα κάποιες καταστάσεις. Ναι με έχει βοηθήσει σα χαρακτήρα την ίδια. Σε όλους αυτούς τους τομείς πάρα πολύ. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Η αλήθεια είναι ότι το θέατρο με έχει κάνει να γίνομαι πιο κοινωνική, στο να είμαι πιο ανοιχτή με τον κόσμο, να καταλαβαίνω άτομα, προσωπικότητες, χαρακτήρες, συμπεριφορές και μέσα από το κοινωνικό μου περιβάλλον από τη θεατρική ομάδα, αλλά και από μόνη μου. Με έχει κάνει δηλαδή να αναπτύξω πολλές μορφές προσωπικότητας προς τους έξω. (Ατομική συνέντευξη 4)

Το θέατρο σε κάνει να είσαι πιο κοινωνικός και να γίνεσαι πιο ανοιχτός με τους ανθρώπους. Βέβαια με έχει κάνει και έχω αλλάξει συμπεριφορά και είμαι πιο ανοιχτή και πιο κοινωνική με τους άλλους. (Ατομική συνέντευξη 6)

Πάρα πολλοί έχουν περάσει από κει και αφοσιώνονται ξεκάθαρα για χρόνια, γιατί βλέπουν ότι βελτιώνονται και αποκτούν γνώση του θεάτρου, ενώ συγχρόνως βρίσκουν απάντηση σε προσωπικά τους ερωτήματα μέσα απ' το θέατρο. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή στη Χωρεάνθη, 2017)

Όπως ισχυρίζονται οι συνεντευξιζόμενοι, η συμμετοχή τους στο θεατρικό εργαστήριο συμβάλλει επίσης στην ευαισθητοποίηση των μελών, διευρύνει τους ορίζοντες, τις σκέψεις, τις απόψεις και τα ενδιαφέροντα που έχουν και αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο αντικρύζουν την πραγματικότητα:

Έχω διαπιστώσει ότι κάποια, όχι όλα τα μέλη, γίνονται πιο ευαίσθητοι κοινωνικοί δέκτες και αποκτούν κριτήρια πολύ πιο ουσιαστικά. Υπάρχουν παιδιά που έρχονται και η περιορισμένη τους κοινωνική τους κάνει να ακολουθούν ιδέες πολιτικές και αθλητικές που τους κάνουν μονοδιάστατους. Το θέατρο τους υποχρεώνει να διευρύνουν τα ενδιαφέροντά τους, τους υποχρεώνει να αποκτήσουν κριτήρια και να ξεφύγουν από τη μονοδιάστατη συμπεριφορά που μπορεί να έχουν και την αντίδραση απέναντι στα κοινωνικά φαινόμενα. Αναγκάζονται δηλαδή γιατί το θέατρο τους σπρώχνει, μαθαίνουν ένα ρολό ή κάνουν έναν αυτοσχεδιασμό για να διευρυνθεί η άποψή τους για πολλά πράγματα. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή)

Τα τελευταία χρόνια ειδικά είμαι πιο ευαισθητοποιημένος σε κάποια ζητήματα (κυρίως κοινωνικά) αλλά και πιο ευαίσθητος. Αν δω για παράδειγμα μια δραματική ταινία κλαίω πιο εύκολα στο τέλος. Αυτό είναι πιο συχνό από παλιά. Καταλαβαίνω τον άλλον καλύτερα. Όταν γνωρίζω τα δικά μου εκφραστικά μέσα, μπορώ να αναγνωρίσω συναισθήματα στον άλλον που είναι απέναντί μου, καταλαβαίνω τι νιώθει και τις προθέσεις του. Αναγνωρίζω καλύτερα τι σκέφτεται, ακούω, είμαι πιο εστιασμένος στο τι λέει. (Ατομική συνέντευξη 1)

Όσο κάποιος εκπαιδεύεται, τόσο και η συμπεριφορά του αλλάζει και έχει να κάνει με αυτά που μαθαίνει και τη συμπεριφορά του γενικότερα. Αλλάζει, δε μένει ίδιος. Εννοείται ότι αλλάζει. Σου ανοίγονται ορίζοντες, βλέπεις τα πράγματα διαφορετικά, αντιμετωπίζεις τα πράγματα διαφορετικά και τους ανθρώπους επίσης. Δεν είσαι τόσο μονόπλευρος, δεν είναι όλα μαύρα και άσπρα, είναι και ροζ και γκρίζα. Σαφώς και η ενασχόληση με το θέατρο όλα αυτά τα χρόνια με βοήθησε να δω πάρα πολλά πράγματα. (Ατομική συνέντευξη 2)

Από την άλλη πλευρά, μεμονωμένα μέλη δεν παρατηρούν ιδιαίτερες αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς τους απέναντι στο κοινωνικό τους περίγυρο:

Ο χαρακτήρας μου κακώς ή καλώς ήταν ήδη διαμορφωμένος όταν αποφάσισα να κάνω θέατρο. Οπότε δε μπορώ να πω ότι άλλαξε η συμπεριφορά μου απέναντι στους άλλους. Κι αν άλλαξε είναι θέμα ωριμότητας κι αλλαγή του τρόπου που αντιμετωπίζουμε τα πράγματα καθώς μεγαλώνουμε. Η ενασχόληση με την τέχνη εκλεπτύνει το αισθητικό κριτήριο και τη σκέψη κι ίσως αυθόρμητα αυτό να αντανακλά και στους άλλους. (Ατομική συνέντευξη 7)

Όχι δε θα το έλεγα [ότι έχει αλλάξει ο τρόπος συμπεριφοράς απέναντι στο κοινωνικό μου περιβάλλον]. Απλούστατα ευχαριστιέμαι πάρα πολύ αυτό που κάνω. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Α)

Διαπιστώνεται επομένως ότι, όπως προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων, η συμμετοχή τους στο θεατρικό εργαστήριο φαίνεται να αλλάζει τρόπο συμπεριφοράς τους και τον τρόπο αντιμετώπισης του κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Αυτό το συμπέρασμα απορρέει από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων συμφώνησε ότι το θέατρο κατέχει σημαντική θέση στη ζωή τους και έχει συνδράμει στη διαχείριση διάφορων καταστάσεων, στη διεύρυνση των οριζόντων, στη διαμόρφωση αντιλήψεων και στάσεων ζωής. Ενώ επίσης έχουν παρατηρήσει αλλαγές ως προς τη συμπεριφορά τους απέναντι σε άλλους με την έννοια ότι πια είναι πιο ανοιχτοί και πιο κοινωνικοί. Παρόλα αυτά, υπάρχουν μεμονωμένοι συμμετέχοντες που διατείνονται ότι σε αυτόν τον τομέα το θέατρο δεν έχει συμβάλει σε αξιοσημείωτο βαθμό.

3.2.2 Ανάπτυξη Κοινωνικών Δεξιοτήτων

Τα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου συντείνουν στην άποψη ότι η ενασχόληση με το θεατρικό εργαστήριο κατέχει σημαντική θέση στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως η κοινωνικοποίηση, η συνεργασία, η επικοινωνία και η κατανόηση.

Πιο αναλυτικά, οι συνεντευξιαζόμενοι ισχυρίζονται ότι η συμμετοχή τους στο θεατρικό εργαστήριο τους βοήθησε στην επικοινωνία τους με τους άλλους ανθρώπους μέσα από την επαφή με άτομα διαφορετικών ηλικιών, αλλά και με άτομα με ποικίλους χαρακτήρες. Ταυτόχρονα, παίζει καίριο ρόλο στην ικανότητα συνεργασίας μεταξύ των μελών:

Δεν μπορείς να πεις ότι δεν σε έχει επηρεάσει ή ότι δεν έχεις αποκτήσει κάποιες τέτοιου είδους δεξιότητες. Το ότι βρίσκεσαι με μία ομάδα ανθρώπων και μάλιστα στο συγκεκριμένο εργαστήρι που είναι και πολυπληθής η ομάδα σε βάζει σε μια διαδικασία να κοινωνικοποιηθείς με πολύ διαφορετικούς ανθρώπους. Αυτό είναι ένα δύσκολο εγχείρημα γιατί είναι διαφορετικοί χαρακτήρες μεταξύ τους ο καθένας. Οπότε προφανώς σε βοηθάει, σου αναπτύσσει τέτοιες δεξιότητες κοινωνικοποίησης και επικοινωνίας με τους ανθρώπους. Προφανώς και το κομμάτι της συνεργασίας, γιατί εδώ χρειάζεται να συνεργαστείς με ανθρώπους που μπορεί να ταιριάζεις, θεατρικά ή σαν χαρακτήρες, αλλά μπορεί και να μην ταιριάζεις. Οπότε πρέπει να βρεις τον τρόπο να καταλάβεις, να συνεννοηθείς, να συνεργαστείς. (Ατομική συνέντευξη 3)

Βέβαια όλα αυτά βοηθούν σε όλους τους τομείς και γενικά σε βοηθάνε με τον γύρω κόσμο να συμπεριφέρεσαι πολύ καλύτερα μέσα από τη συνεργασία που αναπτύσσεται με τα μέλη της ομάδας και κάνεις και πολλούς φίλους μέσα από το θέατρο. Μπορείς να δεις διάφορους χαρακτήρες και άτομα που παλιά δεν τα δεχόσουν να τα δεχτείς πιο εύκολα. (Ατομική συνέντευξη 6)

Το θέατρο έτσι και αλλιώς είναι μια κοινωνική λειτουργία.....Όσο περισσότερο εντρυφείς στον εαυτό σου πρώτα απ' όλα, από το ρόλο περνάς στον εαυτό σου, τόσο περισσότερο αλλάζει και ο τρόπος που βλέπεις τα πράγματα και που κοινωνικοποιείσαι και που έρχεσαι σε επαφή με τους ανθρώπους. (Ατομική συνέντευξη 2)

Θεωρώ ότι το θέατρο από μόνο του σε βοηθά στο να κοινωνικοποιηθείς και να συνεργαστείς Υποχρεωτικά ερχόμαστε σε επαφή με άλλο κόσμο, υποχρεωτικά συνεργαζόμαστε. Όλες οι συνεργασίες έχουν βέβαια τις δυσκολίες τους, αλλά νομίζω ότι μέσα από αυτό ωριμάζουμε, μαθαίνουμε ο ένας τον άλλον καλύτερα. (Ατομική συνέντευξη 8)

Επιπροσθέτως σύμφωνα με τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, προωθείται η κατανόηση των άλλων, κάτι το οποίο ενδέχεται να προκύψει και μέσα από διάφορους ρόλους που καλούνται να ενσαρκώσουν τα μέλη. Στον τρόπο προσέγγισης με τον κόσμο συνδράμει και η ενασχόληση με τα εκφραστικά μέσα:

Προσωπικά το θέατρο με βοήθησε πάρα πολύ στις κοινωνικές μου δεξιότητες και ιδιαίτερα στο επάγγελμά μου καθώς κι αυτό έχει να κάνει με κοινό (μαθητές). Η έκθεση

που εμπεριέχει και η διαχείρισή της «οπλίζουν τη φαρέτρα σου με βέλη» σε κάθε συναλλαγή που έχεις αφού αναπτύσσεις στρατηγικές, καταπολεμάς φοβίες και προσπαθείς να καταλάβεις τους άλλους όπως προσπαθείς να καταλάβεις ένα ρόλο. Ακόμη η διεύρυνση των εκφραστικών μέσων που έχεις αναπτύξει είναι καταπληκτικό εργαλείο στην προσέγγιση των άλλων. (Ατομική συνέντευξη 7)

Στην κατανόηση σίγουρα [βοηθάει] όταν παίζεις κάποιους ρόλους, οι οποίοι έχουν να κάνουν με ακραίους χαρακτήρες, κάτι που μπορεί να μην έχεις ζανασυναντήσει στη ζωή σου. Για παράδειγμα, εγώ όντας λευκός δεν έχω συναντήσει εδώ στην Ελλάδα το ρατσισμό τόσο πολύ, αλλά αναγνωρίζω πιο εύκολα πλέον στοιχεία μέσα από τα έργα που έχω παίζει. Έχοντας παίζει στους «Δέκα μικρούς νέγρους» της Agatha Christie όπου έπαιζα έναν χαρακτήρα ο οποίος έπαιζε ότι ήταν ρατσιστής αλλά στην πραγματικότητα δεν ήταν. Για να το κάνεις, έπρεπε να μπεις βαθιά στο ρόλο και να δεις αυτές τις πτυχές. Βλέπεις και πως αντιδρούν οι άλλοι και αυτό σε βοηθάει να το δεις μετά στην κοινωνία. (Ατομική συνέντευξη 1)

Εν κατακλείδι, αναφορικά με την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, παρατηρείται ότι κατά τα λεγόμενα των μελών του εργαστηρίου, κοινωνικές δεξιότητες όπως η κοινωνικοποίηση, η συνεργασία, η επικοινωνία και η κατανόηση ενδέχεται να αναπτύσσονται μέσα από τη θεατρική διαδικασία με ποικίλους τρόπους.

3.2.3 Λήψη Αποφάσεων

Όσον αφορά το κατά πόσο η συμμετοχή των μελών στη θεατρική ομάδα μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο παίρνουν αποφάσεις στη ζωή τους, παρατηρείται ότι τα περισσότερα μέλη του εργαστηρίου ισχυρίζονται ότι η συμμετοχή τους στη θεατρική πράξη παίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνουν αποφάσεις. Συγκεκριμένα, διατείνονται ότι το θέατρο διευρύνει τους ορίζοντες και συμβάλλει στο γεγονός ότι ο τρόπος που αντιμετωπίζει κανείς τη ζωή και τις καταστάσεις είναι πιο πολύπλευρος. Επιπροσθέτως, οι ρόλοι που ενσαρκώνουν οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο τους βοηθούν να βιώσουν διαφόρων ειδών καταστάσεις, κάτι το οποίο οδηγεί στον ενστερνισμό διαφορετικής οπτικής απέναντι στην πραγματικότητα και στη διαφορετική αντιμετώπιση των καταστάσεων. Παράλληλα, ο χρόνος που αφιερώνει κάποιος στο θέατρο τον βοηθάει να σκέφτεται καλύτερα, εφόσον μέσα από την αφοσίωση στη θεατρική διαδικασία επιτυγχάνεται απόλυτη προσήλωση στο αντικείμενο του δράματος μην αφήνοντας χώρο για άλλες σκέψεις:

Βέβαια και έχει αλλάξει ο τρόπος που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου. Το ένα είναι ένα βήμα μετά το άλλο. Όσο περισσότερο μαθαίνεις, όσο περισσότερο σου ανοίγονται ορίζοντες είναι λογικό ότι οι αποφάσεις που παίρνεις και ο τρόπος που βλέπεις τα πράγματα δεν είναι τόσο μονόπλευρα, είναι πολύπλευρα. (Ατομική συνέντευξη 2)

Ναι έχει αλλάξει τον τρόπο που σκέφτομαι και παίρνω αποφάσεις. (Ατομική συνέντευξη 4)

Μέσα από το θέατρο και τις καταστάσεις που ζεις και βιώνεις και μέσα από τους ρόλους σίγουρα σε κάνει να βλέπεις διαφορετικές οπτικές και να αντιμετωπίζεις τις καταστάσεις τελείως διαφορετικά απ' ότι θα τις αντιμετώπιζες πριν. Σίγουρα. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Σίγουρα έχει αλλάξει τον τρόπο γιατί αποτελεί ένα χρονικό διάστημα που δεν έχεις άγχος, δεν σε απασχολούν πράγματα απ' έξω, οπότε αυτό σου αδειάζει τον εγκέφαλο ουσιαστικά και μετά η αλήθεια είναι ότι σκέφτεσαι πολύ καλύτερα. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Δ)

Παράλληλα παρατηρείται ότι η συμμετοχή στη θεατρική ομάδα έχει παίξει κατασταλτικό παράγοντα στη λήψη αποφάσεων οι οποίες είναι ιδιαίζουσας σημασίας. Για παράδειγμα, όπως ισχυρίζονται οι συνεντευξιαζόμενοι, το θέατρο είναι τόσο σημαντικό στη ζωή τους που τους επηρεάζει ακόμα και τον τομέα της δουλειάς. Τα μέλη ισχυρίζονται ότι όταν πρόκειται να αποφανθούν για παράδειγμα αν θα δεχτούν ή όχι μια δουλειά σκέφτονται απευθείας αν μπορεί να συνδυαστεί με το θέατρο, ενώ ακόμα αναφέρθηκε ότι η αυτοπεποίθηση που λαμβάνει κάποιος μέσα από το θέατρο βοηθάει ώστε να έχει και στη δουλειά του αυτοπεποίθηση και ακόμα και στο να αρνηθεί μια δουλειά που πιστεύει ότι δεν του αξίζει:

Φυσικά και έχει αλλάξει τον τρόπο που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου. Πρώτα από όλα γιατί λέω ναι θα κάνω αυτό ή θα πιάσω αυτή τη δουλειά, αλλά λέω πού θα χωρέσει σε αυτό το θέατρο; Ο πρώτος λόγος είναι αυτός. Ή ας πούμε σκέφτομαι θα πάω σε μια άλλη χώρα να βρω μια άλλη δουλειά, εκεί πού θα βρω ένα εργαστήρι, θα είναι το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να κάνω. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Α)

Σίγουρα σου δίνει μια αυτοπεποίθηση, σε κάνει να πατάς πιο γερά στα πόδια σου. Ξέρεις πολύ καλά ποιος είσαι, τι είσαι, τι μπορείς να προσφέρεις, άρα αμέσως-αμέσως παίρνεις

αποφάσεις με βάση αυτά τα συναισθήματα που σου έχει δημιουργήσει το θέατρο. Δηλαδή αν εγώ αισθάνομαι ότι αξίζω κάτι καλύτερο από αυτό που μπορεί να μου προσφέρει μια δουλειά επειδή μου το έχει βγάλει αυτό το πράγμα το θέατρο δε θα τη δεχτώ. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Γ)

Από την άλλη πλευρά, ορισμένα από τα μέλη αντιλαμβάνονται αλλαγές στον τρόπο λήψης αποφάσεων στη ζωή τους, αλλά είτε δεν είναι σίγουρα ότι το θέατρο αποτελεί παράγοντα για αυτές τις αλλαγές, είτε δεν έχουν μπει σε διαδικασία να αναλογιστούν αν αυτό επιτυγχάνεται μέσω του θεάτρου ή αν επιτυγχάνεται ασυνείδητα:

Αλήθεια, αυτό δεν μου έχει περάσει από το μυαλό. Δεν είμαι σίγουρος ότι το θέατρο έχει παίζει ρόλο σε αυτήν την αντιμετώπιση των αποφάσεών μου. (Ατομική συνέντευξη 5)

Όσον αφορά τον τρόπο λήψης αποφάσεων που είπαμε, σίγουρα οι αποφάσεις μου επηρεάζονται από το γεγονός ότι κάνω θέατρο, αλλά στο αν έχει αλλάξει ο τρόπος που λαμβάνω αποφάσεις, για αυτό δεν είμαι σίγουρος, δηλαδή όσο αναποφάσιστος ήμουν πριν, τόσο αναποφάσιστος είμαι και τώρα. Σε αυτό δεν έχει αλλάξει σε άλλα ίσως να μην το έχει καταλάβει, να είναι στον κόλπο του ασυνείδητου. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Νομίζω ότι έχει αλλάξει τον τρόπο που αντιμετωπίζω κάποια πράγματα. Δεν μπορώ ακόμα να το πω ότι συνειδητά έχει γίνει από το θέατρο και εξαιτίας αυτού, αλλά οπωσδήποτε ή από την ωριμότητα της ηλικίας που όσο περνάει ο καιρός μεγαλώνω, αλλά σίγουρα έχει επηρεάσει τον τρόπο που σκέφτομαι κάποια πράγματα. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Γ)

Εν τέλει, καθώς φαίνεται από τις απόψεις των συνεντευξιαζόμενων, η ενασχόληση με τη θεατρική ομάδα πιθανώς να παίζει σημαντικό ρόλο στην αλλαγή του τρόπου λήψης αποφάσεων, κάτι το οποίο μπορεί άλλοτε να γίνεται συνειδητά στους συμμετέχοντες και άλλοτε ασυνείδητα.

3.2.4 Επαναπροσδιορισμός Αντιλήψεων, Απόψεων και Στάσης Ζωής

Όπως ισχυρίζονται τα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου, η συμμετοχή τους στη θεατρική ομάδα οδηγεί στον επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσεων ζωής σε διάφορους τομείς. Πιο συγκεκριμένα, το θέατρο ευαισθητοποιεί και βοηθάει στην καλύτερη αντίληψη

κάποιων καταστάσεων. Σε αυτό συνδράμει και η ενδοσκόπηση που πραγματοποιείται μέσα από τις θεατρικές διαδικασίες:

Σίγουρα. Παίζοντας διαφορετικούς χαρακτήρες μπαίνεις στη θέση του άλλου. Άρα λοιπόν για ανθρώπους, οι οποίοι μπορεί να είναι κατατρεγμένοι, διωγμένοι π.χ. η κατάσταση με τη Συρία. Έχω παίξει παρόμοιους ρόλους όποτε σαν άποψη και στάση ζωής μ' έχει διαφοροποιήσει ως προς την ευαισθητοποίησή μου στα θέματα αυτά. Τα καταλαβαίνω καλύτερα, τα κάνω πιο δικά μου. (Ατομική συνέντευξη 1)

Ναι, βέβαια. Έχει συμβεί αυτό σε πολλά πράγματα, τα οποία τα έβλεπα με διαφορετικό πρίσμα προ-θεατρικά. Υπάρχουν πράγματα στα οποία το θέατρο σου έχει δημιουργήσει τελείως διαφορετικές ευαισθησίες, όπως να βλέπεις και να αντιλαμβάνεσαι κάποια πράγματα. Σίγουρα έχει βοηθήσει. Πιστεύω ότι έχει παίξει ρόλο. (Ατομική συνέντευξη 3)

Ναι. Βέβαια. Είναι και αυτό ένα βήμα παραπάνω. Όσο περισσότερο εντρυφείς μέσα σου, τόσο περισσότερο αλλάζει και η συμπεριφορά σου, η στάση σου απέναντι στη ζωή. (Ατομική συνέντευξη 2)

Σίγουρα σε έχει κάνει να αυτοπροσδιορίζεσαι κάθε φορά σε ένα καλύτερο δρόμο και είναι πιο θετικό αυτό. Νομίζω πως ναι με έχει κάνει να αναθεωρήσω πολλά πράγματα και να τα δω διαφορετικά και κάθε φορά αυτοπροσδιορίζεσαι. Αυτό μου συμβαίνει εμένα τουλάχιστον. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Β)

Η ενασχόλησή μου με το θέατρο, όπως είπα και παραπάνω, με έχει βοηθήσει να δημιουργήσω και διάφορες αντιλήψεις και απόψεις και στάσεις για τη ζωή σε πάρα πολλά πράγματα, σε προσωπικά, σε κοινωνικά, οικονομικά, τα πάντα, δηλαδή και το ίδιο το θέατρο είναι μια στάση ζωής. (Ατομική συνέντευξη 4)

Μου λένε μετά οι ηθοποιοί μου ότι ας πούμε τα πράγματα τα οποία τους μαθαίνω τους βοηθάνε να είναι καλύτεροι στη ζωή τους, να είναι πιο ειλικρινείς, να είναι πιο ευαισθητοποιημένοι σε κάποια πράγματα. (Συνέντευξη σκηνοθέτριας – καθηγήτριας)

Επιπλέον, σύμφωνα με τις απόψεις των συνεντευξιαζόμενων, η θεατρική διαδικασία οδηγεί τόσο σε προβληματισμό πάνω σε διάφορα ζητήματα, όσο και στην υιοθέτηση ενός πιο πολυδιάστατου τρόπου σκέψης και αντιμετώπισης της πραγματικότητας:

Η αλήθεια είναι ότι το θέατρο πετυχαίνει αυτό ακριβώς, μέσα από τις παραστάσεις και από το τέλος έρχεται η κάθαρση. Κλασική περίπτωση από τη διαμόρφωση του θεάτρου από την αρχαία Ελλάδα. Πάντα ένα τέλος μιας παράστασης προβληματίζει. Άλλοτε θετικά, άλλοτε αρνητικά, πάντως προβληματίζει. Σαφώς αυτή η ιστορία σε κάνει να δημιουργείς διάφορες αντιλήψεις και στάσεις ζωής, να σκέφτεσαι, να αναθεωρείς και να αλλάζεις κάποια πράγματα που μέχρι τώρα τα είχες δεδομένα και ήταν σίγουρα. Το θέατρο σου αλλάζει το μυαλό, σου αλλάζει τη σκέψη και για μένα ακριβώς αυτό όπως είπα στην αρχή ανοίγει το μυαλό. (Ατομική συνέντευξη 5)

Το θέατρο σε βοηθάει να έχεις πιο ανοιχτό μυαλό, γίνεσαι πιο open minded, μπορείς να καταλάβεις περισσότερο τα προβλήματα που υπάρχουν και να τα έρθεις πιο πολύ στη θέση αυτών των ανθρώπων, οπότε μπορείς να κατανοήσεις πολύ πιο εύκολα τους άλλους. (Ατομική συνέντευξη 6)

Ξαφνικά ανακαλύπτουν [τα μέλη της ομάδας] ότι ο κόσμος είναι τόσο ποικίλος και τόσο ζωντανός για να τον ζούνε. Δηλαδή αυτή η μονότονη και αποφασισμένη από την εφηβεία μας ζωή ανατρέπεται όταν είσαι στο θέατρο. Όλο και θα μπουν καινούργια πράγματα, όλο και θα δεις με άλλο μάτι τον κοινωνικό σου περίγυρο και το λέω και από προσωπική πείρα. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή)

Παράλληλα, η συμμετοχή στη θεατρική ομάδα, σύμφωνα με κάποια μέλη, επιτρέπει την αλλαγή του τρόπου ζωής και διαχείρισης καταστάσεων:

Ναι νομίζω έχει αλλάξει τον τρόπο που διαχειρίζομαι κάποιες καταστάσεις. Ελπίζω να τις διαχειρίζομαι προς το καλύτερο. Πάντως από τον περίγυρό μου με βλέπουν ότι έχω αλλάξει προς το καλύτερο, πιο χαλαρό, έχει φύγει η μεγάλη νευρική κατάσταση η οποία είχα πριν, πράγματα τα οποία δεν περίμενα ότι θα μου τα φέρει η ενασχόλησή μου με το θέατρο. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Γ)

Ναι σίγουρα. Έχω πάρει πάρα πολλά πράγματα από το θέατρο, παντρεύτηκα μέσα από το θέατρο, έκανα παιδί, οπότε έχει αλλάξει όλη τη ζωή μου πραγματικά και η κοινωνική μου ζωή έχει αλλάξει προς το καλύτερο θεωρώ. (Ομάδα Εστίασης 1, Συνεντευξιαζόμενος Δ)

Επομένως, φαίνεται ότι η ενασχόληση με το θέατρο ευαισθητοποιεί και βοηθάει στην καλύτερη αντίληψη κάποιων καταστάσεων μέσω της ενδοσκόπησης που πραγματοποιείται στις θεατρικές διαδικασίες. Επίσης, οδηγεί σε προβληματισμό πάνω σε διάφορα ζητήματα, δημιουργεί έναν πιο πολυδιάστατο τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης της πραγματικότητας και συμβάλλει στην αλλαγή του τρόπου ζωής και διαχείρισης καταστάσεων.

3.3 Πολιτισμική Διάχυση

Στην ενότητα αυτή αναλύεται η συμβολή της συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο στην πολιτισμική διάχυση όσον αφορά τη διεύρυνση γνώσεων σχετικά με την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία και γενικότερα την απόκτηση νέων γνώσεων.

3.3.1 Διεύρυνση Γνώσεων Σχετικά με την Τέχνη, το Θέατρο, την Ιστορία, την Κοινωνία

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των μελών του εργαστηρίου, τα μέλη μέσα από τη θεατρική διαδικασία διευρύνουν τις γνώσεις τους για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία και την κοινωνία. Αυτό προκύπτει εφόσον μελετούν, μέσα από τα έργα που παίζουν, θεατρικούς συγγραφείς, την κουλτούρα διάφορων χωρών, αλλά και το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται κάθε έργο. Παράλληλα, διευρύνουν τις γνώσεις τους σχετικά με την ιστορία του θεάτρου, το θέατρο εν γένει (αρχαίο, κλασσικό, μοντέρνο) καθώς επίσης και σχετικά με την κοινωνία. Αυτό πραγματοποιείται κυρίως μέσω παραστάσεων με κοινωνικό περιεχόμενο, με τις οποίες καταπιάνονται συχνά οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο:

Στο θέατρο κάνουμε πάρα πολλά πράγματα από διάφορες χώρες, οπότε αναγκαστικά μαθαίνεις για την κουλτούρα του κάθε μέρους, γιατί πρέπει να κάνεις και κάποια έρευνα για τον συγγραφέα και το χαρακτήρα που παίζεις. Επιπλέον, μπορεί κανείς να μάθει και για ιστορικά γεγονότα. Σχετικά με το θέατρο, είχαμε μάθημα που είχε να κάνει με την ιστορία του θεάτρου, όπου μαθαίναμε για παράδειγμα για το αρχαίο θέατρο, το μοντέρνο κλπ. (Ατομική συνέντευξη 1)

Το θέατρο είναι μια τεράστια τέχνη και μπήκαμε σε καινούργια μονοπάτια, σε πράγματα που δεν τα είχα σκεφτεί, δεν ήξερα καν ότι υπάρχουν. Οπότε προφανώς μπήκαμε στο κομμάτι διεύρυνσης γνώσεων για τη τέχνη. Για την κοινωνία, μέσα από τα έργα που έχουν κοινωνικό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, είχαμε παίξει τον «Κατά Φαντασίαν Ασθενή» του Μολιέρου, το οποίο είναι πράγματι κοινωνικού περιεχομένου, γιατί ουσιαστικά διακωμωδεί τους γιατρούς και το πώς οι άνθρωποι έβλεπαν εκείνη την εποχή τους γιατρούς και το τι κάνανε οι γιατροί. Ουσιαστικά διακωμωδεί όλη την ιατρική, πώς εκμεταλλεύονταν τους ανθρώπους και τι κάνανε, το οποίο είναι αλληλένδετο με την κοινωνία. (Ατομική συνέντευξη 3)

Σαφέστατα, δεν είναι μόνο η πράξη η θεατρική, αλλά είναι και η θεωρητική γνώση που αποκτάς παίζοντας στο θέατρο που αφορά την ιστορία, τα κοινωνικά δρώμενα και φυσικά τη θεατρική τέχνη, όλα αυτά σαφώς είναι γνώσεις που παίρνεις όταν εμπλέκεσαι σε αυτήν τη διαδικασία. (Ατομική συνέντευξη 5)

Η ενασχόληση με το θέατρο αβίαστα σε βάζει στη διαδικασία να απορροφήσεις γνώσεις για την εποχή, την κοινωνία, τα ρεύματα της τέχνης που επικρατούσαν, τις υπάρχουσες νοοτροπίες της χρονικής περιόδου που αναφέρεται το έργο και να ανασυνθέσεις μέσα σου το σκηνικό του τότε. Προσωπικά αν και δεν είμαι αδαής με το ιστορικό γίνεσθαι πάντα κάθε φορά που επεξεργαζόμαστε ένα έργο μπαίνω στη διαδικασία να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου σχετικά με αυτό (βίος του συγγραφέα, εποχή που γράφτηκε και αναφέρεται, πιθανόν διάβασμα κι άλλου έργου του ίδιου συγγραφέα κλπ.) (Ατομική συνέντευξη 7)

Όσον αφορά την ιστορία και την κοινωνία, βέβαια έχω πάρει πάρα πολλές πληροφορίες, πάρα πολλές γνώσεις με τη μελέτη που κάνουμε πάνω στα έργα. ... Κάθε εποχή που παίζεται το έργο βλέπουμε τα ήθη, τα έθιμα, τις αξίες, πώς ήταν ο κόσμος εκείνη την εποχή, πώς φερότανε, γενικά. (Ατομική συνέντευξη 6)

Επομένως, φαίνεται ότι η ενασχόληση με το εργαστήριο φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στη διάδοση του πολιτισμού στα μέλη, καθώς εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία και την κοινωνία.

3.3.2 Απόκτηση νέων γνώσεων

Παρατηρείται ότι οι απόψεις των μελών του εργαστηρίου συγκλίνουν στο γεγονός ότι η ενασχόλησή τους με τη θεατρική ομάδα έχει ως αποτέλεσμα την απόκτηση νέων γνώσεων.

Αναλυτικά, η συμμετοχή τους στην ομάδα αποτέλεσε αφορμή να αποκτήσουν γνώση για πληθώρα θεατρικών έργων, ενώ υπήρχαν συμμετέχοντες που πριν ενταχθούν σε αυτή την ομάδα δεν είχαν καμία επαφή με το θέατρο και άλλοι που υποστηρίζουν ότι χωρίς τη συμμετοχή τους στην εν λόγω ομάδα δε θα είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τόσα πολλά θεατρικά έργα:

Στα εικοσιπέντε χρόνια που βρίσκομαι στο θεατρικό εργαστήριο έχω μελετήσει έργα τα οποία δεν είχα τη δυνατότητα να μελετήσω στη δραματική σχολή, ούτε μέσα στην καθημερινότητά μου, στη ζωή μου θα μπορούσα να ασχοληθώ. Αλλά και κάτω από την καθοδήγηση ορισμένων καθηγητών, συγκεκριμένων καθηγητών με πολλές γνώσεις, σαφώς και με βοήθησε να εμπλουτίσω και τις γνώσεις μου και να διευρύνω τους ορίζοντές μου. Όσον αφορά την ιστορία και την κοινωνία γενικότερα, είναι συνυφασμένα. Η τέχνη, το θέατρο και η ιστορία είναι συνυφασμένα. Ας μην ξεχνάμε αρχής γενομένης από τις ελληνικές τραγωδίες ότι γράφτηκαν για να περάσουν στον κόσμο ένα μήνυμα και από τη μια εποχή να την βοηθήσουν να περάσει σε μίαν άλλη. Ήταν το σχολείο, το κοινωνικό σχολείο των αρχαίων. Το ίδιο γίνεται και σε όλη τη θεατρική πορεία. Για παράδειγμα, στο εργαστήριο έχουμε παρουσιάσει έργα με κοινωνικό περιεχόμενο, όπως η «Ηλέκτρα», η «Αντιγόνη», ο «Οιδίπους», τα έργα του Shakespeare. Όλα τα έργα έχουν κοινωνικό περιεχόμενο. Ακόμα και οι κωμωδίες καταστάσεων και αυτές δίνουν ένα κοινωνικό περιεχόμενο. (Ατομική συνέντευξη 2)

Αυτό είναι σίγουρα ότι έχω αποκομίσει καινούργιες γνώσεις. Βέβαια και πριν από το θέατρο ασχολούμουν με διάφορες μορφές τέχνης, όπως ζωγραφική, αγγιοπλαστική, φωτογραφία, ήξερα πάρα πολλά για αυτά και τώρα έχω εμπλουτίσει τις γνώσεις μου και πάνω στα θεατρικά κείμενα. (Ατομική συνέντευξη 6)

Προφανώς έχουμε αποκομίσει γνώσεις για το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία. Για το θέατρο σίγουρα γιατί πριν ασχοληθώ με το εργαστήριο δεν είχα καμία σχέση με θέατρο, δεν είχα διαβάσει θεατρικά κείμενα, δεν είχα ασχοληθεί ποτέ. Είναι η πρώτη φορά που μπήκα στη διαδικασία αυτή και μου κίνησε το ενδιαφέρον για να διευρύνω τις γνώσεις μου σε θεατρικά έργα, να διαβάσω και άλλα θεατρικά έργα και να δω και άλλα πράγματα. (Ατομική συνέντευξη 3)

Επιπροσθέτως, μέσα από την ενασχόληση με τη θεατρική ομάδα τα μέλη μπορούν να αποκτήσουν πρακτικές γνώσεις για το θέατρο, αλλά και γνώσεις για άλλες τέχνες, καθώς

επίσης και για την κοινωνία εν γένει, κάτι το οποίο πραγματοποιείται και μέσα από τη συναναστροφή στην ομάδα με πολλά άτομα και οδηγεί στην κατάκτηση γνώσεων επί κοινωνικών θεμάτων. Τέλος, η μελέτη θεατρικών κειμένων αποτελεί αφορμή ώστε τα μέλη μάθουν για το ιστορικό πλαίσιο διαφόρων εποχών:

Μαθαίνουμε βεβαίως πράγματα και για άλλες τέχνες. Για παράδειγμα, πέρυσι υπήρχε σ' ένα έργο που ανεβάσαμε ένας χαρακτήρας που ήταν ζωγράφος και έτυχε να υπάρχει μέλος στο εργαστήρι που ήταν στην πραγματικότητα ζωγράφος και έφερε παλέτες και του έδειχνε διάφορα πράγματα για να τον βοηθήσει να ενσαρκώσει το ρόλο. Έγκειται βέβαια και στον καθένα. Εγώ για παράδειγμα παρόλο που δεν ήταν ο δικός μου χαρακτήρας, ήθελα να το δω και να μάθω. (Ατομική συνέντευξη 1)

Προφανώς. Ειδικά η συγκεκριμένη ομάδα κάνει αρκετά καλή δουλειά. Σίγουρα αποκτάς γνώσεις πρακτικές και εμπειρίας, πιο πολύ εμπειρία θα έλεγα, παρά γνώση. Μόνο και μόνο που θα μελετήσεις κάποιο κείμενο για να παίζεις και προφανώς. Όσον αφορά τα κοινωνικά θέματα, σίγουρα οποιαδήποτε συναναστροφή με ανθρώπους σε διαφωτίζει προς τα κοινωνικά θέματα, τα βλέπεις από μια άλλη σκοπιά, βλέπεις θέματα τα οποία μπορεί να μην έχεις σκεφτεί ποτέ στο παρελθόν. Ιστορία σίγουρα. Την ιστορία μπορείς να τη δεις μέσα από το θέατρο όχι μόνο από το ότι αυτό το έργο είναι αυτής της εποχής, αλλά και από έργα τα οποία να είναι ιστορικά ή να μιλάνε και για άλλες εποχές από αυτήν από την οποία διαδραματίζεται. Αυτό είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο. (Ομάδα Εστίασης 2, Συνεντευξιαζόμενος Α)

Σκόπιμο θα ήταν να αναφερθεί ότι η διεύρυνση οριζόντων και γενικότερα η πνευματική ανέλιξη των μελών αποτελεί και έναν από τους βασικούς σκοπούς του εργαστηρίου όπως φαίνεται από το παρακάτω απόσπασμα από τη συνέντευξη του σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή του εργαστηρίου:

Τα πρώτα χρόνια οι συμμετέχοντες...πίστευαν ότι τα πράγματα θα ήταν πολύ πιο ανώδυνα, ότι θα έπαιζαν ένα ρόλο σε μια παράσταση και θα ολοκληρώνονταν μ αυτό τον τρόπο η συμμετοχή τους. Βρέθηκαν όμως αντιμετώποι μπροστά σ ένα συστηματικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την σωματική, φωνητική άσκηση και για την πνευματική ανέλιξη και βελτίωση τους και για τη ψυχοσωματική τους εκτόνωση και ανατροφοδότηση. (Συνέντευξη σκηνοθέτη – καθηγητή και καλλιτεχνικού διευθυντή στον Παπουλίδη, 2016)

Εν κατακλείδι, από τις συνεντεύξεις συμπεραίνεται ότι οι ερασιτέχνες ηθοποιοί του εργαστηρίου της μελέτης περίπτωσης φαίνεται να αποκτούν νέες γνώσεις σχετικά με το θέατρο, τις τέχνες, την ιστορία και την κοινωνία, κάτι το οποίο πραγματοποιείται μέσα από τη μελέτη θεατρικών έργων, ιστορίας του θεάτρου και θεατρικών συγγραφέων, τη συμμετοχή σε παραστάσεις κοινωνικού και ιστορικού περιεχομένου του ελληνικού και παγκόσμιου ρεπερτορίου. Επιπλέον, φαίνεται ότι η συμμετοχή στη θεατρική ομάδα δίνει τη δυνατότητα στα μέλη να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες με την απόκτηση νέων γνώσεων.

Κεφάλαιο 4

Συζήτηση των Ευρημάτων

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο αποτελεί μια σύνδεση των αποτελεσμάτων της έρευνας, όπως αυτά παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, με τη βιβλιογραφία καθώς επίσης και με τα ερευνητικά ερωτήματα. Αναλυτικότερα, γίνεται συζήτηση και ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα: α) Λειτουργεί η ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης ως φορέας άτυπης μάθησης για τα μέλη της; β) Αποτελεί η θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης φορέα διάδοσης γνώσεων για τον πολιτισμό; γ) Αναπτύσσεται και ενισχύεται η ενσυναίσθηση στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης; δ) Αναπτύσσεται και ενισχύεται η αυτογνωσία στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης;

4.1 Η Ερασιτεχνική Θεατρική Ομάδα ως Φορέας Άτυπης Μάθησης

Η παρούσα ενότητα αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα: λειτουργεί η ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης ως φορέας άτυπης μάθησης για τα μέλη της;

Αρχικά αναλύεται η λειτουργία της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας ως φορέας άτυπης μάθησης. Το θεατρικό εργαστήριο, τα μέλη του οποίου συμμετείχαν στην έρευνα, αποτελεί άτυπη μορφή μάθησης, καθώς καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς οι καθηγητές του εργαστηρίου, εκτός από το ανέβασμα παραστάσεων, παραδίδουν και μαθήματα θεάτρου στα μέλη, όπως κινησιολογία, αυτοσχεδιασμό, ορθοφωνία και θεατρικό παιχνίδι, όπως συμβαίνει και στα τυπικά πλαίσια εκπαίδευσης, χωρίς να υπάρχει όμως κάποια μορφή αξιολόγησης. Αυτό φαίνεται τόσο από τις συνεντεύξεις των μελών του εργαστηρίου, όσο και από τα ενημερωτικά φυλλάδια που διανέμονται στα μέλη.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, το θέατρο είναι μια μορφή άτυπης μάθησης από τη στιγμή που έχει σοβαρές επιδράσεις στον τρόπο συμπεριφοράς των ανθρώπων που ασχολούνται με αυτό απέναντι στον εαυτό τους (Kalland-Wells, 1994· Taylor, 1995). Πράγματι αυτή την αλλαγή την επισήμαναν στις συνεντεύξεις τους πολλά από τα μέλη του εργαστηρίου, τα οποία διατείνονται ότι μέσω της ενασχόλησης με το θέατρο έχουν παρατηρήσει πολλές αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς και αντιμετώπισης του κοινωνικού τους περίγυρου.

Επιπροσθέτως, η συμμετοχή στο θέατρο συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ιδιαίτερα καίριων για τη ζωή, όπως είναι η αυτοπεποίθηση, η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση με τον κόσμο, καθώς επίσης και η ένταξη σε μια ομάδα (Linnell, 1985). Όπως προκύπτει από τους ισχυρισμούς των συμμετεχόντων, τέτοιου είδους δεξιότητες αναπτύσσονται σε μεγάλο βαθμό μέσω της συμμετοχής στη θεατρική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, η ενασχόληση με το θέατρο συμβάλλει στην επικοινωνία με άλλους ανθρώπους κάτι το οποίο πραγματοποιείται και με την αλληλεπίδραση μέσα στην ομάδα με άτομα διαφορετικών ηλικιακών επιπέδων και με άτομα με διαφορετικές προσωπικότητες. Επίσης, σημαντική είναι η συμβολή της συμμετοχής στη θεατρική ομάδα στην ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των μελών της, που βεβαίως βοηθά στην ομαλή επικοινωνία μεταξύ τους.

Σύμφωνα με το Ραφτόπουλο (2016), το θέατρο αποτελεί μια άτυπη και αντισυμβατική μορφή εκπαίδευσης, εφόσον οι θεατές και οι ηθοποιοί μπορούν μέσω αυτού να αλλάξουν τον τρόπο σκέψης και στάσης τους απέναντι στην πραγματικότητα, να προβληματιστούν και σκεπτόμενοι κριτικά να αμφισβητήσουν πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις. Όπως διαφαίνεται στις συνεντεύξεις των μελών του εργαστηρίου, η συμμετοχή τους στη θεατρική πράξη έχει παίξει σημαντικό ρόλο στη διεύρυνση των οριζόντων τους και γενικότερα στην πολύπλευρη αντιμετώπιση καταστάσεων της ζωής. Παράλληλα, μέσα από τους ρόλους που παίζουν τα μέλη στο εργαστήρι, υιοθετούν μια διαφορετικά οπτική απέναντι στον κόσμο και στον τρόπο αντιμετώπισης καταστάσεων.

Τα αποτελέσματα μιας ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με συμμετέχοντες άτομα από τρεις ερασιτεχνικές ομάδες της Κορίνθου, συμφωνούν με την παραδοχή ότι μέσω της ερασιτεχνικής ενασχόλησης με το θέατρο οι ερασιτέχνες ηθοποιοί διευρύνουν τις γνώσεις τους σε διάφορους τομείς της ζωής (Φλέσσα, 2016). Επιπλέον, σύμφωνα με άλλη έρευνα, η οποία χρησιμοποιεί την επισκόπηση ως ερευνητική μέθοδο, της οποίας οι συμμετέχοντες είναι οι ερασιτέχνες ηθοποιοί του δημοτικού θεάτρου Συκεών της Θεσσαλονίκης, ισχυρίζεται ότι το

θέατρο ως άτυπη μορφή εκπαίδευσης εμπλέκει τους ερασιτέχνες ηθοποιούς στη διαδικασία μάθησης (Ραφτόπουλος, 2016). Πράγματι, στην παρούσα έρευνα, όπως φαίνεται από τις συνεντεύξεις, τα μέλη μέσα από την συμμετοχή τους στη θεατρική ομάδα διευρύνουν τις γνώσεις τους και αποκτούν καινούργιες σχετικά με το θέατρο, την τέχνη, την ιστορία και γενικότερα την κοινωνία.

«Η ερασιτεχνική ενασχόληση ενηλίκων με το θέατρο συνιστά μαθησιακή διαδικασία για ενήλικες, στο βαθμό που τους ωθεί προς την κατεύθυνση της απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων και παράλληλα επιτρέπει την αξιολόγηση της πραγματικότητας και την ενδεχόμενη αλλαγή αντιλήψεων παραδοχών και στάσεων» (Davies, 1998). Σύμφωνα με τα πορίσματα της ποσοτικής έρευνας με συμμετέχοντες ερασιτέχνες ηθοποιούς του ΔΗΠΕΘΕ Ρούμελης (Γκοτζαμάνης, 2009), το θέατρο αποτελεί άτυπη-ποιοτική μορφή εκπαίδευσης και συμβάλλει στο να ανακαλύψουν οι συμμετέχοντες πτυχές της προσωπικότητάς τους, να επαναπροσδιορίζουν τις γνώσεις και αντιλήψεις τους, να αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους και να καλλιεργήσουν τις δεξιότητες και δυνατότητές τους.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα των μελών του εργαστηρίου, οι συμμετέχοντες στην έρευνα συμφωνούν ως προς το γεγονός ότι, λόγω της ενασχόλησής τους με το θεατρικό εργαστήρι, έχει αλλάξει ο τρόπος συμπεριφοράς τους, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν το κοινωνικό τους περιβάλλον, αλλά και γενικότερα ο τρόπος ζωής τους. Επίσης, όπως ισχυρίζονται τα μέλη, έχει μεταβληθεί ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται πλέον καταστάσεις της ζωής τους, αλλά και έχουν κοινωνικοποιηθεί μέσω της συμμετοχής τους στο εργαστήρι. Αλλαγές παρατηρούνται στον τρόπο με τον οποίο οι συνεντευξιαζόμενοι αντικρύζουν την πραγματικότητα μετά από την ενασχόλησή τους με τη θεατρική ομάδα. Όπως διατείνονται οι ίδιοι, γενικά έχουν διευρύνει τους ορίζοντές τους, τα ενδιαφέροντά τους, τις απόψεις και σκέψεις τους πάνω σε ποικίλα ζητήματα, ενώ επίσης έχουν ευαισθητοποιηθεί περισσότερο. Αντιμετωπίζουν γενικότερα τη ζωή με έναν πιο πολύπλευρο τρόπο, ενώ επιπλέον η συμμετοχή τους στη θεατρική ομάδα τους έχει επηρεάσει στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνουν αποφάσεις για ζητήματα στη ζωή τους. Εν γένει, ισχυρίζονται ότι έχουν επαναπροσδιορίσει απόψεις, αντιλήψεις και στάσεις ζωής.

Συμπερασματικά, από τα ευρήματα της παρούσας ποιοτικής έρευνας προκύπτει ότι η ενασχόληση με τη θεατρική ερασιτεχνική ομάδα της μελέτης περίπτωσης λειτουργεί ως φορέας άτυπης μάθησης και δίνει τη δυνατότητα στα μέλη της να επαναπροσδιορίζουν απόψεις, αντιλήψεις και στάσεις ζωής.

4.2 Αύξηση Γνώσεων για τον Πολιτισμό

Η ενότητα αυτή σχετίζεται με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: **αποτελεί η θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης φορέα διάδοσης γνώσεων για τον πολιτισμό;**

Σύμφωνα με ποσοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο παρελθόν (Γκοτζαμάνης, 2009), η ενασχόληση με το θέατρο παίζει σημαντικό ρόλο στη μετάδοση γνώσεων στους ερασιτέχνες ηθοποιούς που συμμετείχαν στην εν λόγω έρευνα αναφορικά με «την Τέχνη, τη Λογοτεχνία, τα θεατρικά έργα, την ελληνική κοινωνία και την κουλτούρα άλλων κοινωνιών». Επιπροσθέτως, συμβάλλει στη «μετάδοση γνώσεων για την Ιστορία, την Ιστορία του θεάτρου και τη ζωή και το έργο θεατρικών συγγραφέων» (Γκοτζαμάνης, 2009, σ. 90). Σύμφωνα με μια άλλη ποσοτική έρευνα (Φλέσσα, 2016), η πλειονότητα των ερασιτεχνών ηθοποιών διανθίζουν τις γνώσεις τους σχετικά με την ιστορία του θεάτρου και τα θεατρικά έργα και μαθαίνουν για τον ελληνικό πολιτισμό, αλλά και τον πολιτισμό άλλων κοινωνιών. Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους για την ιστορία και την τέχνη, αλλά όχι τόσο πολύ για τη λογοτεχνία.

Με τα ευρήματα των παραπάνω ερευνών συνάδουν όπως φαίνεται και οι συνεντεύξεις που έδωσαν τα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου, τα οποία συμφώνησαν ότι η συμμετοχή τους στη θεατρική διαδικασία αποτελεί έναυσμα για την αύξηση γνώσεων για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία και την κοινωνία. Μέσα από τα ποικίλα έργα που παίζουν κάθε χρόνο έχουν την ευκαιρία να μελετήσουν θεατρικούς συγγραφείς, να μελετήσουν για τα ήθη τα έθιμα, τον πολιτισμό και την κουλτούρα της εποχής του έργου που παίζουν και το ιστορικό του πλαίσιο. Επιπλέον, αποκτούν γνώσεις σχετικά με την ιστορία θεάτρου και γενικότερα το θέατρο στην ολότητά του – αρχαίο, κλασικό, μοντέρνο – και την κοινωνία, κυρίως μέσα από τις παραστάσεις που ανεβάζουν που έχουν κοινωνικό περιεχόμενο. Γενικότερα, οι συμμετέχοντες ισχυρίζονται πως αποκτούν και γνώσεις για το θέατρο που προηγουμένως δεν είχαν την ευκαιρία να αποκτήσουν, όπως να έρθουν σε επαφή με πληθώρα θεατρικών έργων και συγγραφέων για τα οποία μάλιστα ορισμένοι δε γνώριζαν καθόλου πριν τη συμμετοχή τους στο εν λόγω εργαστήρι.

Γίνεται σαφές, ότι τα αποτελέσματα της παρούσας ποιοτικής έρευνας ενισχύει την άποψη ότι οι συμμετέχοντες της ερασιτεχνικής ομάδας αυξάνουν τις γνώσεις τους για τον πολιτισμό.

4.3 Ανάπτυξη και Ενίσχυση της Ενσυναίσθησης

Η ενότητα αυτή αφορά στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα: **αναπτύσσεται και ενισχύεται η ενσυναίσθηση στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης;**

Πολλαπλές έρευνες έχουν αποδείξει ότι η ενασχόληση με το θέατρο παίζει σημαντικό ρόλο στην αύξηση των επιπέδων της ενσυναίσθησης. Μέσω διαφόρων τεχνικών του θεάτρου, το άτομο βάζει τον εαυτό του στη θέση του άλλου και σκέφτεται με έναν πιο ευέλικτο τρόπο με αποτέλεσμα την ενίσχυση της ενσυναίσθησης (Aral et al., 2000). Η εμπλοκή στις θεατρικές διαδικασίες επιδρά θετικά στην ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων, στην κοινωνικοποίηση και την ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης (Ozdemir & Cakmak, 2008). Περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μορφή τέχνης, το θέατρο βοηθάει τα άτομα να μπορούν να μάθουν να εκφράζουν τα δικά τους συναισθήματα, να αισθάνονται τα συναισθήματα των άλλων και να κατανοούν τις ψυχικές τους καταστάσεις «μπαίνοντας στη θέση του άλλου» (Goldstein, 2010). Επιπροσθέτως, μέσα από την ανάληψη ενός ρόλου, τα άτομα βλέπουν τον κόσμο μέσα από τα μάτια ενός άλλου ανθρώπου. Έτσι μπορούν να προβλέψουν τις απόψεις, τις ανάγκες, τις αντιδράσεις των άλλων, και να αναλογίζονται τη γνώμη τους. Επομένως, τα άτομα μαθαίνουν να καταλαβαίνουν τον άλλον, να τον συναισθάνονται και να τον συμπονούν (Neelands, 2002). Το θέατρο επηρεάζει τόσο τους ίδιους τους ηθοποιούς, όσο και τους θεατές και τους «κεντρίζει» την ανάγκη για ενσυναίσθηση (Ραφτόπουλος, 2016). Επίσης, σύμφωνα με τους ερασιτέχνες ηθοποιούς στην έρευνά της Φλέσσα (2016), έχει αυξηθεί «η ενσυναίσθηση των συναισθημάτων των άλλων από μέρος των εμπλεκόμενων με το θέατρο» (σ. 95).

Τα λεγόμενα των μελών του εργαστηρίου συγκλίνουν με τις παραπάνω απόψεις, καθώς ισχυρίζονται ότι πράγματι μέσα από διάφορες θεατρικές διαδικασίες μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται τι εκφράζει ο συνομιλητής τους, κάτι το οποίο κυρίως πραγματοποιείται μέσα από την ενασχόληση στο θέατρο με τα εκφραστικά μέσα και τη γλώσσα του σώματος. Επιπλέον, οι ρόλοι που ενσαρκώνουν στο θέατρο και οι ποικίλες ασκήσεις που κάνουν τους βοηθούν να καταλαβαίνουν το συνομιλητή τους καλύτερα και ευκολότερα απ' ό τι πριν την ενασχόλησή τους με το θέατρο, ενώ πλέον δίνουν και μεγαλύτερη σημασία οι ίδιοι στο να προσπαθήσουν να καταλάβουν το συνομιλητή τους. Επιπροσθέτως, η μελέτη έργων με κοινωνικό περιεχόμενο προκαλεί την ευαισθητοποίηση των μελών και συμβάλλει στην κατανόηση της θέσης του άλλου.

Επομένως, οι συνεντεύξεις της έρευνας που αφορούν στην συμμετοχή στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα που μελετάται, εναρμονίζονται με τη γενική βιβλιογραφική άποψη ότι η συμμετοχή στις θεατρικές διαδικασίες συμβάλλει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Μέχρι τώρα είχε ερευνηθεί η γενική επίδραση του θεάτρου στην ενσυναίσθηση. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ποσοτική έρευνα ασχολήθηκε με την ενσυναίσθηση των συναισθημάτων στους ερασιτέχνες ηθοποιούς ανάμεσα σε άλλα ζητήματα, χωρίς να εστιάσει ειδικά σε αυτό. Η παρούσα έρευνα διαφοροποιείται από τις προηγούμενες διότι α) είναι ποιοτική και β) εστιάζει στην ανάπτυξη και ενίσχυση της ενσυναίσθησης.

4.4 Ανάπτυξη και Ενίσχυση της Αυτογνωσίας

Η ενότητα αυτή αφορά στο τέταρτο ερευνητικό ερώτημα: **αναπτύσσεται και ενισχύεται η αυτογνωσία στους ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης;**

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η ενασχόληση με το θέατρο συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση της αυτογνωσίας. Συγκεκριμένα, μια μελέτη περίπτωσης που έχει πραγματοποιηθεί, αποδεικνύει ότι μέσω της συμμετοχής σε βιωματικά εργαστήρια δραματικής τέχνης αυξήθηκαν τα επίπεδα αυτοδιαχείρισης και αυτοεμπιστοσύνης και μειώθηκε η τάση αποφυγής αντιμετώπισης προβλημάτων (Γιαννακούλη, 2016).

Πράγματι, όπως αναφέρουν οι συνεντευξιζόμενοι, η συμμετοχή τους στη θεατρική ομάδα τους βοηθά να αλλάζουν τρόπο σκέψης και ζωής και να διαχειρίζονται διαφορετικά πλέον κάποιες καταστάσεις. Επιπλέον, η ενασχόληση με τη θεατρική ομάδα τους έχει δώσει αυτοπεποίθηση στη ζωή τους κάτι το οποίο γίνεται έκδηλο και στον εργασιακό τομέα, όπου η αυτοπεποίθηση τους βοηθά πολύ στη δουλειά τους, αλλά και μπορεί να τους οδηγήσει ακόμα και να αρνηθούν μια δουλειά όταν πιστεύουν ότι δεν αναλογεί στα προσόντα τους.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι κοινωνικές δεξιότητες των συμμετεχόντων για την επίλυση προβλημάτων ενισχύθηκαν (Γιαννακούλη, 2016). Επιπλέον, αποδείχθηκε ότι η συμμετοχή στο θέατρο Playback οδηγεί στην αύξηση της αυτοαποτελεσματικότητας σε άτομα τρίτης ηλικίας (Καστρινού, 2017). Επιπροσθέτως, έρευνα αποδεικνύει ότι το θέατρο «καλλιεργεί τις δεξιότητες της επικοινωνίας και της τεχνογνωσίας σε πρακτικές εφαρμογές και συμβάλλει στην κατάκτηση της αυτογνωσίας» (Γκοτζαμάνης, 2009, σ. 10). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών η πλειονότητα των ερασιτεχνών ηθοποιών αποκτούν περισσότερη αυτογνωσία

μέσω του θεάτρου και ανακαλύπτουν πτυχές της προσωπικότητάς τους (Ραφτόπουλος, 2016· Φλέσσα, 2016). Τέλος, το θέατρο έχει άμεση συσχέτιση με την αυτογνωσία, που πηγάζει από την αυτοκριτική και την ενδοσκόπηση (Meyer-Dinkgräfe, 2012).

Οι παραπάνω απόψεις φαίνεται να επιβεβαιώνονται από τις απόψεις των μελών του θεατρικού εργαστηρίου. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα διατείνονται ότι μέσω της ενασχόλησής τους με το θέατρο τους δίνεται η δυνατότητα να εμβαθύνουν στον εαυτό τους, να αναγνωρίσουν τα συναισθήματά τους καλύτερα αλλά και διάφορες πτυχές του εαυτού τους. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο παίζει η μελέτη και ανάλυση των ρόλων που πραγματοποιείται στο εργαστήρι. Επιπλέον, η ανάληψη ρόλων που είναι αντίθετοι με τον χαρακτήρα των μελών «κόντρα ρόλοι» συμβάλλουν στο να καταλάβουν ορισμένες πτυχές του χαρακτήρα τους που δεν είχαν καν σκεφτεί ότι υπήρχαν μέχρι τότε. Τέλος, η ανακάλυψη αρνητικών σημείων στο χαρακτήρα τους αποτελεί έναυσμα για να καταβάλουν προσπάθεια να τα βελτιώσουν.

Τέλος, σύμφωνα με τον Κουρετζή (1990), η ανθρώπινή ύπαρξη καθώς και οι διαστάσεις της παρουσιάζονται μέσα από το θέατρο, το οποίο είναι μέσο επικοινωνίας, αυτογνωσίας, ευαισθητοποίησης και χώρος ελεύθερης έκφρασης.

Από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι τα μέλη του θεατρικού εργαστηρίου συντείνουν στην άποψη ότι η συμμετοχή τους στο θεατρικό εργαστήρι παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως είναι η κοινωνικοποίηση, η συνεργασία, η επικοινωνία και η κατανόηση. Επιπροσθέτως, διατείνονται ότι η ενασχόληση με το θέατρο συνέβαλε στην επικοινωνία τους με τους άλλους ανθρώπους μέσω της επαφής με άτομα διαφορετικών ηλικιών, και ανθρώπους με ποικίλους χαρακτήρες και συμβάλλει στην ικανότητα συνεργασίας μεταξύ των μελών.

Συμπερασματικά, μέχρι στιγμής όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφία, είχε ερευνηθεί η γενική επίδραση του θεάτρου στην αυτογνωσία. Επίσης όπως ήδη αναφέρθηκε, ποσοτικές έρευνες ασχολήθηκαν και με την αυτογνωσία στους ερασιτέχνες ηθοποιούς, χωρίς να θέσουν συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα. Η παρούσα έρευνα διαφοροποιείται από τις προηγούμενες γιατί α) είναι ποιοτική και β) θέτει συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με την ανάπτυξη και ενίσχυση της αυτογνωσίας.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

Η αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι παρόλο που στο παρελθόν είχαν πραγματοποιηθεί ερευνητικές εργασίες για ζητήματα που αφορούν τη θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης σε σχέση με τη θεατρική αγωγή, υπήρχαν πεδία που μέχρι στιγμής δεν είχαν διερευνηθεί, η διερεύνηση των οποίων προτείνεται από τους ερευνητές. Ο Γκοτζαμάνης (2009, σ. 97) προτείνει «για την πληρέστερη διερεύνηση του πεδίου περαιτέρω μελέτη και διερεύνηση της σχέσης της Μετασχηματίζουσας Μάθησης με την Τέχνη και ιδιαίτερα με το θέατρο σε μελλοντικές ερευνητικές εργασίες – η ως άνω σχέση να διερευνηθεί και με ποιοτική ανάλυση (μέσω συνεντεύξεων)». Η Φλέσσα (2016) προτείνει «να συντελεστεί με ποιοτική ανάλυση» (σ. 117) έρευνα σχετικά με την ερασιτεχνική ενασχόληση με το θέατρο ως εργαλείο μάθησης για τους ενήλικες. Η παρούσα έρευνα απαντώντας σε αυτήν την προτροπή πραγματοποίησε ποιοτική έρευνα και μάλιστα μελέτη περίπτωσης που εστιάζει όχι σε αντιλήψεις αλλά και σε εμπειρίες.

Επιπλέον, η μεταπτυχιακή διατριβή ασχολήθηκε και με πεδία στα οποία κρίθηκε να υπάρχει έλλειψη στη βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκε η ανάπτυξη και ενίσχυση της ενσυναίσθησης και της αυτογνωσίας των ενηλίκων συμμετεχόντων στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα με πολυετή λειτουργία (>20 έτη) της μελέτης περίπτωσης.

Τα **συμπεράσματα** που προκύπτουν από την μελέτη περίπτωσης που αφορά στη συμμετοχή ενηλίκων στην θεατρική ομάδα με πολυετή λειτουργία που μελετήθηκε είναι τα παρακάτω:

1. Οι συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης φαίνεται να μετέχουν σε διαδικασία άτυπης μάθησης, καθώς τους δίνεται η δυνατότητα να διευρύνουν τις γνώσεις τους πάνω σε ποικίλα θέματα. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό τόσο για ανθρώπους που δεν είχαν πρόσβαση σε τυπική εκπαίδευση, αφού τους δίνεται η δυνατότητα να ανακαλύψουν τη γνώση, όσο και για ανθρώπους που έχουν λάβει ή λαμβάνουν τυπική

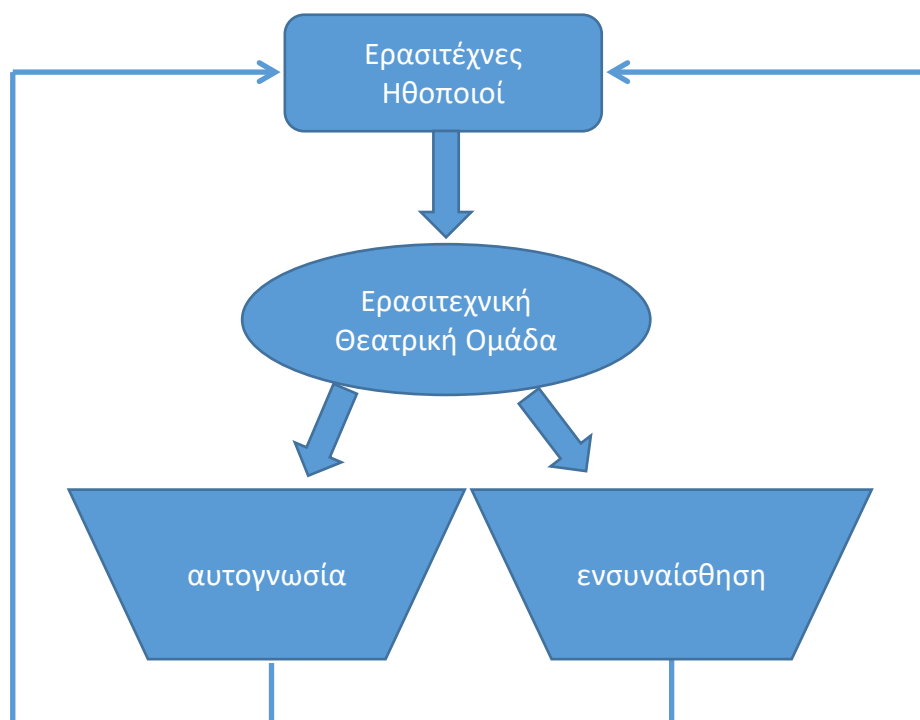
εκπαίδευση, αφού τους δίνεται η δυνατότητα να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες. Τα μέλη επαναπροσδιορίζουν απόψεις, αντιλήψεις και στάσεις ζωής μέσα από τη θεατρική διαδικασία που περιλαμβάνει τις βιωματικές εμπειρίες, τη μελέτη και ανάλυση ρόλων και με τα μαθήματα που λαμβάνουν χώρα στο εργαστήριο.

2. Η ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης φαίνεται να αποτελεί φορέα διάδοσης γνώσεων που αφορούν στον πολιτισμό. Τα μέλη διευρύνουν τις γνώσεις τους για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία και την κοινωνία. Αυτή η διαδικασία πραγματοποιείται μέσα από τη μελέτη θεατρικών έργων, θεατρικών συγγραφέων, το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο των θεατρικών έργων.

3. Η συμμετοχή ενηλίκων στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης φαίνεται να έχει θετική επίδραση στην αύξηση των επιπέδων της ενσυναίσθησης, εφόσον οι συμμετέχοντες, μέσα από όλη τη θεατρική διαδικασία, έχουν τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται και να αναγνωρίζουν καλύτερα και πιο εύκολα τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή τους. Επιπλέον, τα μέλη ευαισθητοποιούνται σε κοινωνικά θέματα με αποτέλεσμα να αντιλαμβάνονται καλύτερα τη θέση άλλων ανθρώπων.

4. Η ενασχόληση με την ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης δύναται να συμβάλλει στην αύξηση της αυτογνωσίας. Μέσα από τη μελέτη και την ενσάρκωση ρόλων, οι συμμετέχοντες οδηγούνται στην ενδοσκόπηση και την ανάλυση του χαρακτήρα τους και ανακαλύπτουν νέες πτυχές της προσωπικότητάς τους. Επίσης, η συνειδητοποίηση ορισμένων αρνητικών πτυχών του χαρακτήρα τους αποτελεί έναυσμα για εκ νέου προσπάθεια βελτίωσής τους.

Η μεταπτυχιακή διατριβή ασχολήθηκε ειδικά με την ανάπτυξη αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης σε ερασιτέχνες ηθοποιούς που συμμετέχουν στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης, όπως φαίνεται στο Σχήμα 1.



Σχήμα 1. Διαμόρφωση αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης στους ερασιτέχνες ηθοποιούς της θεατρικής ομάδας της μελέτης περίπτωσης

Έγινε φανερό ότι η ενασχόληση με την ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης δίνει την δυνατότητα στους ερασιτέχνες ηθοποιούς να συνειδητοποιήσουν την προσωπικότητά τους και να ευαισθητοποιηθούν σε κοινωνικά θέματα με αποτέλεσμα να αντιλαμβάνονται καλύτερα τη θέση άλλων ανθρώπων. Έτσι δημιουργείται η βάση για τη δημιουργία και την ανάπτυξη κοινωνικής και πολιτικής συνείδησης.

Προτείνεται λοιπόν, για **μελλοντική έρευνα** η εξέταση του ερωτήματος αν και σε ποιο βαθμό η συμμετοχή ενηλίκων σε ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες ενισχύει και διευρύνει τη δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικής και πολιτικής συνείδησης. Πιο συγκεκριμένα, αξίζει να διερευνηθεί πώς, μέσα από τη θεατρική διαδικασία, οι συμμετέχοντες ενημερώνονται για το κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, συμμετέχουν στα κοινά, ενδιαφέρονται για τον συμπολίτη τους, αποκτούν οικολογική – περιβαλλοντική και ανθρωπιστική συνείδηση. Επίσης, σε μελλοντικές έρευνες σχετικά με την συμμετοχή σε ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες, χρήσιμο εργαλείο θα ήταν η χαρτογράφηση των ερασιτεχνικών θεατρικών ομάδων της χώρας, με τη

δημιουργία μιας βάσης δεδομένων που θα περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα, την τοποθεσία, τις δραστηριότητες και τις παραστάσεις των θεατρικών ομάδων.

Στην Ελλάδα, πραγματοποιούνται προσπάθειες για την ένταξη των τεχνών στην εκπαίδευση. Το εκπαιδευτικό κοινό είναι ώριμο να ακούσει, να προτείνει και να εφαρμόσει προγράμματα ή τεχνικές οι οποίες θέτουν τις τέχνες στο επίκεντρο της μάθησης (Βεργίδης & Κόκκος, 2010). Τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να γίνονται αντιληπτά τα οφέλη της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, αλλά και της χρήσης των τεχνών στην εκπαίδευση. Η καλλιτεχνική εκπαιδευτική διαδικασία απευθύνεται κυρίως σε μικρές ηλικίες. Όμως και οι ενήλικες θα μπορούσαν να επωφεληθούν από αυτή τη διαδικασία. Έτσι, εκπαιδευτές ενηλίκων αναφέρονται στην αισθητική αγωγή ως «μέσο επιμόρφωσης», που αποτελεί αφορμή για επαναπροσδιορισμό όλου του κόσμου των ενηλίκων. Ο σκοπός επομένως των προγραμμάτων καλλιτεχνικής επιμόρφωσης ενηλίκων είναι οι τέχνες να παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή και να οδηγούν στην ανακάλυψη νέων τρόπων σκέψης και αντίληψης της πραγματικότητας, ενώ επίσης να χρησιμοποιούνται σε ορισμένες περιπτώσεις και ως μέσο γνώσης (Παπανέστωρος, 2005). Επίσης, έχει προταθεί ο μετασχηματισμός της εκπαιδευτικής πρακτικής ώστε να περιλαμβάνει πρακτικές συνεργατικής τέχνης αποσκοπώντας στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας των εκπαιδευόμενων (Triantafyllaki, 2016).

Όπως καταδεικνύεται από την παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, οι ενήλικες συμμετέχοντες στην ερασιτεχνική θεατρική ομάδα της μελέτης περίπτωσης υιοθετούν έναν πολύπλευρο τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης των καταστάσεων της ζωής και διευρύνουν τον πνευματικό τους ορίζοντα. **Προτείνεται η ένταξη των τεχνών και κυρίως του θεάτρου στην εκπαίδευση ενηλίκων** και μάλιστα μέσω του κριτικού στοχασμού. Προϋπόθεση είναι η ενδυνάμωση τόσο των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, όσο και του ρόλου των κριτικά στοχαζόμενων εκπαιδευτών ενηλίκων (Ζαρίφης, 2008). Οι δομές εκπαίδευσης ενηλίκων που ήδη υπάρχουν (π.χ. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας – ΣΔΕ) προσφέρονται για την ένταξη της θεατρικής αγωγής στο πρόγραμμά τους, ώστε να μπορούν οι ενήλικες να απολαμβάνουν τα οφέλη της θεατρικής εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Aden, J. (2014). *Theatre education for an empathic society*. International Conference on Performing Arts in Language Learning (Rome 23/24 October 2014).

Aral, N., Baran, G., Bulut, S., & Ve Cimen, S. (2000). *Drama*. Istanbul: Ya-Pa Yayin Pazarlama San. Ve Tic. A.S.

Baron - Cohen, S. (2006). Empathy: Freudian origins and 21st century neuroscience. *The psychologist*, 19(9), 536-537.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27.

Braun, V., & Clarke, V. (2012). *Thematic Analysis*. Chapter 4, Volume 2, APA Handbook of Research Methods in Psychology.

Briggs, C. L. (1986). *Learning How to Ask*. Cambridge: Cambridge University Press.

Butterwick, S. & Lawrence, R.L. (2009). Creating Alternatives Realities: Arts-Based Approaches to Transformative Learning. In J. Mezirow, E. Taylor & Associates, *Transformative Learning in Practice*. San Francisco: Jossey-Bass.

Clarke, V., Braun, V. & Hayfield, N. (2015). Thematic analysis. In J. Smith (Ed.). *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (3rd ed.), 222-248. London: Sage.

- Cohen, L. and Manion, L. (1992). *Research methods in education* (3rd edition). London: Routledge.
- Courtney, R. (1980). *The Dramatic Curriculum*. London: Heinemann Educational Books Ltd.
- Creswell, J. W. (2015). *30 essential skills for the qualitative researcher*. Sage.
- Crowe, S., Cresswell, K., Robertson, A., Huby, G., Avery, A. & Sheikh, A. (2011). The case study approach, *BMC Medical Research Methodology*, 2011.
- Davies, D. (1998). The Virtual University: A Learning University. *Journal of Workplace Learning*, 10 (4), 175 -213.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Dickinson, D. (2002). Learning through the arts. *New Horizons for learning*, 3(3), 1-14.
- Dingle, G. A., Clift, S., Finn, S., Gilbert, R., Groarke, J. M., Irons, J. Y., Bartoli, A.J., Lamont, A., Launay, J., Marti, E. S., Moss, H., Sanfilippo, K. S., Shipton, M., Stewart, L., Talbot, S., Tarrant, M., Tip, L. and Williams, E.J. (2019). An Agenda for Best Practice Research on Group Singing, Health, and Well-Being. *Music & Science*, 2.
- Easton, G. (2010). Critical realism in case study research, *Industrial Marketing Management*, 39.
- EC (2000). *Memorandum on lifelong learning*, Brussels, European Commission.
- Eisenhart, M. A., & Howe, K. R. (1992). Validity in educational research. *The handbook of qualitative research in education*. San Diego: Academic Press.
- Eisner, E. W. (1991). *The Enlightened Eye: Qualitative Inquiry and the Enhancement of Educational Practice*. New York: Macmillan, 1991. Prentice-Hall, 1998.

Findlay, L. C., Girardi, A., & Coplan, R. J. (2006). Links between empathy, social behavior, and social understanding in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 21(3), 347-359.

Goldstein, T. R. (2010). *The effects of acting training on theory of mind, empathy, and emotion regulation*. Doctoral Dissertation, Department of Psychology, The Graduate School of Arts and Sciences, Boston College.

Gomm, R., Hammersley, M., & Foster, P. (2000). *Case Study Method*. London: Sage.

Greene, M. J. (2014). On the inside looking in: Methodological insights and challenges in conducting qualitative insider research. *The qualitative report*, 19(29), 1-13.

Grix, J. (2004). *The foundations of research*. London: Palgrave Macmillan.

Hays, T., & Minichiello, V. (2005). The contribution of music to quality of life in older people: An Australian qualitative study. *Ageing & Society*, 25(2), 261-278.

Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development. Implications for Caring and Justice*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Iacoboni, M. (2008). *Mirroring people: The new science of how we connect with others*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Iannone, R. (2001). Imagination: The Missing Link in Curriculum and Teaching. *Education*, 122 (2).

Imel, S. (1998). *Transformative Learning in Adulthood*. ERIC Digest, No. 200.

Jeffs, T., & Smith, M. (1990). Educating informal educators. *Using informal education*, 126.

Kalland-Wells, C. (1994) Classroom teachers perceptions and uses of drama. *Youth Theatre Journal*, 1 (3), 11-18.

Lincoln, Y. S. (2001). Varieties of validity: Quality in qualitative research. *Higher Education-New York-Agathon Press Incorporated*, 16, 25-72.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills.

Linnell, R. (1985) *Performance Skills in Drama*, Australia: Edward Arno.

Macdonald, R. & Marsh, J. (2001) Disconnected youth, *Journal of Youth Studies*, 4 (4), 375-391.

Mack, L. (2010). The philosophical underpinnings of educational research. *Polyglossia*, 19.

McGarry, L. M., & Russo, F. A. (2011). Mirroring in dance/movement therapy: Potential mechanisms behind empathy enhancement. *The Arts in Psychotherapy*, 38(3), 178-184.

Mezirow, J. & Associates. (2000). *Learning as a transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mezirow, J. (2000). Learning to think like an adult. In Mezirow, J. & Associates (Edt.) *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*, pp. 3-34. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Mezirow, J., & Associates. (1990). *Fostering critical reflection in adulthood: A Guide to Transformative and Emancipatory Learning*. San Francisco: Jossey- Bass.

Meyer-Dinkgräfe D. (2012). *Consciousness, Theatre, Literature and the Arts 2011*. Cambridge Scholars Publishing.

Miller, Ch. (2009). Social psychology, mood, and helping: Mixed results for virtue ethics. *Journal of Ethics*, 13 (2-3), 145 - 173.

Mills, J., Harrison, H., Franklin, R., & Birks, M. (2017). Case study research: Foundations and methodological orientations. In *Forum: Qualitative Social Research* (Vol. 18, No. 1, p. 17).

- Moore, M. M. (2004). Using drama as an effective method to teach elementary students. *Senior Honors Theses*, 113.
- Mouturat, D. (2016). *Life Behind the Mask: Theatre Practice as an Instrument of Self-Knowledge*, (1st ed), Sussex Academic Press.
- Mulholland, J. & Wallace, J. (2003). Strength, sharing and service: restorying and the legitimation of research texts. *British Educational Research Journal*, 29(1), 5-23.
- Natale, S., & Sora, S. (2010). Ethics in strategic thinking: Business processes and the global market collapse. *Journal of Business Ethics*, 94, 309-316.
- Neelands, J. (2002). *Making sense of drama: A guide to classroom practice*. Oxford: Heinemann Educational.
- Ozdemir, S. M., & Cakmak, A. (2008). The Effect of Drama Education on Prospective Teachers' Creativity. *Online Submission*, 1(1), 13-30.
- Pérez Valverde, C. (2003). Theatre in Education (TIE) in the context of educational drama. *Lenguaje y textos*, 20: 7-19.
- Phillips, S. (1999). *Drama with Children*. Oxford: Oxford University Press.
- Rizzolatti, G., Fogassi, L., & Gallese, V. (2006). Mirrors in the mind. *Scientific American*, 295(5), 54-61.
- Robson, C. (2002). *Real World Research: Second Edition*. Oxford: Blackwell.
- Stake, R.E. (1995). *The Art of Case Study Research*. London: Sage.
- Taylor, P. (1995). Our adventures of experiencing. Reflective practice and drama research. *Youth Theatre Journal*, 9, 31-52.

Triantafyllaki, A. (2016). The role of “creative transfer” in professional transitions. *Arts and Humanities in Higher Education*, 15(3-4), 401-406.

Underwood, B., & Moore, B. (1982). Perspective-taking and altruism. *Psychological Bulletin*, 91(1), pp. 143-173.

Vaag, J., Saksvik, P. Ø., Milch, V., Theorell, T., & Bjerkeset, O. (2014). “Sound of Well-being” revisited – Choir singing and well-being among Norwegian municipal employees. *Journal of Applied Arts & Health*, 5(1), 51-63.

Yin, R.K. (1994). *Case Study Research: Design and Methods* (2nd ed.). Sage.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα* (μτφ. Γ. Βογιατζής). Αθήνα: Κριτική.

Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας* (μτφ. Α. Β. Ρήγα). Αθήνα: Gutenberg.

Goleman, D. (2011). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη* (μτφ. Α. Παπασταύρου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (μτφ. Ε. Δημητριάδου). Αθήνα: Πεδίο.

Mezirow, J. & Συνεργάτες (2007). *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση* (μτφ. Γ. Κουλαουζίδης). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Mertens, D. M. (2009). *Έρευνα και αξιολόγηση στην εκπαίδευση και την ψυχολογία* (μτφ. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, & Π. Μπιθαρά). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Robson, C. (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: Ένα Μέσο για Κοινωνικούς Επιστήμονες και Επαγγελματίες Ερευνητές* (μτφ. Β. Π. Νταλάκου, & Κ. Βασιλικού). Athens: Gutenberg.

Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων* (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου, & Μ. Τόμπρου). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Woolland, B. (1999). *Η διδασκαλία του δράματος στο δημοτικό σχολείο* (μτφ. Ε. Κανηρά). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Βεργίδης, Δ. Κ., & Κόκκος, Α. (2010). *Εκπαίδευση ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γιαννακούλη, Κ. (2016). *Η καλλιέργεια προσωπικών δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων σε ενήλικες μέσω της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση. Μία μελέτη περίπτωσης σε εκπαιδευόμενους Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας*. Μεταπτυχιακή εργασία, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Γκοτζαμάνης, Ο. (2009). *Το θέατρο ως εναλλακτική μορφή εκπαίδευσης και ως εργαλείο μάθησης ενηλίκων στο πλαίσιο της μετασχηματίζουσας μάθησης. Η περίπτωση της ερασιτεχνικής σκηνης του ΔΗ.Π.Ε.Θ.Ε. Ρούμελης*. Διπλωματική Εργασία, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Δημητρόπουλος, Ε. (1998). *Συμβουλευτική Προσανατολισμός*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Δρακόπουλος, Δ., Ναστούλης, Κ., & Ρώμας, Χ. (2007). *Σοφοκλέους Τραγωδία*. Β' Γενικού Λυκείου. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης – ΕΚΤ (2010-2011). *Ηθική και Δεοντολογία στην επιστημονική έρευνα*. Αφιέρωμα. Περιοδικό «Καινοτομία, Έρευνα και Τεχνολογία», Τεύχος 81, 12/2010-01/2011. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2019, από http://www.ekt.gr/sites/ekt-site/files/magazine-files/Kainotomia_81.pdf

Ευαγγέλου, Ε. (2014). Η χρήση της μεθοδολογικής τριγωνοποίησης στην έρευνα της ποιότητας ζωής των ψυχικά πασχόντων που ζουν στην κοινότητα. *e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας e-Journal of Science & Technology (e-JST)*, (2), 9.

Ζαρίφης, Γ. (2008). Προϋποθέσεις ενδυνάμωσης των ενηλίκων εκπαιδευομένων και ο ρόλος του κριτικά στοχαζόμενου εκπαιδευτή ενηλίκων. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τεύχος 46/2008.

Ιακώβ, Δ. Ι. (2007). Η πολιτική διάσταση των Ευμενίδων του Αισχύλου. Στο: *Έκφραση Έκθεση για το Γενικό Λύκειο*. Τεύχος Β, σελ. 241 - 242. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας-Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Ιωάννου, Ν. (2014). *Χαρακτηριστικά του ενήλικα εκπαιδευομένου και εμπόδια στη μάθηση. Δραστηριότητα Ομαδικής Μάθησης*. «Εκπαίδευση των Εκπαιδευτών Ενηλίκων που διδάσκουν σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού». Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο για την Εκπαίδευση Ενηλίκων (ΑΕΘΕΕ) 2012-2014.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Καραμάνου, Σ. (2016). *Η συμβολή του Εκπαιδευτικού Δράματος στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Καστρινού, Μ. (2017). *Το θέατρο playback ως μέσο ενίσχυσης της αυτοαποτελεσματικότητας σε άτομα τρίτης ηλικίας*. Μεταπτυχιακή εργασία. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαιδευτικές Μέθοδοι*. ΕΑΠ, Πάτρα.

Κόκκος, Α. (2005α). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κοντογιάννη, Α. (2008). *Μαύρη αγελάδα – άσπρη αγελάδα: δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και διαπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Τόπος.

Κουρετζή, Μ. (2006). Το θεατρικό παιχνίδι ως μέσο αφύπνισης του κριτικού στοχασμού και της δημιουργικής φαντασίας. *Πρακτικά από την 5η Διεθνή Συνδιάσκεψη για το Θέατρο στην Εκπαίδευση*. Αθήνα, Μάρτιος 2006, Πανελλήνιο Δίκτυο Εκπαιδευτικών για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.

- Κουρετζής, Λ. (1990). *Το θέατρο για παιδιά στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κουρετζής, Λ. (1991). *Το Θεατρικό Παιχνίδι*. Αθήνα, Καστανιώτης.
- Λενακάκης, Α. (2013). Η μορφοπαιδευτική αξία του παιχνιδιού και του θεάτρου στην εκπαίδευση. Στο: *Το θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην Εκπαίδευση και την Κοινωνία*. ΕΚΠΑ.
- Μαγγόπουλος, Γ. (2015). Η μελέτη περίπτωσης ως ερευνητική στρατηγική στην αξιολόγηση προγραμμάτων: θεωρητικοί προβληματισμοί. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 16(64).
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001). *Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση: μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2003). Μια κριτική ματιά στην ενσυναίσθηση. *Ψυχολογία*, 10 (2), 295-309.
- Μάνδαλου, Α. (2007). *Η συμβολή του θεατρικού παιχνιδιού στην ανάδυση του γραμματισμού*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Μάρδας, Γ. (2016). *Η επιρροή του εκπαιδευτικού Δράματος στην Ενσυναίσθηση των Εφήβων*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2002). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας. Τόμος Β' Στρατηγικές διδασκαλίες. Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μαυραγάνη, Μ. (2012). *Ιδέες των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της φωτοσύνθεσης: είναι εφικτή μια εξελικτική προσέγγιση;* Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Βιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.
- Μουδατσάκης, Τ. (2005). *Το θέατρο ως πρακτική τέχνη στην εκπαίδευση. Από τον Στανισλάφσκι, τον Μπρεχτ και τον Γκροτόφσκι στο σκηνικό δοκίμιο*. Αθήνα: Εξάντας.

Παλιός, Ζ. (2003). Θεωρίες μάθησης και μάθηση ενηλίκων. Στο: *Εκπαιδευτικό Υλικό για τους Εκπαιδευτές Θεωρητικής Κατάρτισης*, τ.1, 59 – 84. Αθήνα: ΕΚΕΠΙΣ.

Παπαγεωργίου Γ. (1998). *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Παπαδόπουλος, Σ. (2010). *Παιδαγωγική του Θεάτρου*. Αθήνα: Σ. Π. Παπαδόπουλος.

Παπανέστωρος, Μ. (2005). «Καλλιτεχνική» Εκπαίδευση Ενηλίκων. *Θεατρομάθεια*, τεύχος 10.

Παπουλίδης, Τ. (2016, Ιανουάριος 15). *Ένα θεατρικό εργαστήριο που δημιουργεί και πέρα από τα όρια του θεάτρου*. ΝΕΑ ΚΑΛΛΙΘΕΑ. Αρ. Φύλλου 1312, σ. 4-5.

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. Α. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 4(1), 72-81.

Πούχγερ, Β. (1996). Το θέατρο στο σχολείο. *Πρακτικά Συνεδρίου, Θεατρική τέχνη και παιδί: προοπτικές της θεατρικής παιδείας στο σχολείο*, σ. 6-28, ΕΚΠΑ.

Πούχγερ, Β. (2014). *Η επιστήμη του Θεάτρου στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Κίχλη.

Ραφτόπουλος, Ε. (2016). *Η συμβολή του θεάτρου στη μετασχηματίζουσα μάθηση των ερασιτεχνών ηθοποιών του Δημοτικού Θεάτρου Συκεών Θεσσαλονίκης*. Διπλωματική Εργασία, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σέξτου, Π. (1998). *Δραματοποίηση. Το βιβλίο του παιδαγωγού – εμπνευστή. Μέθοδοι – Εφαρμογές – Ιδέες*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Σέξτου, Π. (2005). *Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σκαρπέντζου, Μ. (2016). *Η επίδραση της δραματικής τέχνης στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης παιδιών Β΄ τάξης δημοτικού σχολείου: μια έρευνα δράσης στο 3^ο δημοτικό σχολείο Άργους*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Συμεού, Λ. (2007). Εγκυρότητα και αξιοπιστία στην ποιοτική εκπαιδευτική έρευνα: Παρουσίαση, αιτιολόγηση και πράξη. *Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας «25 Χρόνια Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας»*, (Τομ. 2, σ. 333-339). Θεσσαλονίκη: Α/φοί Κυριακίδη.

Τριλίβα, Σ., & Chimienti, G. (2002). *Ανακάλυψη: αυτογνωσία, αυτοκυριαρχία, αυτοεκτίμηση. συναισθηματική και κοινωνική επιδεξιότητα*. Αθήνα: Πατάκης.

Τσιώλης, Γ. (2013). Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην κοινωνική έρευνα: από τη θέση περί «ριζικής ασυμβατότητας» στο συνδυασμό ή τη συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων. Στο: Μ. Πουρκός (Επιμ.) *Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα*. Ίων. σ. 271-292.

Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης*. Πανεπιστήμιο Κρήτης – Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας.

Φανουράκη, Κ. (2010). *Η διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων μέσω της Θεατρικής Αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Φλέσσα, Μ. (2016). *Η Ερασιτεχνική ενασχόληση με το θέατρο ως εργαλείο μάθησης για τους ενήλικες*. Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Χρυσοβέργη, Ε. Κ. (2019). *Το θέατρο της επινόησης ως μέσο ενίσχυσης της δημιουργικότητας σε ομάδα ενηλίκων*. Μεταπτυχιακή Διατριβή, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Χωρεάνθη, Μ. (2017). *Συνέντευξη στη Μάριον Χωρεάνθη*. Ανακτήθηκε από <https://diastixo.gr/allexnes/theatro/7913-sunenteuksh-marion-xwreanthi>

Παράρτημα Α

Πρωτόκολλα Συνεντεύξεων

6. Η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) των μελών της Θεατρικής Ομάδας, αποτελεί δικό σας κριτήριο επιλογής θεατρικών έργων;
7. Έχετε διαπιστώσει περισσότερη ευαισθητοποίηση των μελών της Θεατρικής Ομάδας σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες);
8. Πιστεύετε ότι είναι δυνατόν η μελέτη και ανάλυση των ρόλων να οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσεων ζωής; Έχετε κάνει αυτή την διαπίστωση σε μέλη της Θεατρικής Ομάδας;
9. Εφαρμόζετε ασκήσεις στη διδασκαλία σας με σκοπό την ενίσχυση της αντίληψης των μελών του εργαστηρίου όσον αφορά τη συνδιαλλαγή τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο και τη διορατικότητά τους όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή τους;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΛΗ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήρι: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;
2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;
3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;
4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;
5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;
7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;
8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Παράρτημα Β

Επιστολές Συναίνεσης

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ

ΠΡΟΣ ΣΚΗΝΟΘΕΤΕΣ – ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

Αξιότιμε/η Καθηγητή/τρια του Θεατρικού Εργαστηρίου,
με την παρούσα επιστολή θα ήθελα να σας ζητήσω να συμμετάσχετε στην προσπάθεια υλοποίησης της μεταπτυχιακής μου διατριβής, η οποία εκπονείται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος του ΑΠΚΥ με τίτλο «Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση» και θα διαρκέσει ένα ακαδημαϊκό έτος. Το θέμα της έρευνας είναι: «Μελέτη περίπτωσης ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας της Αθήνας με πολυετή λειτουργία: ο ρόλος της μετασχηματίζουσας μάθησης στη διαμόρφωση αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης σε ενήλικες συμμετέχοντες».

Ελπίζω να διαθέσετε λίγο από τον πολύτιμο χρόνο σας για να μπορέσετε να βοηθήσετε στην υλοποίηση της μεταπτυχιακής διατριβής, απαντώντας στις ερωτήσεις συνέντευξης που θα διενεργήσω εγώ η ίδια. Η συνέντευξη θα διαρκέσει 30 λεπτά, θα ηχογραφηθεί για να διευκολυνθεί η ανάλυσή των απαντήσεων και θα πραγματοποιηθεί στο χώρο του θεατρικού εργαστηρίου.

Θα ήθελα να σας επισημάνω ότι οι απόψεις και οι πληροφορίες που θα αποτυπωθούν στις απαντήσεις που θα δώσετε θα είναι ανώνυμες και θα τύχουν του απόλυτου σεβασμού και εμπιστευτικότητας από τον ερευνητή. Η συμβολή σας σε αυτό το στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας κρίνεται απαραίτητη καθώς με τις πολυετείς γνώσεις σας, το προσωπικό σας κύρος και τις εμπειρίες σας από το θεατρικό εργαστήρι, θα συμβάλετε σημαντικά στην εκπόνηση της έρευνας. Μπορείτε να αποσύρετε τα δεδομένα που δώσατε εντός δύο εβδομάδων από την ημερομηνία πραγματοποίησης της συνέντευξης. Με την ολοκλήρωση της ερευνητικής εργασίας τα αποτελέσματα της έρευνας θα είναι διαθέσιμα για όσους ενδιαφέρονται να έχουν πρόσβαση σε αυτά.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία σας.

Με εκτίμηση,

Αθηνά Ασημάκη

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

ΑΠΚΥ

Email: athina.asimaki@st.ouc.ac.cy

Δρ. Αγγελική Τριανταφυλλάκη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια

Μέλος Σ.Ε.Π. Ανοιχτού Πανεπιστημίου

Κύπρου

Email: angeliki.triantafyllaki@ouc.ac.cy

Ο/Η υπογράφων / υπογράφουσα

.....,

**Καθηγητής/τρια του θεατρικού εργαστηρίου, έχω λάβει γνώση των παραπάνω, και
συναινώ να λάβω μέρος στην έρευνα της κας Ασημάκη.**

Υπογραφή:

Ημερομηνία:.....

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ
ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΛΗ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

Αξιότιμα μέλη του Θεατρικού Εργαστηρίου,
με την παρούσα επιστολή θα ήθελα να σας ζητήσω να συμμετάσχετε στην προσπάθεια υλοποίησης της μεταπτυχιακής μου διατριβής, η οποία εκπονείται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος του ΑΠΚΥ με τίτλο «Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση» και θα διαρκέσει ένα ακαδημαϊκό έτος. Το θέμα της έρευνας είναι: «Μελέτη περίπτωσης ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας της Αθήνας με πολυετή λειτουργία: ο ρόλος της μετασχηματίζουσας μάθησης στη διαμόρφωση αυτογνωσίας και ενσυναίσθησης σε ενήλικες συμμετέχοντες».

Ελπίζω να διαθέσετε λίγο από τον πολύτιμο χρόνο σας για να μπορέσετε να βοηθήσετε στην υλοποίηση της μεταπτυχιακής διατριβής, απαντώντας στις ερωτήσεις συνέντευξης που θα διενεργήσω εγώ η ίδια. Η συνέντευξη θα διαρκέσει 30 λεπτά, θα ηχογραφηθεί για να διευκολυνθεί η ανάλυσή των απαντήσεων και θα πραγματοποιηθεί στο χώρο του θεατρικού εργαστηρίου.

Θα ήθελα να σας επισημάνω ότι οι απόψεις και οι πληροφορίες που θα αποτυπωθούν στις απαντήσεις που θα δώσετε θα είναι ανώνυμες και θα τύχουν του απόλυτου σεβασμού και εμπιστευτικότητας από τον ερευνητή. Η συμβολή σας σε αυτό το στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας κρίνεται απαραίτητη καθώς με τις εμπειρίες που αποκτήσατε με τη συμμετοχή σας στο θεατρικό εργαστήρι, θα συμβάλετε σημαντικά στην εκπόνηση της έρευνας. Μπορείτε να αποσύρετε τα δεδομένα που δώσατε εντός δύο εβδομάδων από την ημερομηνία πραγματοποίησης της συνέντευξης. Με την ολοκλήρωση της ερευνητικής εργασίας τα αποτελέσματα της έρευνας θα είναι διαθέσιμα για όσους ενδιαφέρονται να έχουν πρόσβαση σε αυτά.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία σας.

Με εκτίμηση,

Αθηνά Ασημάκη
Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια
ΑΠΚΥ
Email: athina.asimaki@st.ouc.ac.cy

Δρ. Αγγελική Τριανταφυλλάκη
Επιβλέπουσα καθηγήτρια
Μέλος Σ.Ε.Π. Ανοιχτού Πανεπιστημίου
Κύπρου
Email: angeliki.triantafyllaki@ouc.ac.cy

Ο/Η υπογράφων / υπογράφουσα

.....,

Μέλος του θεατρικού εργαστηρίου, έχω λάβει γνώση των παραπάνω, και συναινώ να λάβω μέρος στην έρευνα της κας Ασημάκη.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:.....

Παράρτημα Γ

Πίνακας Θεματικής Ανάλυσης

Πίνακας Θεματικής Ανάλυσης

Θεματικές	Κωδικοί	Αιτιολόγηση	Παραδείγματα
1. Επίδραση της θεατρικής ομάδας στην προσωπικότητα των μελών	1.1. Αυτογνωσία	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων και από τη βιβλιογραφία (Κουρετζή, 1990 Mouturat, 2016)	Μέσα μας υπάρχουν όλα, τα πάντα. Υπάρχει και ο εν δυνάμει δολοφόνος, υπάρχει και ο χαζός και ο αφελής και ο στριμμένος και ο έξυπνος. Όλα αυτά τα στοιχεία ο καθένας τα έχει μέσα του. Όταν όμως έρχεται να τα μελετήσει κάτω από ένα συγκεκριμένο ρόλο, τα βγάζει από μέσα του, τα αναμασά, τα αναλύει και αυτό τον βοηθά να εντυπώσει πρώτα απ' όλα, να κάνει βουτιά στο είναι του, στον εαυτό του. Αναγνωρίζω πιο καλά τα δικά μου συναισθήματα, είναι πιο σίγουρο το τι αισθάνομαι και το πώς νιώθω για κάτι.
	1.2. Ενσυναίσθηση	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων και από τη βιβλιογραφία (Goldstein, 2010)	Έχω ευαισθητοποιηθεί πάρα πολύ και από διάφορα έργα που έχουμε παίξει και από έργα που έχω δει και άλλα παιδιά που έχουν παίξει σε διάφορους ρόλους και με έχει κάνει όντως και μπορώ κάθε πρόβλημα στην κοινωνία να το αντιλαμβάνομαι και να προσπαθώ όσο μπορώ να γίνομαι καλύτερος άνθρωπος, γιατί μέσα από τους ρόλους και από το θέατρο μπορείς να μπεις και σε μια άλλη θέση, δηλαδή σ' έναν άλλον χαρακτήρα, σε μια άλλη προσωπικότητα και να καταλάβεις πράγματα και διάφορα προβλήματα στην κοινωνία που υπάρχουν και που στην καθημερινή μας ζωή δεν τα αντιλαμβανόμαστε. Για παράδειγμα, μέσα από τους αυτοσχεδιασμούς, όπως είπα και παραπάνω μπαίνεις στη θέση του άλλου, καταλαβαίνεις κάποια πράγματα, για μετανάστευση, για ρατσισμό, για την ανακύκλωση, για το περιβάλλον.

2. Τρόποι επίδρασης στα μέλη	2.1. Τρόπος συμπεριφοράς	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων και από τη βιβλιογραφία (Kalland-Wells, 1994 Taylor, 1995)	Όσο κάποιος εκπαιδεύεται, τόσο και η συμπεριφορά του αλλάζει και έχει να κάνει με αυτά που μαθαίνει και τη συμπεριφορά του γενικότερα. Αλλάζει, δε μένει ίδιος. Εννοείται ότι αλλάζει. Σου ανοίγονται ορίζοντες, βλέπεις τα πράγματα διαφορετικά, αντιμετωπίζεις τα πράγματα διαφορετικά και τους ανθρώπους επίσης. Δεν είσαι τόσο μονόπλευρος, δεν είναι όλα μαύρα και άσπρα, είναι και ροζ και γκρίζα. Σαφώς και η ενασχόληση με το θέατρο όλα αυτά τα χρόνια με βοήθησε να δω πάρα πολλά πράγματα.
	2.2. Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων και από τη βιβλιογραφία (Linnell, 1985)	Προσωπικά το θέατρο με βοήθησε πάρα πολύ στις κοινωνικές μου δεξιότητες και ιδιαίτερα στο επάγγελμά μου καθώς κι αυτό έχει να κάνει με κοινό (μαθητές). Η έκθεση που εμπεριέχει και η διαχείρισή της "οπλίζουν τη φαρέτρα σου με βέλη" σε κάθε συναλλαγή που έχεις αφού αναπτύσσει στρατηγικές, καταπολεμάς φοβίες και προσπαθείς να καταλάβεις τους άλλους όπως προσπαθείς να καταλάβεις ένα ρόλο. Ακόμη η διεύρυνση των εκφραστικών μέσων που έχεις αναπτύξει είναι καταπληκτικό εργαλείο στην προσέγγιση των άλλων.
	2.3. Λήψη αποφάσεων	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων	Βέβαια και έχει αλλάξει ο τρόπος που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου. Το ένα είναι ένα βήμα μετά το άλλο. Όσο περισσότερο μαθαίνεις, όσο περισσότερο σου ανοίγονται ορίζοντες είναι λογικό ότι οι αποφάσεις που παίρνεις και ο τρόπος που βλέπεις τα πράγματα δεν είναι τόσο μονόπλευρα, είναι πολύπλευρα.
	2.4. Επαναπροσδιορισμός αντιλήψεων, απόψεων και στάσης ζωής	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων	Έχει συμβεί αυτό σε πολλά πράγματα, τα οποία τα έβλεπα με διαφορετικό πρίσμα προ-θεατρικά. Υπάρχουν πράγματα στα οποία το θέατρο σου έχει δημιουργήσει τελείως διαφορετικές ευαισθησίες, όπως να βλέπεις και να αντιλαμβάνεσαι κάποια πράγματα. Σίγουρα έχει βοηθήσει. Πιστεύω ότι έχει παίζει ρόλο.

3. Πολιτισμική διάχυση	3.1. Διεύρυνση γνώσεων σχετικά με την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων	<p>Στο θέατρο κάνουμε πάρα πολλά πράγματα από διάφορες χώρες, οπότε αναγκαστικά μαθαίνεις για την κουλτούρα του κάθε μέρους, γιατί πρέπει να κάνεις και κάποια έρευνα για τον συγγραφέα και το χαρακτήρα που παίζεις. Επιπλέον, μπορεί κανείς να μάθει και για ιστορικά γεγονότα. Σχετικά με το θέατρο, είχαμε μάθημα που είχε να κάνει με την ιστορία του θεάτρου, όπου μαθαίναμε για παράδειγμα για το αρχαίο θέατρο, το μοντέρνο κλπ.</p> <p>Το εργαστήρι σε ωθεί και να βλέπεις παραστάσεις, οπότε μαθαίνεις και από εκεί. Μαθαίνουμε βεβαίως πράγματα και για άλλες τέχνες.</p>
	3.2. Απόκτηση νέων γνώσεων	Ο κωδικός προκύπτει από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων	<p>Στα εικοσιπέντε χρόνια που βρίσκομαι στο θεατρικό εργαστήρι έχω μελετήσει έργα τα οποία δεν είχα τη δυνατότητα να μελετήσω στη δραματική σχολή, ούτε μέσα στην καθημερινότητά μου, στη ζωή μου θα μπορούσα να ασχοληθώ. Αλλά και κάτω από την καθοδήγηση ορισμένων καθηγητών, συγκεκριμένων καθηγητών με πολλές γνώσεις, σαφώς και με βοήθησε να εμπλουτίσω και τις γνώσεις μου και να διευρύνω τους ορίζοντές μου.</p> <p>Όσον αφορά την ιστορία και την κοινωνία γενικότερα, είναι συνυφασμένα. Η τέχνη, το θέατρο και η ιστορία είναι συνυφασμένα. Ας μην ξεχνάμε αρχής γενομένης από τις ελληνικές τραγωδίες ότι γράφτηκαν για να περάσουν στον κόσμο ένα μήνυμα και από τη μια εποχή να την βοηθήσουν να περάσει σε μίαν άλλη. Ήταν το σχολείο, το κοινωνικό σχολείο των αρχαίων. Το ίδιο γίνεται και σε όλη τη θεατρική πορεία.</p>

Παράρτημα Δ

Συνευτεύξεις

πεις κάποια πράγματα. Ο ηθοποιός έχει μεγαλύτερη καλλιτεχνική εμβέλεια, αλλά πιο περιορισμένη έκταση δημιουργική.

3. Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι η διδασκαλία και σκηνοθεσία σας συμβάλλει στην απόκτηση και διεύρυνση των γνώσεων των μελών της Θεατρικής Ομάδας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία;

Το θέατρο προκαλεί το άτομο να λειτουργήσει σε όλα του τα επίπεδα: πνευματικά, σωματικά, συναισθηματικά και αξιοποιώντας τη βιωματική του γνώση, με την οποία φτιάχνει αυτό που φτιάχνει. Μια σπασμένη καρέκλα όταν την κάνει ένας ηθοποιός είναι διαφορετική από όταν την κάνει ένας άλλος ηθοποιός. Αν θέλεις να παραστήσεις έναν άνθρωπο θλιμμένο αλλιώς θα το κάνει ο ένας, αλλιώς ο άλλος. Εκμεταλλευόμενος τη βιωματική του γνώση και όλες του τις προσλαμβάνουσες χτίζει με δικά του μέσα τους ρόλους του. Ο σκηνοθέτης και ο καλός σκηνοθέτης και ο καλός δάσκαλος πρέπει να εκμεταλλευθεί του κάθε ενός το προσωπικό βίωμα για να το κάνει θέατρο. Έτσι το προσεγγίζει. Ύστερα βέβαια μπορεί να παίρνει άλλες φόρμες ανάλογα τις ανάγκες του έργου.

4. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς των μελών της Θεατρικής Ομάδας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον τους (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) κατά την συμμετοχή τους στο Θεατρικό Εργαστήριο;

Έχω διαπιστώσει ότι κάποια, όχι όλα τα μέλη, γίνονται πιο ευαίσθητοι κοινωνικοί δέκτες και αποκτούν κριτήρια πολύ πιο ουσιαστικά. Υπάρχουν παιδιά που έρχονται και η περιορισμένη τους κοινωνική τους κάνει να ακολουθούν ιδέες πολιτικές και αθλητικές που τους κάνουν μονοδιάστατους. Το θέατρο τους υποχρεώνει να διευρύνουν τα ενδιαφέροντά τους, τους υποχρεώνει να αποκτήσουν κριτήρια και να ξεφύγουν από τη μονοδιάστατη συμπεριφορά που μπορεί να έχουν και την αντίδραση απέναντι στα κοινωνικά φαινόμενα. Αναγκάζονται δηλαδή γιατί το θέατρο τους σπρώχνει, μαθαίνουν ένα ρολό ή κάνουν έναν αυτοσχεδιασμό για να διευρυνθεί η άποψή τους για πολλά πράγματα.

5. Έχετε διαπιστώσει αν οι ρόλοι που ενσαρκώνουν οι ερασιτέχνες ηθοποιοί, επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα τους και στον τρόπο συμπεριφοράς τους;

Και βέβαια όταν ένας ηθοποιός είτε αυτός είναι ερασιτέχνης, είτε είναι επαγγελματίας μπαίνει σε μία διαδικασία γνώσης και ωρίμανσης. Για αυτό βοηθάει πολύ και το μάθημα του αυτοσχεδιασμού, δηλαδή για κάποια πράγματα δεν μπορούμε να έχουμε όλοι μας εικόνες ή βίωμα. Δηλαδή αν θέλεις να ενσαρκώσεις έναν άνθρωπο που δεν βλέπει, λέμε ένα πολύ «χοντρό» παράδειγμα, πρέπει να προσπαθήσεις με έναν αυτοσχεδιασμό, με έναν τρόπο, μια

κατεύθυνση που θα σε οδηγήσει στην περιορισμένη εκφραστική αυτού να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες γιατί ένα ελάττωμα ή μία αναπηρία σαν την έλλειψη της όρασης επιφέρει και άλλες συμπεριφορές στο άτομο και στο ψυχικό του κόσμο και στη σωματική του συμπεριφορά και στην κίνηση του. Οπότε όλα αυτά πρέπει ένας ηθοποιός να τα βλέπει, να τα βιώνει, να τα αντιμετωπίζει μέσα από τον αυτοσχεδιασμό, μέσα από την μελέτη δηλαδή όχι τυποποιημένα, όχι να μιμείται έναν άλλο που έκανε το τυφλό, να ξαναμπει ο ίδιος σε αυτό. Το θέατρο πρέπει να αξιοποιήσει βιώματα και για αυτό οι παλαιότεροι ηθοποιοί έχουν περισσότερα βιώματα. Όσο μεγαλύτερος τόσο καλύτερος πιστεύω ηθοποιός είσαι για να μεταφέρεις μηνύματα που έχουνε μέσα μία ωριμότητα. Όταν είσαι νέος οπωσδήποτε όσο και ταλέντο να έχεις σου λείπει το βίωμα αυτό.

6. Η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) των μελών της Θεατρικής Ομάδας, αποτελεί δικό σας κριτήριο επιλογής θεατρικών έργων;

Το κριτήριο δεν είναι μόνο να κοινωνικοποιηθούν. Είναι μία διαδικασία ωρίμανσης και επανατροφοδότησης. Όταν εκφραστείς σωστά μέσα από ένα ρόλο κοινωνικοποιείσαι. Το ότι αντιλαμβάνεται έναν άλλον άνθρωπο, μια άλλη κοινωνική ομάδα είναι μία μορφή κοινωνικοποίησης, αλλά νομίζω ότι γενικά όπως το παιδί ζωγραφίζει αυτό που πρωτοβλέπει, ένα σπιτάκι, ένα δεντράκι, έναν κύκλο και έναν κορμό, μια οροφή και τρία παράθυρα, έτσι είναι και όταν ένας νέος άνθρωπος ξεκινάει να εκφράσει το δικό του κόσμο μέσα από το θέατρο, θα εκφράσει πρώτα αυτά που ξέρει, αυτά που μπορεί και έτσι είναι η διαδικασία γιατί εκφραζόμενος με αυτά που μπορεί, τότε ανοίγει ένας δρόμος για να εκφράσεις κι άλλα πράγματα. Δηλαδή, πρώτα αγαπάς τον εαυτό σου στο θέατρο, πρώτα χαίρεσαι τον εαυτό στο θέατρο και υστέρη θα χαρείς τους άλλους ρόλους όποιοι και αν είναι αυτοί.

7. Έχετε διαπιστώσει περισσότερη ευαισθητοποίηση των μελών της Θεατρικής Ομάδας σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες);

Το θέατρο βέβαια κοινωνικοποιεί μέσα από τη δουλειά του, μέσα από το περιεχόμενό του πολλούς ανθρώπους. Όμως αυτά είναι τα ερεθίσματα, από εκεί και πέρα ο καθένας τις κοινωνικές ευαισθησίες που έχει μπορεί να τις οξύνει μέσα από το θέατρο. Η βάση νομίζω προέρχεται από το σπίτι και όλα τα άλλα τα βλέπω λίγο δεύτερα. Δηλαδή όσο και να λες του άλλου ότι π.χ. ο μετανάστης δεν ειδοποιείται πριν έρθει στην Ελλάδα τι θα βρει και εκείνος έχει κολλήσει σε αυτά που λέει και τελειώσε, δε νομίζω ότι το θέατρο φτάνει σε αυτό το σημείο και μία θεατρική ομάδα ότι μπορεί να σε οδηγήσει πνευματικά κάπου αλλού. Κάποιους τους

καλλιεργεί, κάποιους τους κάνει καλύτερους, κάποιους τους κάνει να αναπτύξουν ενδιαφέροντα. Είναι δημιουργός αναγκών το θέατρο. Είναι δημιουργός για να πάρουν πληροφορίες που δεν τις βλέπουν. Το θέατρο έχει και μια άλλη ικανότητα. Παίζοντας ρόλους αναγκάζεσαι να αναπτύξεις την παρατηρητικότητα σου. Εκεί που πας στη δουλειά σου και δε βλέπεις τίποτα, θα αρχίσεις να βλέπεις αυτόν που μπήκε μέσα και ζητιάνευε, πως έτρεξε από ένα βαγόκι και πήγε στο άλλο, ότι δεν είναι τόσο σακάτης όπως θέλει να παρουσιαστεί, πολλά πράγματα, πως σεβρίει ένα γκαρσόνι αγανακτισμένο με τη δουλειά του και πως σεβρίει ένας που κάνει ό,τι μπορεί. Αυτά είναι ωραία, αλλά είναι και στον καθένα.

8. Πιστεύετε ότι είναι δυνατόν η μελέτη και ανάλυση των ρόλων να οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσεων ζωής; Έχετε κάνει αυτή την διαπίστωση σε μέλη της Θεατρικής Ομάδας;

Νομίζω ναι αλλά αυτά δε μπορώ να τα πάρω στα δεδομένα. Υπήρξαν άνθρωποι που στην πορεία των 25 χρόνων είχαν μια πορεία και χάρηκαν και μπορώ να πω ότι ανακαλύπτοντας τον κοινωνικό περίγυρο τους και τις αξίες και τις διαστάσεις χαίρονται τόσο πολύ και ξαφνικά ανακαλύπτουν ότι ο κόσμος είναι τόσο ποικίλος και τόσο ζωντανός για να τον ζούνε. Δηλαδή αυτή η μονότονη και αποφασισμένη από την εφηβεία μας ζωή ανατρέπεται όταν είσαι στο θέατρο. Όλο και θα μπουν καινούργια πράγματα, όλο και θα δεις με άλλο μάτι τον κοινωνικό σου περίγυρο και το λέω και από προσωπική πείρα. Όσο παρατηρώ, τόσο αιτιολογώ τα πράγματα και όσο τα αιτιολογώ τόσο τα αγαπώ, δηλαδή καταλαβαίνεις γιατί ένας άνθρωπος είναι έτσι, γιατί συμπεριφέρεται έτσι. Το κοινωνικό περίγυρο παίζει μεγάλο ρόλο και το οικογενειακό περιβάλλον. Εγώ πιστεύω όσο μεγαλώνω πάντα γυρνώ στα τα παιδικά μου χρόνια. Δεν είναι μόνο τα ερωτικά μας είναι και πολλά άλλα πράγματα που πρέπει αναζητήσουμε στην παιδική μας ηλικία.

9. Εφαρμόζετε ασκήσεις στη διδασκαλία σας με σκοπό την ενίσχυση της αντίληψης των μελών του εργαστηρίου όσον αφορά τη συνδιαλλαγή τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο και τη διορατικότητά τους όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή τους;

Ναι, νομίζω ότι αυτή η ερώτηση περιλαμβάνει αυτά που είπαμε μέχρι τώρα. Οπωσδήποτε, μετά από μάς, μετά από την καλλιέργεια που κάνουμε στον εαυτό μας θα προσέξουμε τον διπλανό μας: τον αγαπημένο μας, την αγαπημένη μας, τον σύντροφό μας, τον συνεργάτη μας και από κει θα μάθουμε. Εγώ πιστεύω κάτι, ότι έρωτας χωρίς μάθηση δεν υπάρχει, όπως και μάθηση χωρίς έρωτα δεν υπάρχει. Δηλαδή, εγώ πολλές φορές αγάπησα πάρα πολύ τους μαθητές μου, όπως και άλλες τόσες από τους μαθητές μου έμαθα. Και νομίζω κάτι άλλο, όταν πιστεύεις πολύ

στον δάσκαλο σου, μαθαίνεις πολλά περισσότερα από όσα ξέρει ο ίδιος και έχει να σου μάθει. Δηλαδή, εγώ θυμάμαι τους δασκάλους μου, ιδιαίτερα στο χώρο των γραφικών τεχνών και της ενδυματολογίας που μου έμαθαν πολλά πράγματα και ακόμα τους θυμάμαι. Και πράγματα για τα οποία οι ίδιοι δε μου μίλησαν ποτέ, αλλά ένιωθα ότι υπάρχουν.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΚΗΝΟΘΕΤΡΙΑΣ – ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) διδασκαλίας–σκηνοθεσίας στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι θεατρικές σπουδές έχετε κάνει;

Έχω τελειώσει τη Δραματική Σχολή του Πειραιϊκού Συνδέσμου.

2. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι βασικές διαφορές επαγγελματικών και ερασιτεχνικών Θεατρικών Ομάδων;

Νομίζω πρώτα απ’ όλα ότι οι ερασιτεχνικές ομάδες είναι καλύτερες από τις επαγγελματικές γιατί έχουν μόνο την αγάπη τους για το θέατρο, ενώ οι επαγγελματικές έχουν και άλλα κριτήρια, οικονομικά, δόξας, φήμης και όλα αυτά.

3. Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι η διδασκαλία και σκηνοθεσία σας συμβάλλει στην απόκτηση και διεύρυνση των γνώσεων των μελών της Θεατρικής Ομάδας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία;

Έχω ανεβάσει έργα με τέτοιο περιεχόμενο. Ίσως φαίνεται περισσότερο σε αυτά που μου λένε μετά οι ηθοποιοί μου ότι ας πούμε τα πράγματα τα οποία τους μαθαίνω τους βοηθάνε να είναι καλύτεροι στη ζωή τους, να είναι πιο ειλικρινείς, να είναι πιο ευαισθητοποιημένοι σε κάποια πράγματα. Μετά ότι αποκτούν ένα κριτήριο να παρακολουθούν παραστάσεις και να έχουν κριτήριο να ξεχωρίζουν το καλό από το κακό, δηλαδή από εκεί καταλαβαίνω κάποια πράγματα.

4. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς των μελών της Θεατρικής Ομάδας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον τους (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) κατά την συμμετοχή τους στο Θεατρικό Εργαστήρι;

Δε νομίζω. Όχι ιδιαίτερα. Σε πολύ λίγα πράγματα, σε αυτά που είπα και πριν.

5. Έχετε διαπιστώσει αν οι ρόλοι που ενσαρκώνουν οι ερασιτέχνες ηθοποιοί, επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα τους και στον τρόπο συμπεριφοράς τους;

Το διάστημα που δουλεύουν τα έργα, τότε υιοθετούν ατάκες από τα έργα, χαρακτηριστικά των ρόλων, τα οποία τα κρατάνε και λίγο στο επόμενο έργο, αλλά μετά όχι. Στη ζωή τους δε νομίζω ότι αλλάζουν τρόπο συμπεριφοράς. Οι δικοί μου όχι, γενικά δεν ξέρω.

6. Η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) των μελών της Θεατρικής Ομάδας, αποτελεί δικό σας κριτήριο επιλογής θεατρικών έργων;

Κάποιες φορές ναι, στην αρχή μάλλον ναι, όταν ξεκίνησα. Μετά αρχίσαμε λίγο να πηγαίνουμε με τα γούστα του κόσμου, με το τι θέλαν εκείνοι, μετά προσπαθήσαμε να συνδυάζουμε εμάς με εκείνους, όχι πάντα όμως.

7. Έχετε διαπιστώσει περισσότερη ευαισθητοποίηση των μελών της Θεατρικής Ομάδας σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες);

Όχι. Νομίζω ότι αυτές οι ευαισθησίες υπάρχουν σε ανθρώπους που θέλουν να ασχοληθούν με το θέατρο και όχι ότι αυτό που κάνουν, τουλάχιστον οι ομάδες που έχω δουλέψει, λειτουργούν ώστε να τους ευαισθητοποιούν. Σε αυτήν την ομάδα δεν έχουμε το περιθώριο, κυρίως με τα άτομα που έρχονται ένα δύο χρόνια και φεύγουν. Με τους παλαιότερους είναι διαφορετικά. Προσπαθείς όμως να τους τα περάσεις αυτά και μέσω των ασκήσεων περισσότερο και όχι τόσο μέσω των έργων. Μέσω των ασκήσεων, μέσω των μαθημάτων που γίνονται προσπαθείς να περάσεις κάποια τέτοια πράγματα.

8. Πιστεύετε ότι είναι δυνατόν η μελέτη και ανάλυση των ρόλων να οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό αντιλήψεων, απόψεων και στάσεων ζωής; Έχετε κάνει αυτή την διαπίστωση σε μέλη της Θεατρικής Ομάδας;

Όχι. Δεν το βλέπω. Νομίζω ότι βασικά οι άνθρωποι που πάνε σ' ένα εργαστήρι δεν ξέρουν απόλυτα γιατί έρχονται, δηλαδή αν ψάξεις έναν-έναν να τον ρωτήσεις θα ακούσεις χιλιάδες διαφορετικά πράγματα, δεν έρχονται με τέτοιους σκοπούς. Στην ουσία όταν ξεκινάνε να έρχονται, έρχονται γιατί λένε έχω δύο ώρες κάπου να τις χαλαλίσω, θέλω να βρω μια κοπέλα, ένα αγόρι και δεν είναι η καλλιέργεια της ψυχής τους το γενικό. Κατά τη διάρκεια των προβών, με την ανάλυση ρόλου, αν αυτό αποτελεί αφορμή να αλλάξουν κάποια πράγματα, αυτό δεν μπορώ να το ξέρω απόλυτα, δεν είναι εύκολο να το ξέρω. Πρέπει να είσαι στην καθημερινότητα του άλλου για να δεις κάποια πράγματα. Δε βλέπω να υπάρχει ιδιαίτερος προβληματισμός όταν δίνεται ένας ρόλος, να πολυψάξουνε οι περισσότεροι, μπορεί κάποιοι μεμονωμένα να να το κάνουν, αλλά εγώ δεν το βλέπω. Έρχονται στην ουσία για να περάσουνε καλά. Εδώ λένε ότι ξεκινάνε με κίνητρο το θέατρο, αλλά στην πορεία διαπιστώνω ότι δεν είναι τόσο το κίνητρό τους, όχι όλων. Δηλαδή το κίνητρο αυτών που μένουν στην ομάδα σταθερά θα είναι το θέατρο. Υπάρχουν άτομα που είναι πάρα πολλά χρόνια. Εκεί θα είναι το κίνητρο το θέατρο, βρίσκουν μια τροφή ψυχής.

9. Εφαρμόζετε ασκήσεις στη διδασκαλία σας με σκοπό την ενίσχυση της αντίληψης των μελών του εργαστηρίου όσον αφορά τη συνδιαλλαγή τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο και τη διορατικότητά τους όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή τους;

Ναι αυτό βέβαια. Αυτό είναι το μόνο κριτήριό μου πραγματικά για να φτιάχνω τις ασκήσεις.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Φύλο: Γυναίκα Άνδρας

Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+

Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Μεταπτυχιακό

Διδακτορικό

Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)

Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–

5–9

10–19

20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Το θέατρο μου άρεσε πάντα από μικρός, από την Αμερική έπαιζα σε θεατρικές παραστάσεις στο σχολείο. Όταν μπήκα στο πανεπιστήμιο παρακολούθησα το μάθημα «Παραστατικά Έθιμα και Θεατρικός Αυτοσχεδιασμός», που δίδασκε ο διευθυντής του εργαστηρίου. Πήγα στο μάθημα με μια επιφύλαξη, καθώς δεν ήξερα ακριβώς τι μπορεί να είναι. Μου άρεσε πάρα πολύ και αργότερα ο διευθυντής με ρώτησε αν ήθελα να συμμετέχω στο Θεατρικό Εργαστήρι, στο οποίο ήταν από τότε καλλιτεχνικός διευθυντής. Συμφώνησα, πήγα και μου άρεσε πάρα πολύ. Έτσι είμαι μέλος στο εργαστήριο εδώ και τουλάχιστον 20 χρόνια.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Σίγουρα. Στο θέατρο κάνουμε πάρα πολλά πράγματα από διάφορες χώρες, οπότε αναγκαστικά μαθαίνεις για την κουλτούρα του κάθε μέρους, γιατί πρέπει να κάνεις και κάποια έρευνα για τον συγγραφέα και το χαρακτήρα που παίζεις. Επιπλέον, μπορεί κανείς να μάθει και για ιστορικά γεγονότα. Σχετικά με το θέατρο, είχαμε μάθημα που είχε να κάνει με την ιστορία του θεάτρου, όπου μαθαίναμε για παράδειγμα για το αρχαίο θέατρο, το μοντέρνο κλπ.

Το εργαστήρι σε ωθεί και να βλέπεις παραστάσεις, οπότε μαθαίνεις και από εκεί. Μαθαίνουμε βεβαίως πράγματα και για άλλες τέχνες. Για παράδειγμα, πέρυσι υπήρχε σ' ένα έργο που ανεβάσαμε ένας χαρακτήρας που ήταν ζωγράφος και έτυχε να υπάρχει μέλος στο εργαστήρι που ήταν στην πραγματικότητα ζωγράφος και έφερε παλέτες και του έδειχνε διάφορα πράγματα για να τον βοηθήσει να ενσαρκώσει το ρόλο. Έγκειται βέβαια και στον καθένα. Εγώ για παράδειγμα παρόλο που δεν ήταν ο δικός μου χαρακτήρας, ήθελα να το δω και να μάθω.

Σχετικά με την κοινωνία, το θέατρο σε βάζει πολύ να σκεφτείς είτε είσαι ο ηθοποιός, ο οποίος μπαίνει σ' ένα ρόλο και καλείσαι να αναλύσεις το χαρακτήρα, τα γεγονότα και τί περιστάσεις τον έφεραν μέχρι εκεί, ώστε να καταλάβεις πώς αντιδράει και να αντιδράσεις ανάλογα, είτε βλέποντας την ιστορία ως θεατής, και τότε μπορείς να προβληματιστείς. Πέρυσι παρακολούθησα την παράσταση «Φυλές», που σχετιζόταν μ' ένα αγόρι που ήταν κωφόλαλο. Αυτό πυροδότησε νέες συζητήσεις. Τέλος, συναναστρέφεται με άτομα από πολλά πεδία και έτσι η συναναστροφή μαζί τους σου δίνει νέα ερεθίσματα και νέες κουβέντες.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Τα τελευταία χρόνια ειδικά είμαι πιο ευαισθητοποιημένος σε κάποια ζητήματα (κυρίως κοινωνικά) αλλά και πιο ευαίσθητος. Αν δω για παράδειγμα μια δραματική ταινία κλαίω πιο εύκολα στο τέλος. Αυτό είναι πιο συχνό από παλιά.

Καταλαβαίνω τον άλλον καλύτερα. Όταν γνωρίζω τα δικά μου εκφραστικά μέσα, μπορώ να αναγνωρίσω συναισθήματα στον άλλον που είναι απέναντί μου, καταλαβαίνω τί νιώθει και τις προθέσεις του. Αναγνωρίζω καλύτερα τι σκέφτεται, ακούω, είμαι πιο εστιασμένος στο τι λέει.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Ναι. Δεν ξέρω μέχρι ποιο βαθμό, αλλά όταν αντιλαμβάνεσαι τη θέση κάποιου καλύτερα, σίγουρα αυτό μπορεί να σε επηρεάσει και στο υπόλοιπο της ζωής σου, στο πώς θα φέρεσαι. Μου έχει συμβεί αυτό εμένα. Ριζικά, δε μου έχει αλλάξει κάτι. Αναγνωρίζω πιο καλά τα δικά μου συναισθήματα, είναι πιο σίγουρο το τι αισθάνομαι και το πώς νιώθω για κάτι.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Δεν ξέρω αν βοηθάει τόσο ο ίδιος ο χαρακτήρας, όσο η όλη διαδικασία. Η διαδικασία στην οποία συμμετέχεις, που αναγκαστικά συνεργάζεσαι με κάποιον που είτε τον ξέρεις χρόνια και μπορείς να ανακαλύψεις νέες πτυχές του, είτε συνεργάζεσαι πρώτη φορά και αυτό στο δημιουργεί αυτό. Ο χαρακτήρας πιστεύω βοηθάει λίγο, αλλά όχι πολύ. Μπορεί να βοηθήσει, αλλά περισσότερο είναι η διαδικασία, να ανακαλύψεις το χαρακτήρα. Για να με κάνει να αλλάξω τρόπο συμπεριφοράς πρέπει να είναι κάτι ακραίο, π.χ. ένας ακραίος χαρακτήρας. Για κάτι μεγάλο δεν ξέρω εμένα συγκεκριμένα αν έχει αλλάξει. Αυτά αναφορικά με την κοινωνικοποίηση, γιατί εγώ ήμουν εξαρχής κοινωνικό άτομο.

Στην επικοινωνία σίγουρα σε βοηθάει, έρχεσαι σε επαφή με τους ανθρώπους οπότε πρώτον μπορεί να είναι κάποιος που δεν τον είχες εξαρχής συμπαθήσει και μετά έρχεσαι σε επαφή, λόγω της θεατρικής διαδικασίας, και λες μπορεί να τον είχα παρεξηγήσει π.χ. αυτό συμβαίνει λόγω συνεργασίας.

Στην κατανόηση σίγουρα όταν παίζεις κάποιους ρόλους, οι οποίοι έχουν να κάνουν με ακραίους χαρακτήρες, κάτι που μπορεί να μην έχεις ξανασυναντήσει στη ζωή σου. Για παράδειγμα, εγώ όντας λευκός δεν έχω συναντήσει εδώ στην Ελλάδα το ρατσισμό τόσο πολύ, αλλά αναγνωρίζω πιο εύκολα πλέον στοιχεία μέσα από τα έργα που έχω παίξει. Έχοντας παίξει στους «Δέκα Μικρούς Νέγρους» της Agatha Christie όπου έπαιζα έναν χαρακτήρα ο οποίος έπαιζε ότι ήταν ρατσιστής αλλά στην πραγματικότητα δεν ήταν. Για να το κάνεις, έπρεπε να μπει βαθιά στο ρόλο και να δεις αυτές τις πτυχές. Βλέπεις και πως αντιδρούν οι άλλοι και αυτό σε βοηθάει να το δεις μετά στην κοινωνία.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Σίγουρα, ήδη ανέφερα για το ρατσισμό. Όσον αφορά τον πόλεμο, το θέατρο το κάνει πιο ζωντανό. Για παράδειγμα φέτος παίζουμε ένα έργο για το Ολοκαύτωμα. Πριν παίζεις λες ξέρω για το Ολοκαύτωμα, αλλά δεν είναι απλά αυτό. Εγώ παίζω και το Γερμανό και τον Εβραίο. Έτσι περνάω μέσα και από τις δύο καταστάσεις. Από τη μια δείχνεις ένα σκληρό πρόσωπο, ενώ από την άλλη είσαι ο ίδιος που λαμβάνει τη βία και φεύγει από την πόλη σου και είσαι κατατρεγμένος. Υπάρχουν στιγμιότυπα όπου για παράδειγμα να θέλει ένας να φάει ένα κομμάτι ψωμί και μπαίνει ένας Εβραίος που ουσιαστικά είναι χαφιάς και θέλει να του πάρει αυτό το ένα κομμάτι ψωμί και η σκηνή είναι σπαραχτική.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Σίγουρα. Παίζοντας διαφορετικούς χαρακτήρες μπαίνεις στη θέση του άλλου. Άρα λοιπόν για ανθρώπους, οι οποίοι μπορεί να είναι κατατρεγμένοι, διωγμένοι π.χ. η κατάσταση με τη Συρία. Έχω παίξει παρόμοιους ρόλους όποτε σαν άποψη και στάση ζωής μ' έχει διαφοροποιήσει ως προς την ευαισθητοποίησή μου στα θέματα αυτά. Τα καταλαβαίνω καλύτερα, τα κάνω πιο δικά μου.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Για τη διορατικότητα το είπα ήδη. Σου είναι πιο εύκολο να αποκωδικοποιήσεις τον άνθρωπο που έχεις απέναντί σου από τη στιγμή που αναγνωρίζεις τι εκφράζει εκείνη τη στιγμή. Όχι τόσο με τα λόγια, γιατί ένα πράγμα με το οποίο ασχολούμαστε στο θέατρο είναι τα εκφραστικά μας μέσα. Βλέποντας λοιπόν το πώς κινείται, τα χέρια του, το πρόσωπό του, τι συσπάσεις κάνει, τι έκφραση έχει, αντιλαμβάνεσαι πολύ περισσότερο, δε θα πω ακριβώς αλλά αρκετά κοντά στο τι πραγματικά αισθάνεται και τι πραγματικά σκέφτεται. Οι προθέσεις γίνονται πολύ πιο φανερές λόγω του θεάτρου. Ξέρεις με τι άνθρωπο έχεις να κάνεις και τι ζητάει από σένα.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 2

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Το θέατρο το αγαπούσα από παιδί. Συνειδητοποίησα την κλήση μου προς το θέατρο από τα δεκαοκτώ μου χρόνια, που έδωσα και εξετάσεις τότε σε σχολή θεάτρου και πέρασα. Από εκεί και πέρα οι συγκυρίες, οικονομικές και οικογενειακές, δε με άφησαν να το ακολουθήσω ως επάγγελμα, αλλά κάποια στιγμή όταν έμαθα για το θεατρικό εργαστήριο και ότι λειτουργεί με τη δομή σχολής αποφάσισα να ασχοληθώ, να ενταχθώ.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Σαφώς. Εννοείται. Στα εικοσιπέντε χρόνια που βρίσκομαι στο θεατρικό εργαστήριο έχω μελετήσει έργα τα οποία δεν είχα τη δυνατότητα να μελετήσω στη δραματική σχολή, ούτε μέσα στην καθημερινότητά μου, στη ζωή μου θα μπορούσα να ασχοληθώ. Αλλά και κάτω από την

καθοδήγηση ορισμένων καθηγητών, συγκεκριμένων καθηγητών με πολλές γνώσεις, σαφώς και με βοήθησε να εμπλουτίσω και τις γνώσεις μου και να διευρύνω τους ορίζοντές μου.

Όσον αφορά την ιστορία και την κοινωνία γενικότερα, είναι συνυφασμένα. Η τέχνη, το θέατρο και η ιστορία είναι συνυφασμένα. Ας μην ξεχνάμε αρχής γενομένης από τις ελληνικές τραγωδίες ότι γράφτηκαν για να περάσουν στον κόσμο ένα μήνυμα και από τη μια εποχή να την βοηθήσουν να περάσει σε μίαν άλλη. Ήταν το σχολείο, το κοινωνικό σχολείο των αρχαίων. Το ίδιο γίνεται και σε όλη τη θεατρική πορεία.

Για παράδειγμα, στο εργαστήρι έχουμε παρουσιάσει έργα με κοινωνικό περιεχόμενο, όπως η «Ηλέκτρα», η «Αντιγόνη», ο «Οιδίπους», τα έργα του Skakespeare. Όλα τα έργα έχουν κοινωνικό περιεχόμενο. Ακόμα και οι κωμωδίες καταστάσεων και αυτές δίνουν ένα κοινωνικό περιεχόμενο.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Εννοείται. Όσο κάποιος εκπαιδύεται, τόσο και η συμπεριφορά του αλλάζει και έχει να κάνει με αυτά που μαθαίνει και τη συμπεριφορά του γενικότερα. Αλλάζει, δε μένει ίδιος. Εννοείται ότι αλλάζει. Σου ανοίγονται ορίζοντες, βλέπεις τα πράγματα διαφορετικά, αντιμετωπίζεις τα πράγματα διαφορετικά και τους ανθρώπους επίσης. Δεν είσαι τόσο μονόπλευρος, δεν είναι όλα μαύρα και άσπρα, είναι και ροζ και γκρίζα.

Σαφώς και η ενασχόληση με το θέατρο όλα αυτά τα χρόνια με βοήθησε να δω πάρα πολλά πράγματα.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Ναι. Μέσα μας υπάρχουν όλα, τα πάντα. Υπάρχει και ο εν δυνάμει δολοφόνος, υπάρχει και ο χαζός και ο αφελής και ο στριμμένος και ο έξυπνος. Όλα αυτά τα στοιχεία ο καθένας τα έχει μέσα του. Όταν όμως έρχεται να τα μελετήσει κάτω από ένα συγκεκριμένο ρόλο, τα βγάζει από μέσα του, τα αναμασά, τα αναλύει και αυτό τον βοηθά να εντυφώσει πρώτα απ' όλα, να κάνει βουτιά στο είναι του, στον εαυτό του.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Το θέατρο έτσι και αλλιώς είναι μια κοινωνική λειτουργία. Είναι απόρροια της προηγούμενης ερώτησης. Είναι λογικό. Το ένα διαδέχεται το άλλο. Όσο περισσότερο εντυφείς στον εαυτό

σου πρώτα απ' όλα, από το ρόλο περνάς στον εαυτό σου, τόσο περισσότερο αλλάζει και ο τρόπος που βλέπεις τα πράγματα και που κοινωνικοποιείσαι και που έρχεσαι σε επαφή με τους ανθρώπους.

Βέβαια και έχει αλλάξει ο τρόπος που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου. Το ένα είναι ένα βήμα μετά το άλλο. Όσο περισσότερο μαθαίνεις, όσο περισσότερο σου ανοίγονται ορίζοντες είναι λογικό ότι οι αποφάσεις που παίρνεις και ο τρόπος που βλέπεις τα πράγματα δεν είναι τόσο μονόπλευρα, είναι πολύπλευρα.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Το αν αντιμετωπίζεις τη φτώχεια ή τα προβλήματα της κοινωνίας, τις ομάδες που έχουν μεγαλύτερα προβλήματα έχει να κάνει με το χαρακτήρα, δηλαδή με το πώς έχει κανείς γεννηθεί. Μπορεί δηλαδή κανείς να ασχολείται με το θέατρο εκατό χρόνια και να είναι σκληρός. Αν όμως είσαι πιο ευαίσθητος, ναι σε βοηθάει, σου δίνει μια ώθηση. Δεν είναι ο καθοριστικός ρόλος το θέατρο, αλλά βοηθάει κάποιον που ήδη το έχει μέσα του.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Ναι. Βέβαια. Είναι και αυτό ένα βήμα παραπάνω. Όσο περισσότερο εντρυφείς μέσα σου, τόσο περισσότερο αλλάζει και η συμπεριφορά σου, η στάση σου απέναντι στη ζωή.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πώς έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Ε ναι. Αυτό εκατό τις εκατό. Να μην πω χίλια τα εκατό. Όσο περισσότερο μελετάς, τόσο περισσότερο αναγνωρίζεις συμπεριφορές, αναγνωρίζεις κάποιες καταστάσεις.

Καταλαβαίνω καλύτερα πώς σκέφτεται ο άλλος, τι θέλει γενικώς, τι επιδιώκει. Αντιλαμβάνεσαι πολύ πιο γρήγορα, οξύνεται ο νους σου να αντιληφθείς. Εκεί που ο άλλος θα χρειαστεί ένα ορισμένο διάστημα για να αντιληφθεί μια κατάσταση, εσύ την αντιλαμβάνεσαι στο ένα τρίτο του χρόνου, γιατί έχεις πάρει αυτή την όξυνση των αισθήσεων και των καταστάσεων, των περιστάσεων μέσα από το θέατρο, από τους ρόλους και από την άσκηση.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 3

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
5–9
10–19
20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Οι βασικοί λόγοι είναι ότι από μικρό παιδί πάντα μου άρεσε να υποδύομαι πράγματα, μου άρεσε το θέατρο, παρακολουθούσα θέατρο και πάντα το είχα λαχτάρα να μάθω και να ασχοληθώ με το θέατρο και το έκανα.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Ναι. Προφανώς έχουμε αποκομίσει γνώσεις για το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία. Για το θέατρο σίγουρα γιατί πριν ασχοληθώ με το εργαστήρι δεν είχα καμία σχέση με θέατρο, δεν είχα διαβάσει θεατρικά κείμενα, δεν είχα ασχοληθεί ποτέ. Είναι η πρώτη φορά που μπήκα στη διαδικασία αυτή και μου κίνησε το ενδιαφέρον για να διευρύνω τις γνώσεις μου σε θεατρικά έργα, να διαβάσω και άλλα θεατρικά έργα και να δω και άλλα πράγματα. Όσον αφορά την

ιστορία δε θα το έλεγα τόσο πολύ ότι διεύρυνε. Την τέχνη οπωσδήποτε, γιατί το θέατρο είναι μια τεράστια τέχνη και μπήκαμε σε καινούργια μονοπάτια, σε πράγματα που δεν τα είχα σκεφτεί, δεν ήξερα καν ότι υπάρχουν. Οπότε προφανώς μπήκαμε στο κομμάτι διεύρυνσης γνώσεων για τη τέχνη. Για την κοινωνία, μέσα από τη έργα που έχουν κοινωνικό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, είχαμε παίξει τον «Κατά Φαντασίαν Ασθενή» του Μολιέρου, το οποίο είναι πράγματι κοινωνικού περιεχομένου, γιατί ουσιαστικά διακωμωδεί τους γιατρούς και το πώς οι άνθρωποι έβλεπαν εκείνη την εποχή τους γιατρούς και το τι κάνανε οι γιατροί. Ουσιαστικά διακωμωδεί όλη την ιατρική, πώς εκμεταλλεύονταν τους ανθρώπους και τι κάνανε, το οποίο είναι αλληλένδετο με την κοινωνία.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο; Καμία απολύτως.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Οπωσδήποτε συμβαίνει αυτό. Αυτό που μου έκανε αίσθηση περισσότερο απ' όλα ήταν η περσινή παράσταση, που παίξαμε τα «Κατασκευασμένα Συμφέροντα», του Benavente επειδή ο ρόλος μου ήταν κάτι τελείως διαφορετικό από μένα, τελείως κόντρα με μένα με έκανε να αισθανθώ και να καταλάβω πράγματα για τον εαυτό μου, τα οποία δεν τα είχα καταλάβει.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Δεν μπορείς να πεις ότι δεν σε έχει επηρεάσει ή ότι δεν έχεις αποκτήσει κάποιες τέτοιου είδους δεξιότητες. Το ότι βρίσκεσαι με μία ομάδα ανθρώπων και μάλιστα στο συγκεκριμένο εργαστήριο που είναι και πολυπληθής η ομάδα σε βάζει σε μια διαδικασία να κοινωνικοποιηθείς με πολύ διαφορετικούς ανθρώπους. Αυτό είναι ένα δύσκολο εγχείρημα γιατί είναι διαφορετικοί χαρακτήρες μεταξύ τους ο καθένας. Οπότε προφανώς σε βοηθάει, σου αναπτύσσει τέτοιες δεξιότητες κοινωνικοποίησης και επικοινωνίας με τους ανθρώπους. Προφανώς και το κομμάτι της συνεργασίας, γιατί εδώ χρειάζεται να συνεργαστείς με ανθρώπους που μπορεί να ταιριάζεις, θεατρικά ή σαν χαρακτήρες, αλλά μπορεί και να μην ταιριάζεις. Οπότε πρέπει να βρεις του τρόπους να καταλάβεις, να συνεννοηθείς, να συνεργαστείς.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Δεν ασχολούμαι τόσα πολλά χρόνια με το θέατρο για να μπορώ να πω αν με έχει αγγίξει. Έχω νιώσει αλλαγές στον εαυτό μου, αλλά δεν μπορώ να πω ότι το θέατρο εκατό τοις εκατό με έχει κάνει να αισθανθώ αυτά τα πράγματα. Αν είχα ζήσει πάρα πολλά έργα, αν είχα δει πολλά διαφορετικά πράγματα, τα είχα βιώσει, είχα μπει σε ρόλους διαφορετικούς κλπ. πιθανόν να είχαν συμβεί όλα αυτά τα πράγματα, αλλά επειδή δεν έχω τόση πολλή πείρα εδώ πέρα δεν μπορώ να πω ότι έτσι είναι τα πράγματα.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Ναι, βέβαια. Έχει συμβεί αυτό σε πολλά πράγματα, τα οποία τα έβλεπα με διαφορετικό πρίσμα προθεατρικά. Υπάρχουν πράγματα στα οποία το θέατρο σου έχει δημιουργήσει τελείως διαφορετικές ευαισθησίες, όπως να βλέπεις και να αντιλαμβάνεσαι κάποια πράγματα. Σίγουρα έχει βοηθήσει. Πιστεύω ότι έχει παίζει ρόλο.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Αυτό θα το βάλω στο γενικότερο πρίσμα ότι όταν ασχολείσαι με το θέατρο σίγουρα το ότι παίζεις σε ρόλους, σε βάζει σε διαδικασία να αντιληφθείς πράγματα στα οποία πριν δεν έδινες σημασία. Υπό αυτή την έννοια και εδώ καταλαβαίνεις τους ανθρώπους διαφορετικά. Πιστεύω ότι δίνεις περισσότερη σημασία σε τέτοιου είδους πράγματα, δηλαδή αρχίζεις και σκέφτεσαι και καταλαβαίνεις και τους ανθρώπους λίγο διαφορετικά, τους αντιλαμβάνεσαι περισσότερο απ' ότι πριν.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 4

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Οι βασικοί λόγοι που αποφάσισα είναι ότι πάντα από μικρή αγαπούσα το θέατρο, ήθελα να ασχοληθώ με αυτό, απλά λόγω του ότι είναι ένα δύσκολο επάγγελμα γενικά στη ζωή δεν τα κατάφερα να ασχοληθώ και για αυτό το ξεκίνησα σα χόμπι.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Μέσα από τη συμμετοχή μου στη θεατρική ομάδα κατάφερα και αποκόμισα πολλές γνώσεις σε αυτά τα χρόνια σε πάρα πολλά πράγματα, ας πούμε παράδειγμα και παρακολουθώντας θέατρο, άλλες θεατρικές ομάδες μέσα στο θεατρικό μας εργαστήριο, αλλά και παίζοντας εγώ η ίδια κάποιους ρόλους. Παράδειγμα, πρόσφατα είδα το Ολοκαύτωμα των Εβραίων από το θεατρικό εργαστήριο που δείχνει γεγονότα που έχουν συμβεί στην πραγματικότητα. Είχα παίξει

και στις Γυναίκες Ημερολογίου που έχει να κάνει με την κοινωνία και έδωσε πάρα πολλά μηνύματα.

Ήθελα γενικά να ασχοληθώ με το θέατρο έστω και σα χόμπι. Είχα ασχοληθεί και πιο παλιά σε εφηβικό εργαστήρι θεατρικής ομάδας απλά ήταν λίγο πιο εφηβικά, πιο νεανικά, πιο παιδικά. Ουσιαστικά τώρα αρχίζω μέσα από το θεατρικό εργαστήρι και την ομάδα μας αρχίζω και εμπλουτίζω τις γνώσεις μου και μέσω θεατρικών συγγραφέων και θεατρικά έργα μαθαίνω.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Η αλήθεια είναι ότι το θέατρο με έχει κάνει να γίνομαι πιο κοινωνική, στο να είμαι πιο ανοιχτή με τον κόσμο, να καταλαβαίνω άτομα, προσωπικότητες, χαρακτήρες, συμπεριφορές και μέσα από το κοινωνικό μου περιβάλλον από τη θεατρική ομάδα, αλλά και από μόνη μου. Με έχει κάνει δηλαδή να αναπτύξω πολλές μορφές της προσωπικότητας προς τους έξω.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Ναι. Μέσα από το θέατρο και από τους ρόλους έχω καταλάβει πολλές πτυχές του εαυτού μου που δεν τις ήξερα. Καταρχάς μου έχει δώσει πιο μεγάλη αυτοπεποίθηση, πιο πολύ θάρρος, γιατί ήμουν και πιο ντροπαλή και γενικότερα έχω κάνει ρόλους που είναι πιο ταιριαστοί σε μένα, στην προσωπικότητά μου, στην καθημερινότητά μου, αλλά έχω κάνει και ρόλους αντίθετους από αυτό που είμαι. Αλλά μέσα από διαφορετικούς ρόλους με έχει κάνει να καταλαβαίνω όπως είπα χαρακτήρες, να καταλαβαίνω καλύτερα τους άλλους πώς συμπεριφέρονται και τον εαυτό μου και μερικές φορές να προφυλάσσομαι κιόλας. Καταλαβαίνω δηλαδή καλύτερα τον εαυτό μου μέσα από κόντρα ρόλους και μέσα από αυτό έχω και άμυνες προς τον έξω κόσμο. Με έχει βοηθήσει, όχι στο να υποκρίνομαι, απλά στο να φυλάγομαι, άμυνα.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Στο θεατρικό εργαστήρι κοινωνικοποιήθηκα πιο πολύ, γνώρισα διάφορες προσωπικότητες, άλλες πιο ταιριαστές σε μένα, που είχαμε χημεία, άλλες όχι. Αλλά παρόλα αυτά κρατούσα ωραίο, ευγενικό επίπεδο. Περνάω πολύ καλά, ευχάριστα, έχουμε επικοινωνία με τα παιδιά ,συνεργαζόμαστε και με τη βοήθεια του δασκάλου φυσικά και γενικά προσπαθώ να κατανοήσω τους άλλους.

Ναι έχει αλλάξει τον τρόπο που σκέφτομαι και παίρνω αποφάσεις. Το θέατρο για μένα είναι μια ψυχοθεραπεία, δηλαδή και προβλήματα να έχω στην έξω κοινωνία, στην προσωπική μου ζωή, το θέατρο με κάνει και ξεχνιέμαι.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Ναι. Έχω ευαισθητοποιηθεί πάρα πολύ και από διάφορα έργα που έχουμε παίξει και από έργα που έχω δει και άλλα παιδιά που έχουν παίξει σε διάφορους ρόλους και με έχει κάνει όντως και μπορώ κάθε πρόβλημα στην κοινωνία να το αντιλαμβάνομαι και να προσπαθώ όσο μπορώ να γίνομαι καλύτερος άνθρωπος, γιατί μέσα από τους ρόλους και από το θέατρο μπορείς να μπεις και σε μια άλλη θέση, δηλαδή σ' έναν άλλον χαρακτήρα, σε μια άλλη προσωπικότητα και να καταλάβεις πράγματα και διάφορα προβλήματα στην κοινωνία που υπάρχουν και που στην καθημερινή μας ζωή δεν τα αντιλαμβανόμαστε.

Για παράδειγμα, μέσα από τους αυτοσχεδιασμούς, όπως είπα και παραπάνω μπαίνεις στη θέση του άλλου, καταλαβαίνεις κάποια πράγματα, για τη μετανάστευση, για το ρατσισμό, για την ανακύκλωση, για το περιβάλλον. Έχουμε κάνει τέτοιους αυτοσχεδιασμούς και θέλουμε μέσα από τους αυτοσχεδιασμούς να περάσουμε κάποια μηνύματα στον κόσμο για να ευαισθητοποιηθούν και οι ίδιοι οι θεατές.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Η ενασχόλησή μου με το θέατρο, όπως είπα και παραπάνω, με έχει βοηθήσει να δημιουργήσω και διάφορες αντιλήψεις και απόψεις και στάσεις για τη ζωή σε πάρα πολλά πράγματα, σε προσωπικά, σε κοινωνικά, οικονομικά, τα πάντα, δηλαδή και το ίδιο το θέατρο είναι μια στάση ζωής.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Ναι μπορώ να καταλάβω τους άλλους καλύτερα, να καταλάβω χαρακτήρες, συμπεριφορές, προσωπικότητες, άλλοι είναι ταιριαστοί, άλλοι δεν είναι, άλλοι έχουν χιμεία, άλλοι δεν έχουν. Παρόλα αυτά πρέπει να κρατάμε ένα επίπεδο και η βάση μας είναι το θέατρο και μέσα από αυτό η συνεργασία. Μαθαίνεις ταιριάζεις, δεν ταιριάζεις με τον άλλον, πρέπει να υπάρχει

συνεργασία. Αυτό είναι ένα παράδειγμα και για την έξω ζωή και στο θέμα συνεργασίας και με τους φίλους, παρέες, προσωπική ζωή, τα πάντα.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 5

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
5–9
10–19
20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Δεν ξέρω αν υπάρχουν πάρα πολλοί λόγοι, ο πιο βασικός είναι ότι απλά το θέατρο ανοίγει το μυαλό και δεδομένου ότι πέρα των σπουδών που ανοίγουν το μυαλό, εξαιτίας του ότι και το θέατρο ανοίγει το μυαλό ήταν ένας βασικός λόγος για να είμαι στη θεατρική ομάδα.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Σαφέστατα, δεν είναι μόνο η πράξη η θεατρική, αλλά είναι και η θεωρητική γνώση που αποκτάς παίζοντας στο θέατρο που αφορά την ιστορία, τα κοινωνικά δρώμενα και φυσικά τη θεατρική τέχνη, όλα αυτά σαφώς είναι γνώσεις που παίρνεις όταν εμπλέκεσαι σε αυτήν τη διαδικασία.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;
Νομίζω πως ναι. Γίνεσαι πιο ευέλικτος, αποκτάς περισσότερο χιούμορ, αντιλαμβάνεσαι πιο εύκολα πράγματα και αντιμετωπίζεις πιο εύκολα τα πράγματα.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Η αλήθεια είναι ότι θα πρέπει ο ρόλος να μην σε σκεπάζει και κάθε φορά που αράζεις σε ρόλο να γίνεσαι εντελώς διαφορετικός. Αν συνεχίσεις να παίζεις με τον ίδιο τρόπο όλους τους ρόλους νομίζω ότι είσαι ένας κακός ηθοποιός. Προσπαθώ να μην το κάνω. Για αυτό και οι ρόλοι που παίζω είναι πολυδιάστατοι ως προς το περιεχόμενό τους.

Έχω την αίσθηση ότι βοηθάει το θέατρο στην αυτογνωσία, σε αρκετό βαθμό, υψηλό βαθμό.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Αν πάρουμε ιστορικά το θέατρο από το αρχαίο δράμα και έτσι όπως εξελίχθηκε, νομίζω ότι σε βοηθάει να αντιμετωπίζεις με μια διαφορετική ματιά, με ένα διαφορετικό πρίσμα από αυτό που συνήθως βλέπει ένας άνθρωπος που δεν ασχολείται με το θέατρο. Γίνεσαι πιο ευαίσθητος, σαφώς ευαισθητοποιείσαι με πράγματα που συμβαίνουν στον περίγυρο, αποκτάς μια άλλη ματιά.

Αλήθεια, αυτό δεν μου έχει περάσει από το μυαλό. Δεν είμαι σίγουρος ότι το θέατρο έχει παίξει ρόλο στην αντιμετώπιση των αποφάσεών μου.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Ναι αυτό έχει να κάνει με αυτό που είπα προηγουμένως ότι το θέατρο και οι ρόλοι που έχεις παίξει, αλλά και αυτό που έχεις παρακολουθήσει σε κάνει να βλέπεις όλα αυτά τα θέματα που μόλις μου είπατε με μια διαφορετική ματιά, με ένα διαφορετικό πρίσμα και σαφώς γίνεσαι πιο ευαίσθητος και στο θέμα της φτώχειας και στο θέμα της παιδικής βίας και στο θέμα των επιδημιών, όλο αυτό το κοινωνικό κομμάτι νομίζω ότι σε έχει βοηθήσει.

Μέσα από τους ρόλους που έχω παίξει θα σταθώ σε κάποιους που αφορούν τη θέση της γυναίκας σε διάφορες χρονικές στιγμές, 1920, 1960 και βλέπουμε και τη διαφοροποίηση, πώς αντιμετωπίζουν τη θέση της γυναίκας ανά χρονική περίοδο. Ναι αυτό είναι ένα από τα

πράγματα. Είναι πράγματα που έχουμε αγγίξει στην ομάδα, όπως πρόσφατα η παράσταση για το Ολοκαύτωμα.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Η αλήθεια είναι ότι το θέατρο πετυχαίνει αυτό ακριβώς, μέσα από τις παραστάσεις και από το τέλος έρχεται η κάθαρση. Κλασική περίπτωση από τη διαμόρφωση του θεάτρου από την αρχαία Ελλάδα. Πάντα ένα τέλος μιας παράστασης προβληματίζει. Άλλοτε θετικά, άλλοτε αρνητικά, πάντως προβληματίζει. Σαφώς αυτή η ιστορία σε κάνει να δημιουργείς διάφορες αντιλήψεις και στάσεις ζωής, να σκέφτεσαι, να αναθεωρείς και να αλλάζεις κάποια πράγματα που μέχρι τώρα τα είχες δεδομένα και ήταν σίγουρα. Το θέατρο σου αλλάζει το μυαλό, σου αλλάζει τη σκέψη και για μένα ακριβώς αυτό όπως είπα στην αρχή ανοίγει το μυαλό.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Νομίζω ότι κάθε πράξη, η οποία αφορά σχέσεις με πολλά άτομα σε κάνει να αποκτάς μια εμπειρία ως προς την πρόθεση και τη διάθεση του συνομιλητή. Αυτό το θέατρο το πετυχαίνει και οι θεατρικές ομάδες το πετυχαίνουν. Όταν έρχεσαι σε επαφή με πολλά άτομα, οι οποίοι έχουν άλλη διάθεση, νομίζω ότι φτάνεις στο σημείο να προβλέψεις πολλά πράγματα. Νομίζω ότι αυτό είναι ένα κέρδος που επίσης σου δίνει το θέατρο.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 6

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Κατ' αρχάς ο πρώτος λόγος είναι ότι μου άρεσε το θέατρο πάρα πολύ, είχα δει παραστάσεις από τη θεατρική ομάδα, μου άρεσε η δουλειά τους και ήρθα να συμμετέχω και εγώ.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Αυτό είναι σίγουρο ότι έχω αποκομίσει καινούργιες γνώσεις. Βέβαια και πριν από το θέατρο ασχολούμουν με διάφορες μορφές τέχνης, όπως ζωγραφική, αγγειοπλαστική, φωτογραφία. Ήξερα πάρα πολλά για αυτά και τώρα έχω εμπλουτίσει τις γνώσεις μου και πάνω στα θεατρικά κείμενα.

Όσον αφορά την ιστορία και την κοινωνία, βέβαια έχω πάρει πάρα πολλές πληροφορίες, πάρα πολλές γνώσεις με τη μελέτη που κάνουμε πάνω στα έργα. Όπως για παράδειγμα κάναμε για

την καταστροφή της Σμύρνης, τις «Τρωάδες». Γενικά έχω πάρει πάρα πολλά από όλα τα έργα που παίζω. Κάθε εποχή που παίζεται το έργο βλέπουμε τα ήθη, τα έθιμα, τις αξίες, πώς ήταν ο κόσμος εκείνη την εποχή, πώς φερότανε, γενικά.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Το θέατρο σε κάνει να είσαι πιο κοινωνικός και να γίνεσαι πιο ανοιχτός με τους ανθρώπους. Βέβαια με έχει κάνει και έχω αλλάξει συμπεριφορά και είμαι πιο ανοιχτή και πιο κοινωνική με τους άλλους.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Βέβαια. Οι κάθε ρόλοι που παίζουμε είναι και ένας διαφορετικός χαρακτήρας και μέσα από αυτό μπορώ να καταλάβω πολύ καλύτερα το δικό μου χαρακτήρα και τη δική μου συμπεριφορά σε όλους τους τομείς και να εξελίσσομαι.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Βέβαια όλα αυτά βοηθούν σε όλους τους τομείς και γενικά σε βοηθάνε με τον γύρω κόσμο να συμπεριφέρεσαι πολύ καλύτερα μέσα από τη συνεργασία που αναπτύσσεται με τα μέλη της ομάδας και κάνεις και πολλούς φίλους μέσα από το θέατρο. Μπορείς να δεις διάφορους χαρακτήρες και άτομα που παλιά δεν τα δεχόσουν να τα δεχτείς πιο εύκολα.

Μερικές φορές έχω αλλάξει τον τρόπο που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου, όχι όλες τις φορές, αλλά αυτό υπάρχει, προκύπτει μέσα από το θέατρο. Μπαίνεις σ' ένα δρόμο να σκέφτεσαι περισσότερο.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Αυτό πιστεύω ότι είναι στο χαρακτήρα του καθένα και καθένας είναι ευαισθητοποιημένος όπως είναι ο εαυτός του, δηλαδή όσο πιο ευαίσθητος είσαι σε αυτά τα θέματα, τόσο πιο πολύ βοηθάς. Το θέατρο σε βοηθάει, αλλά άμα δεν είσαι ήδη ευαίσθητο άτομο πάνω σε αυτά, δεν μπορείς να βοηθήσεις εσύ.

Με το εργαστήρι έχουμε ανεβάσει κάποιες παραστάσεις για παράδειγμα που έχουν θέμα τον πόλεμο, τους μετανάστες και έχουμε μπει στον χαρακτήρα και στο ψυχισμό αυτών των ανθρώπων που σε βοηθάει πολύ να καταλάβεις πώς είναι όταν σε κυνηγάνε, όταν σου καταστρέφονται τα πάντα, αυτό το άδειασμα που νιώθεις μέσα σου και με έχει βοηθήσει πάρα πολύ στο να κατανοώ περισσότερο αυτά τα πράγματα.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Το θέατρο σε βοηθάει να έχεις πιο ανοιχτό μυαλό, γίνεσαι πιο open-minded, μπορείς να καταλάβεις περισσότερο τα προβλήματα που υπάρχουν και να έρθεις πιο πολύ στη θέση αυτών των ανθρώπων, οπότε μπορείς να κατανοήσεις πολύ πιο εύκολα τους άλλους.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Ύστερα από τόσα έργα που έχουμε παίξει και βλέποντας τόσους πολλούς χαρακτήρες, πολύ πιο εύκολα καταλαβαίνεις τον άλλον από την πρώτη ματιά που τον βλέπεις και πως φέρεται. Βέβαια, αυτό γίνεται και πριν από το θέατρο, αλλά το θέατρο σε βοηθάει πολύ περισσότερο, το ενισχύει.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 7

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Ο βασικός λόγος που με έκανε να συμμετέχω σε θεατρική ομάδα ήταν ότι με καταγοήτευε όλη η διαδικασία του ζωντανέματος ενός έργου και το πέρασμα από την ανάγνωσή του σε πράξη και δράση εκπληρώνοντας έτσι το βασικό σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε. Επίσης, η πρόκληση να ανακαλύψω τις εκφραστικές δυνατότητες του εαυτού μου.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Η ενασχόληση με το θέατρο αβίαστα σε βάζει στη διαδικασία να απορροφήσεις γνώσεις για την εποχή, την κοινωνία, τα ρεύματα της τέχνης που επικρατούσαν, τις υπάρχουσες νοοτροπίες της χρονικής περιόδου που αναφέρεται το έργο και να ανασυνθέσεις μέσα σου το σκηνικό του τότε. Προσωπικά αν και δεν είμαι αδαής με το ιστορικό γίνεσθαι πάντα κάθε φορά που

επεξεργαζόμαστε ένα έργο μπαίνω στη διαδικασία να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου σχετικά με αυτό (Βίος του συγγραφέα, εποχή που γράφτηκε και αναφέρεται, πιθανόν διάβασμα κι άλλου έργου του ίδιου συγγραφέα κ.λπ.)

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Ο χαρακτήρας μου κακώς ή καλώς ήταν ήδη διαμορφωμένος όταν αποφάσισα να κάνω θέατρο. Οπότε δε μπορώ να πω ότι άλλαξε η συμπεριφορά μου απέναντι στους άλλους. Κι αν άλλαξε είναι θέμα ωριμότητας κι αλλαγή του τρόπου που αντιμετωπίζουμε τα πράγματα καθώς μεγαλώνουμε. Η ενασχόληση με την τέχνη εκλεπτύνει το αισθητικό κριτήριο και τη σκέψη κι ίσως αυθόρμητα αυτό να αντανακλά και στους άλλους.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Φυσικά κι όταν μελετάς ένα ρόλο προσπαθείς να βρεις αυτά που σε ενώνουν και σε χωρίζουν από αυτόν. Από μόνο του λοιπόν αυτό το γεγονός είναι σαν ενδοσκόπηση κι αυτοανάλυση. Βρίσκεις σημεία που ταυτίζεσαι κι άλλα που αντιτίθεται. Έτσι κατανοείς καλύτερα τον εαυτό σου. Σαφώς μπορείς να συνειδητοποιήσεις τα αρνητικά σου στοιχεία και να προσπαθήσεις να τα βελτιώσεις αλλά αυτό γίνεται σε βάθος χρόνου.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Προσωπικά το θέατρο με βοήθησε πάρα πολύ στις κοινωνικές μου δεξιότητες και ιδιαίτερα στο επάγγελμά μου καθώς κι αυτό έχει να κάνει με κοινό (μαθητές). Η έκθεση που εμπειριέχει και η διαχείρισή της «οπλίζουν τη φαρέτρα σου με βέλη» σε κάθε συναλλαγή που έχεις αφού αναπτύσσεις στρατηγικές, καταπολεμάς φοβίες και προσπαθείς να καταλάβεις τους άλλους όπως προσπαθείς να καταλάβεις ένα ρόλο. Ακόμη η διεύρυνση των εκφραστικών μέσων που έχεις αναπτύξει είναι καταπληκτικό εργαλείο στην προσέγγιση των άλλων.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Δε θα το έλεγα ιδιαίτερα. Αν είσαι άνθρωπος βαθιά πολιτικοποιημένος δε χρειάζεται να κάνεις θέατρο για να ευαισθητοποιηθείς στα συγκεκριμένα ζητήματα. Μπορεί μάλιστα να συμβεί το

αντίστροφο. Γιατί το κάθε θεατρικό έργο είναι παιδί της περιόδου που το γέννησε οπότε αντικατοπτρίζει την εποχή του. Άρα ο γεννήτοράς του ήταν αυτός που είχε μάλλον τις ευαίσθητες κεραίες.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Αυτό κατά τη γνώμη μου δεν το κάνει αποκλειστικά η ενασχόληση με το θέατρο. Δε νομίζω ότι βλέποντας την συγκεκριμένη παράσταση ή λαμβάνοντας μέρος σε αυτήν θα αλλάξει η κοσμοθεωρία μου. Αυτή διαμορφώνεται μέσα από την επαφή με τα αριστουργήματα της παγκόσμιας δραματουργίας. Το έργο του Pirandello που παίζαμε πέρσι πραγματικά ήταν πολύ μεγάλο σχολείο γιατί σε βάζει στη διαδικασία να αναρωτηθείς, να προβληματιστείς, να καταλάβεις τη φιλοσοφία του. Και το κυριότερο; Χωρίς να σου δίνει την απάντηση! Που σημαίνει ότι μόνος σου πρέπει να σκεφτείς και να αποφασίσεις. Από αυτή την σκοπιά ναι! Το θέατρο βοηθά στη διαμόρφωση αντιλήψεων.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Σε μένα αυτό παρουσιάζει μικρή βελτίωση. Το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι η επικοινωνιακή μου φύση βελτιώθηκε πάρα πολύ στην επαφή μου με τους άλλους κι ότι φιλτράρω περισσότερο αυτά που μου λένε.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 8

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Φύλο: Γυναίκα Άνδρας

Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+

Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Μεταπτυχιακό

Διδακτορικό

Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)

Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–

5–9

10–19

20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

Εμένα ανέκαθεν μου άρεσε το θέατρο και ήθελα να πηγαίνω να παρακολουθώ παραστάσεις και μου άρεσε και θα ήθελα να συμμετέχω, όμως ανέκαθεν είχα ένα φόβο σκηνής, δηλαδή όσο και να μου άρεσε το θέατρο δεν αποφάσιζα ποτέ να ανέβω στη σκηνή. Ούτε στο δημοτικό ως παιδάκι που μου είχαν πει να λάβω μέρος εγώ δεν ήθελα και στο πανεπιστήμιο πήγα στη θεατρική ομάδα, αλλά έκανα την ταξιθέτρια και όλα τα γραφειοκρατικά από πίσω ενώ πάλι ήθελα να παίζω αλλά φοβόμουν πρώτον ότι δεν είμαι αρκετά ωραία και κομπλεξικά τέτοια πώς θα με δει ο κόσμος έτσι που είμαι. Δεύτερον, πώς να ανέβω στη σκηνή και να πω τα λόγια, δεν υπάρχει περίπτωση θα τα ξεχάσω. Οπότε ναι μεν υπήρχε ένα ενδιαφέρον, αλλά με απέτρεπε ο φόβος μου. Κάποια στιγμή, το 2010 έπαθα μια σοβαρή ερωτική απογοήτευση, χάρισα με το αγόρι μου και ήμουν πολύ χάλια και έψαχνα να βρω τρόπους για να ξεχαστώ και είπα θα έρθω στη θεατρική ομάδα να παρακολουθήσω και να κάνω κάτι διαφορετικό, ούτε όμως για να γνωρίσω κόσμο, ούτε για να παίζω, θα έρθω για να παρακολουθήσω μαθήματα. Ούτε είχα

σκοπό να κάνω γνωριμίες, ούτε καν περίμενα ότι θα κάνω φίλους εδώ και ούτε περίμενα ότι θα παίξω κιόλας. Ήρθα για να παρακολουθήσω απλά. Δηλαδή οι βασικοί λόγοι είναι ότι ανέκαθεν είχα μια αγάπη για το θέατρο και αυτό που με παρακίνησε τελικά ήταν η ερωτική απογοήτευση.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Ναι, βέβαια, εννοείται. Ειδικά την πρώτη χρονιά παρακολουθούσα όλα τα μαθήματα και ο κάθε καθηγητής στον τομέα του μου έμαθε και διαφορετικά πράγματα. Κάναμε και δραματολογία και για κάθε έργο που είχαμε μας ανέλυε ο καθηγητής για το έργο, για τους χαρακτήρες, σε ποιες κοινωνικές συνθήκες αναφέρεται, τι βιώματα έχουν οι πρωταγωνιστές. Οπότε ναι. Αυτό για την κοινωνία είναι σαφές γιατί σε κάθε έργο που μελετάς βλέπεις διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια. Παράδειγμα, όταν κάναμε το «Ημέρωμα της Στρίγγλας» βλέπεις ξεκάθαρα ποια είναι η θέση του άντρα και της γυναίκας στην εποχή του Skakespeare. Σε κάθε έργο που μελετούσαμε φυσικά και μαθαίναμε πράγματα για την εποχή και την κοινωνία εκείνη την περίοδο, γιατί αν δεν ξέρεις που τοποθετείται κοινωνικά και χρονολογικά το έργο δεν μπορείς να αποδώσεις και σαν χαρακτήρας. Δηλαδή, εντελώς διαφορετικό είναι το στήσιμο ενός χαρακτήρα την εποχή που ήταν στην Αγγλία βασίλισσα η Βικτωρία και εντελώς διαφορετικό θα είναι το στήσιμό σου τώρα. Τότε ήταν πιο στημένοι, πιο σφιγμένοι, αυτό όλο θα πρέπει να βγαίνει στη σκηνή. Οπότε, ναι, εννοείται. Με κάθε έργο που μελετούσαμε μαθαίναμε πράγματα και για την εποχή και για την ιστορία, αλλά και για ό,τι είχε σχέση με το έργο την περίοδο εκείνη.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Η διαφορά είναι ότι έκανα φίλους μέσα στο θέατρο, δηλαδή ο φιλικός και κοινωνικός περίγυρος έχει και μέλη του θεατρικού και η οικογένεια, γιατί γνώρισα το σύζυγό μου, έκανα πολύ στενές φιλικές σχέσεις με άτομα που γίναμε κουμπάροι, αυτή ήταν μια μεγάλη διαφορά. Τώρα ως προς την αλλαγή στη συμπεριφορά, νομίζω ότι ανέκαθεν ήμουν κοινωνική. Θεωρητικά το θέατρο σε βοηθάει να λυθείς, αυτό είναι αλήθεια και ενδεχομένως να έχει συμβεί, αλλά εγώ η ίδια δεν μπορώ να το αναγνωρίσω. Αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να ρωτήσετε τον περίγυρο και τους φίλους μου. Εγώ η ίδια μόνη μου στον εαυτό μου δεν μπορώ να το αναγνωρίσω. Σίγουρα έχω δει διαφορά στον τρόπο του παιξίματος, ότι είμαι πιο λυμένη.

Αλλά γενικά το άλλο το κομμάτι δεν μπορώ να το απαντήσω γιατί δεν μπορώ να το αναγνωρίσω εγώ στον εαυτό μου.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

Να τον έχω καταλάβει καλύτερα δεν τον έχω καταλάβει καλύτερα, αλλά έχουν υπάρξει έργα με τα οποία έχω βρει σημεία ταύτισης με την ηρωίδα, όπως με το «Καλοκαίρι και Καταχνιά» που έκανα την Alma είχα δει πολλά κοινά σε μένα και στην ηρωίδα ή στο «Ημέρωμα της Στρίγγλας» αργότερα εκεί υπήρχαν άλλα κοινά, δηλαδή ένας ιστορικός θυμός που έχει η Καίτη και τον έχω και εγώ σαν άνθρωπος. Δεν μπορώ να πω ότι με βοήθησε να καταλάβω καλύτερα τον εαυτό μου, ίσως με βοήθησε να εντοπίσω σημεία του χαρακτήρα μου που να μην τα είχα ίσως συνειδητοποιήσει τόσο πολύ ότι τα έχω, να με βοήθησε σε αυτό το κομμάτι, να μπόρεσα να ταυτιστώ μέσα από τις ηρωίδες που υποδύομαι και να εντόπιζα κάποια σημεία που ίσως να τα γνώριζα, αλλά ίσως να μην είχα δώσει τόση σημασία στο να τα ψάξω και να τα βρω ποια είναι. Σε αυτό το βαθμό.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

Θεωρώ ότι το θέατρο από μόνο του σε βοηθά να κοινωνικοποιηθείς και να συνεργαστείς, γιατί πλην ελαχίστων περιπτώσεων π.χ. όταν κάνεις μονόλογο που και πάλι πρέπει να έχεις μια συνεργασία με τον σκηνοθέτη, αλλά εμείς εδώ στο εργαστήριο, δεν έχουμε μονολόγους, όλα τα έργα μας είναι ομαδικά. Ακόμα και αν έχουμε μονολόγους, πάλι είναι ενταγμένα σε μια παράσταση. Επομένως, υποχρεωτικά ερχόμαστε σε επαφή με άλλον κόσμο, υποχρεωτικά συνεργαζόμαστε, όλες οι συνεργασίες έχουν βέβαια τις δυσκολίες τους, αλλά νομίζω ότι μέσα από αυτό ωριμάζουμε, μαθαίνουμε ο ένας τον άλλον καλύτερα.

Δε θα έλεγα ότι έχω αλλάξει τον τρόπο που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου, γιατί, όπως σας είπα, εμένα το θέατρο με βρήκε έναν άνθρωπο αρκετά ανοιχτό και κοινωνικό, δηλαδή άσχετα που δεν ήρθα εδώ για να κάνω φίλιες, γενικά είμαι ένας άνθρωπος που δεν έχει πρόβλημα ούτε με την κοινωνική συναναστροφή, ούτε με άλλες εκφάνσεις της κοινωνικότητας. Νομίζω ότι αυτό ισχύει σε περιπτώσεις ατόμων που είναι πιο μαζεμένα και εσωστρεφή. Όταν γενικότερα δεν έχεις τέτοια θέματα εσωστρέφειας ή κλεισίματος, το θέατρο σου προσθέτει σε άλλα επίπεδα, όχι τόσο στο κοινωνικό. Στο κοινωνικό προσθέτει πιο πολύ σε άτομα που έρχονται πιο κλεισμένα και σίγουρα τα «ξεκλειδώνει» και τα «ανοίγει». Ενδεχομένως βέβαια εγώ να θεωρώ τον εαυτό μου πολύ κοινωνικό κλπ. Γιατί όταν ήρθα με θεωρούσαν πού κλειστή. Είναι

και το τι εντύπωση έχει ο καθένας για τον εαυτό του και τι εντύπωση έχουν οι άλλοι, δεν συμπίπτει πάντα. Δηλαδή μπορεί να σου πει κάποιος ότι ήμουν στην αρχή πολύ μαζεμένη και μετά ανοιγόμεν σιγά σιγά και να ισχύει αυτό, αλλά εγώ να μην το εκλαμβάνω έτσι, γιατί εγώ ξέρω τον εαυτό μου και ξέρω ότι πάντα όταν εμφανίζομαι σε ένα νέο περιβάλλον πάντα είμαι μαζεμένη, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δε θέλω να ανοιχτώ, απλά μου παίρνει λίγο χρόνο.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Σε αυτά τα θέματα ήμουν ανέκαθεν ευαισθητοποιημένη, οπότε το θέατρο απλά ήρθε να προσθέσει σε αυτό. Δεν μπορώ να πω ότι διάβασα ένα έργο και ευαισθητοποιήθηκα σε ένα θέμα εξαιτίας ενός έργου, όμως σίγουρα υπάρχουν έργα που τα έχω δει και έχω συγκινηθεί ακόμα περισσότερο. Για παράδειγμα, η παράσταση του εργαστηρίου με θέμα το Ολοκαύτωμα των Εβραίων ήταν όντως μια πολύ συγκινητική παράσταση που σε κάνει ακόμα περισσότερο να σκεφτείς το δράμα αυτών των ανθρώπων και να σκεφτείς και το δράμα των σημερινών προσφύγων. Δηλαδή, αναγκάστηκαν να φύγουν από τη χώρα τους, όπως και τώρα υπάρχουν άνθρωποι που επίσης αναγκάζονται να φύγουν από τη χώρα τους. Δηλαδή σε κινητοποιεί να σκεφτείς ως προς μια κατεύθυνση. Θα ήταν πολύ ωραίο το θέατρο να είχε τη δύναμη να αλλάξει και νοοτροπίες και στάσεις ζωής. Θεωρώ ότι πρέπει και ο άλλος να έχει την καλή διάθεση, δηλαδή ό,τι και να κάνει το θέατρο, όσα έργα και να δεις αν σαν άνθρωπος δεν είσαι έτοιμος να αλλάξεις και να ανοίξεις το μυαλό σου, αλλά μπορεί κάποιος να το κάνει για να περνάει την ώρα του, δεν είναι υποχρεωτικό ότι ανοίγει και το πνεύμα σου παράλληλα. Αυτός είναι ο στόχος του θεάτρου να σε κάνει καλύτερο σαν άνθρωπο και πνευματικά και καλλιτεχνικά και να διευρύνει ορίζοντες, αλλά αυτό έχει σχέση με άτομα που θέλουν να αλλάξουν και θέλουν τα διευρύνουν το μυαλό τους.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Μέσω του θεάτρου και μέσω της καλλιτεχνικής ενασχόλησης έχουν λίγο μέσα μου σταματήσει να λειτουργούν τα όρια που έχουν να κάνουν με περιορισμούς όπως είναι οι ηλικίες, δηλαδή πριν έρθω στο θεατρικό δεν υπήρχε περίπτωση να διανοηθώ όχι να παντρευτώ, να κάνω σχέση με έναν άνθρωπο δέκα χρόνια μικρότερο, τώρα μου φαίνεται απολύτως φυσιολογικό. Μου φαινόταν επίσης πριν έρθω στο θεατρικό περίεργο να βλέπω έναν άντρα και μια γυναίκα να έχουν είκοσι χρόνια διαφοράς μεταξύ τους, τώρα μου φαίνεται απολύτως φυσιολογικό και οι κουμπάροι μου ας πούμε έχουν μια τέτοια διαφορά ηλικίας, οπότε αυτή είναι σίγουρα μια

στάση ζωής που άλλαξε μέσα από το θεατρικό. Πλέον έχω αρχίσει να βλέπω κάποια πράγματα που πριν τα έβλεπα πιο στενόμυαλα, ίσως και λόγω ανατροφής, αλλά είναι και η κοινωνία που ζούμε είναι τέτοια, σε μεγαλώνουν θες δε θες με κάποια στερεότυπα π.χ. ότι η γυναίκα πρέπει να είναι μικρότερη από τον άντρα, ότι ο άντρας πρέπει να είναι μεγαλύτερος από τη γυναίκα, αλλά να μην είναι και πάρα πολλά χρόνια μεγαλύτερος, κάποια τέτοια στερεότυπα που όντως εγώ παραδέχομαι ότι τα είχα και τα κουβαλούσα. Αυτό είναι πολύ ωραία ερώτηση γιατί τώρα το συνειδητοποιώ. Πλέον, η ίδια η ενασχόληση με το θέατρο με έκανε να συνειδητοποιήσω ότι οι άνθρωποι δεν είναι υποχρεωτικό να βρίσκονται στην ίδια δεκαετία της ζωής τους για να συνεννοηθούν, μπορεί να συνεννοηθούν μια χαρά και αν έχουν μεγάλη διαφορά ηλικίας. Το θέατρο είναι ένας χώρος που οι ηλικίες σταματάνε να υφίστανται. Για αυτό βλέπουμε άτομα που είναι εξήντα ετών να κάνουν παρέα με άτομα που είναι είκοσι ετών και να μην υπάρχει τίποτα το περίεργο.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Νομίζω ότι ανέκαθεν ήμουν άτομο που μπορούσε να διακρίνει και χαρακτήρες και συμπεριφορές οπότε δεν ενισχύθηκε αυτό ιδιαίτερα μέσα από το θέατρο, ότι μπορεί με την ενασχόληση να δουλέψεις διάφορα έργα, να γνωρίσεις χαρακτήρες και να τους ταυτίσεις με χαρακτήρες που γνωρίζεις στην πραγματική ζωή, αυτό ναι. Μπορεί να διαβάσεις ένα έργο και να πεις αυτός ο χαρακτήρας μου θυμίζει έναν άλλον χαρακτήρα που τον γνωρίζω στην προσωπική μου ζωή, αυτό ναι. Αλλά θεωρώ εγώ τουλάχιστον ότι ανέκαθεν ήμουν ένα άτομο που μπορώ και να διακρίνω προθέσεις και να ξεχωρίσω χαρακτήρες. Νομίζω ότι σ' αυτό γενικά τα πάω καλά στη ζωή μου, δεν έχω θέμα.

ΟΜΑΔΑ ΕΣΤΙΑΣΗΣ 1

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Α

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Β

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Γ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
5–9
10–19
20+

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Δ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
5–9
10–19
20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

A. Να ξεπεράσω το διαζύγιο μου.

B. Να ενταχθώ σε μια ομάδα, το είχα πολύ μεγάλη ανάγκη εκείνη την περίοδο της ζωής μου.

Γ. Μου αρέσει να δουλεύω σε ομάδες.

Δ. Μου αρέσει το θέατρο σαν δραστηριότητα και κυρίως το σινεμά.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

Β. Πάρα πολλές. Οπωσδήποτε βοήθησε να μάθεις πράγματα καινούργια μέσα από όλη αυτή τη δράση που κάνεις: να μελετήσεις θεατρικούς συγγραφείς, κείμενα, γεγονότα, σίγουρα.

Α. Ναι, με βοήθησε πάρα πολύ. Έμαθα πολλά πράγματα. Πρώτον, όπως είτε και η προλαλήσασα, συγγραφείς, έργα, χαρακτήρες, το πώς κινείσαι μέσα σε μια ομάδα, τι αποκομίζεις από αυτό, γενικά πως γεμίζεις τις ώρες σου.

Γ. Θα συμφωνήσω και εγώ. Με βοήθησε να κατανοήσω πολλούς συγγραφείς, άλλαξε ο τρόπος που προσεγγίζω πλέον κάποια κείμενα. Νομίζω ότι με έχει κάνει καλύτερο άνθρωπο η συμμετοχή μου στην ομάδα. Έχω αλλάξει σε πάρα πολλά πράγματα.

Δ. Και εγώ η αλήθεια είναι ότι όλα αυτά τα κείμενα και τα ποιήματα και τα έργα τα θεωρούσα πολύ δευτερευούσης σημασίας και μέσω του θεάτρου άρχισα να εκτιμώ περισσότερο όλα αυτά τα έργα οπότε ναι πιστεύω ότι με βοήθησε.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Α. Όχι δε θα το έλεγα. Απλούστατα ευχαριστιέμαι πάρα πολύ αυτό που κάνω.

Β. Εμένα έχει αλλάξει πολύ ο τρόπος διαχείρισης κάποιων καταστάσεων. Διαχειρίζομαι καλύτερα κάποιες καταστάσεις. Ναι με έχει βοηθήσει σα χαρακτήρα την ίδια. Σε όλους αυτούς τους τομείς πάρα πολύ.

Γ. Νομίζω ότι με έχει βοηθήσει. Έχω αλλάξει πάρα πολύ, πολλές φορές ξαναγυρίζω στα παλιά και αργότερα σκέφτομαι ότι αν το είχα διαχειριστεί σύμφωνα με κάποια κείμενα ή με κάποιους συγγραφείς θα ήταν άλλη η οπτική γωνία που θα αντιμετώπιζα ένα συγκεκριμένο ζήτημα και νομίζω ότι ήταν υπέρ του δέοντος ωφέλιμο. Δεν ξεκίνησα για να κάνω κάτι ωφέλιμο απλά για να περνάω πιο δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου και τελικά είδα ότι τα οφέλη είναι πάρα πολλά, ακόμα και στις κοινωνικές μου σχέσεις.

Δ. Λοιπόν, το θέατρο για μένα είναι μια άλλη ομάδα, που είναι του ίδιου επιπέδου σαν την οικογένεια, τους φίλους και τους συνεργάτες. Από αυτή την άποψη, ναι υπάρχει αλλαγή γιατί σίγουρα διαθέτεις ένα χρόνο σε αυτή την ομάδα που δε τον διαθέτεις στους άλλους, οπότε αυτό σίγουρα επηρεάζει τις όποιες σχέσεις. Σίγουρα σε βοηθάει και σε κάποια πράγματα να τα διαχειρίζεσαι διαφορετικά γιατί έχεις ακόμα έναν πόλο στη ζωή σου.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

A. Ασφαλώς, με βοήθησε πάρα πολύ και στην επικοινωνία και στη συνεργασία διότι μέσα σε μία ομάδα γίνεσαι ένας συνδεδεμένος κρίκος με κάποιους ανθρώπους και όλοι όντως με έκαναν να παρουσιάσω τον εαυτό μου σε κάποιες φάσεις που δεν περίμενα ότι θα το έκανα.

B. Ναι είναι καταστάσεις που βλέπεις μέσα από τους ρόλους που σε βοηθούν. Βλέπεις και την άλλη πλευρά που μπορεί να μην την είχες δει ή να μην την είχες καν αντιληφθεί και αυτό σίγουρα σε βοηθάει πάρα πολύ ναι σε όλα αυτά νομίζω ότι με έχει βοηθήσει.

Γ. Και μένα θα έλεγα ότι με έχει βοηθήσει όπως και βλέπω ανθρώπους τους οποίους πριν από δύο, τρία χρόνια δε τους γνώριζα, οι οποίοι μου στέκονται όχι μόνο στα της ομάδας, αλλά και σε άλλες δύσκολες καταστάσεις που είχα να αντιμετωπίσω ή ακόμα και σε χαρούμενες στιγμές έχω νέους φίλους, νέους ανθρώπους δίπλα μου.

Δ. Ναι σίγουρα έχει βοηθήσει πάρα πολύ τις κοινωνικές μου δεξιότητες γιατί μέσα από την ομάδα έχουμε αποκτήσει απίστευτες σχέσεις, απέκτησα μέχρι και κουμπάρο και ακόμα και στον τρόπο που κινούμαι με έχει βοηθήσει το θέατρο, δηλαδή περπατάω διαφορετικά, ζω διαφορετικά. Πιστεύω ότι με έχει αλλάξει.

B. Μέσα από το θέατρο και τις καταστάσεις που ζεις και βιώνεις και μέσα από τους ρόλους σίγουρα σε κάνει να βλέπεις διαφορετικές οπτικές και να αντιμετωπίζεις τις καταστάσεις τελείως διαφορετικά απ' ότι θα τις αντιμετώπιζες πριν. Σίγουρα.

A. Εγώ θα έλεγα ότι το θέατρο μου έδωσε μια απίστευτη ηρεμία, την οποία δεν είχα πριν και αυτό πιστεύω ότι είναι στα συν.

Γ. Νομίζω ότι έχει αλλάξει τον τρόπο που αντιμετωπίζω κάποια πράγματα, Δεν μπορώ ακόμα να το πω ότι συνειδητά έχει γίνει από το θέατρο και εξαιτίας αυτού, αλλά οπωσδήποτε ή από την ωριμότητα της ηλικίας που όσο περνάει ο καιρός μεγαλώνω, αλλά σίγουρα έχει επηρεάσει τον τρόπο που σκέφτομαι κάποια πράγματα.

Δ. Σίγουρα έχει αλλάξει τον τρόπο γιατί αποτελεί ένα χρονικό διάστημα που δεν έχεις άγχος, δεν σε απασχολούν πράγματα απ' έξω, οπότε αυτό σου αδειάζει τον εγκέφαλο ουσιαστικά και μετά η αλήθεια είναι ότι σκέφτεσαι πολύ καλύτερα.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Α. Θα έλεγα όχι. Τις ίδιες αντιλήψεις που είχα τις έχω ακόμα. Μπαίνεις σε κάποιους ρόλους, οι οποίοι σε βοηθάνε να δεις κάποια πράγματα πιο καθαρά, ναι αλλά δε νομίζω ακόμα και χωρίς το θέατρο να σκεφτόμουν διαφορετικά.

Β. Έχουμε παίξει έργα με τέτοιες αναφορές, όπως για παράδειγμα το Ολοκαύτωμα. Σίγουρα ευαισθητοποιείται ακόμα περισσότερο όταν βλέπεις μια κατάσταση η οποία είναι διαχρονική και μπορεί να συμβαίνει και σήμερα. Ευαισθητοποιείται αλλά την είχες αυτή την ευαισθητοποίηση, εγώ δηλαδή την είχα, ήμουν ευαισθητοποιημένη σε όλο αυτό. Απλά σε βάζει να βλέπεις περισσότερο κάποια πράγματα.

Γ. Θα συμφωνήσω και εγώ. Οποσδήποτε και εγώ είχα την άποψή μου πάνω σε αυτά τα θέματα του ρατσισμού, της μετανάστευσης, του περιβάλλοντος, ίσως θα έλεγα ότι το θέατρο έγινε η αιτία να ενισχυθούν ακόμα περισσότερο οι απόψεις μου και να τις υπερασπίζομαι ακόμα πιο δυνατά. Δε νομίζω ότι κάποιος ο οποίος θα παίξει σε ένα έργο κατά του ρατσισμού ή κατά της βίας θα μπορεί να αποδώσει σωστά ένα έργο όταν πιστεύει στη βία και στο ρατσισμό.

Α. Πολύ σωστά.

Δ. Εγώ μπορώ να πω ότι το θέατρο δε με έχει επηρεάσει σε αυτό το κομμάτι δεν ξέρω αν δεν έχω εμβαθύνει σε κάποια πράγματα μέσα στο θέατρο που θα με βελτίωναν, αλλά πιστεύω ότι δε με έχει επηρεάσει.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

Α. Σε γενικές γραμμές θα έλεγα ναι. Έχει βοηθήσει να αλλάξω κάποια πράγματα να τα αλλάξω, κάποιες σκέψεις που έκανα πριν τις διεκπεραιώνω καλύτερα τώρα.

Β. Σίγουρα σε έχει κάνει να αυτοπροσδιορίζεσαι κάθε φορά σε ένα καλύτερο δρόμο και είναι πιο θετικό αυτό. Νομίζω πως ναι με έχει κάνει να αναθεωρήσω πολλά πράγματα και να τα δω διαφορετικά και κάθε φορά αυτοπροσδιορίζεσαι. Αυτό μου συμβαίνει εμένα τουλάχιστον.

Γ. Ναι νομίζω έχει αλλάξει τον τρόπο που διαχειρίζομαι κάποιες καταστάσεις. Ελπίζω να τις διαχειρίζομαι προς το καλύτερο. Πάντως από τον περίγυρό μου με βλέπουν ότι έχω αλλάξει προς το καλύτερο, πιο χαλαρό, έχει φύγει η μεγάλη νευρικήτητα η οποία είχα πριν, πράγματα τα οποία δεν περίμενα ότι θα μου τα φέρει η ενασχόλησή μου με το θέατρο.

Δ. Ναι σίγουρα. Έχω πάρει πάρα πολλά πράγματα από το θέατρο, παντρεύτηκα μέσα από το θέατρο, έκανα παιδί, οπότε έχει αλλάξει όλη τη ζωή μου πραγματικά και η κοινωνική μου ζωή έχει αλλάξει προς το καλύτερο θεωρώ.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

A. Ναι με έχει βοηθήσει πάρα πολύ το θέατρο όσον αφορά αυτό.

B. Ναι έχεις περισσότερη ευαισθησία σε κάποια πράγματα και ενισχύεται αυτή η διορατικότητα να καταλαβαίνεις περισσότερο και στην πραγματική ζωή και όχι στο θέατρο αυτόν που συνδιαλέγεσαι.

Γ. Ναι νομίζω ότι με έχει βοηθήσει πολύ σε αυτό τον τομέα το θέατρο. Μπορώ να βλέπω στα μάτια του συνομιλητή μου πλέον κάποιες καταστάσεις τις οποίες τότε δεν τις πρόσεχα πριν από το θέατρο.

Δ. Ναι σίγουρα και το σημαντικότερο στη θεατρική ομάδα είναι ότι έχεις να κάνεις με ανθρώπους διαφόρων ηλικιών οπότε βλέπεις την αντίληψή τους γενικότερα προς τη ζωή και το άλλο που έχει σχέση με το επαγγελματικό θέατρο είναι ότι είσαι με κάποια άτομα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα που και αυτό σε κάνει να τους μαθαίνεις καλύτερα από ότι να ήσουν σε μια ομάδα που φέτος παίζεις με αυτούς και του χρόνου με κάποιους άλλους. Οπότε ναι σίγουρα.

ΟΜΑΔΑ ΕΣΤΙΑΣΗΣ 2

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Α

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Β

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ Γ

- Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
- Ηλικία: 20–29 30–39 40–49 50–59 60+
- Μορφωτικό Επίπεδο: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Θεατρικές Σπουδές
(Δραματική Σχολή, Θεατρολογία κλπ.)
- Χρόνος (έτη) συμμετοχής στο θεατρικό εργαστήριο: 4–
- 5–9
- 10–19
- 20+

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που αποφασίσατε να συμμετέχετε σε Θεατρική Ομάδα;

A. Εμένα προσωπικά με παρότρυνε μια φίλη μου. Πάντα μου άρεσε η ιδέα της ηθοποιίας βλέποντας κυρίως ταινίες. Θέατρο δεν έβλεπα πάρα πολύ ποτέ. Δεν ξέρω γιατί και επειδή δεν συμμετείχα σε τίποτα άλλο, δε συμμετείχα σε ομάδες, δεν είχα κάποια ασχολία κλπ. και επειδή με παρότρυνε πολύ αυτή φίλη μου. Πιστεύω πολλοί άλλοι έχουν έρθει με παρότρυνση φίλου σε αυτή την ομάδα.

B. Εγώ ξεκίνησα να συμμετέχω στη θεατρική ομάδα εξαιτίας της αγάπης μου για το θέατρο, δηλαδή από μικρό παιδί μου άρεσε να παίζω θέατρο και με γοήτευε αυτή η εναλλαγή των ρόλων και των χαρακτήρων.

Γ. Εγώ είχα κάνει θέατρο και πιο παλιά είχαμε θεατρικές ομάδες στα σχολεία. Όταν ήρθα στην Αθήνα για να σπουδάσω έψαχνα για κάτι και τυχαία έμαθα για το εργαστήριο. Μου άρεσε πάντα το θέατρο και όλες οι μορφές που έχουν να κάνουν με ηθοποιία, θέατρο, κινηματογράφος, τηλεόραση και είπα να ασχοληθώ.

2. Η συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα συνέβαλε στην διεύρυνση των γνώσεων σας για την τέχνη, το θέατρο, την ιστορία, την κοινωνία; Έχετε αποκομίσει νέες γνώσεις από τη συμμετοχή σας στη Θεατρική Ομάδα;

A. Η σύντομη απάντηση είναι σίγουρα ναι. Προφανώς. Ειδικά η συγκεκριμένη ομάδα κάνει αρκετά καλή δουλειά. Σίγουρα αποκτάς γνώσεις πρακτικές και εμπειρίας, πιο πολύ εμπειρία θα έλεγα, παρά γνώση. Μόνο και μόνο που θα μελετήσεις κάποιο κείμενο για να παίξεις ναι προφανώς. Όσον αφορά τα κοινωνικά θέματα, σίγουρα οποιαδήποτε συναναστροφή με ανθρώπους σε δια φωτίζει προς τα κοινωνικά θέματα, τα βλέπεις από μια άλλη σκοπιά, βλέπεις θέματα τα οποία μπορεί να μην έχεις σκεφτεί ποτέ στο παρελθόν. Ιστορία σίγουρα. Την ιστορία μπορείς να τη δεις μέσα από το θέατρο όχι μόνο από το ότι αυτό το έργο είναι αυτής της εποχής, αλλά και από έργα τα οποία να είναι ιστορικά ή να μιλάνε και για άλλες εποχές από αυτήν από την οποία διαδραματίζεται. Αυτό είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο.

B. Όσον αφορά τις γνώσεις για το θέατρο, θα έλεγα ότι αποκτάς γενικότερες γνώσεις και όχι γνώσεις θεατρολογίας ή ιστορίας θεάτρου, όσον αφορά τις γνώσεις για την ιστορία, σίγουρα από τη μελέτη των θεατρικών κειμένων αποκομίζει κάποιος γενικότερες γνώσεις για την ιστορία και για την κοινωνία. Σίγουρα όμως το θέατρο βοηθάει στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, δηλαδή κάποιος όταν παίζει κάποιο ρόλο βοηθάει στο να καταλαβαίνει τον χαρακτήρα κάποιου άλλου καλύτερα. Αντιλαμβάνεται γενικότερα πιο πολύ τον τρόπο επικοινωνίας και τις κοινωνικές δεξιότητες.

Σίγουρα μέσω κάποιων έργων μπορεί κάποιος να αντιληφθεί τα προβλήματα που απασχολούν το συνάνθρωπο γενικότερα και τον άνθρωπο διαφορετικών εποχών.

Γ. Ναι, όντως σε βοηθάει η ενασχόληση με το θέατρο στο εργαστήρι να μάθεις κάποια πράγματα για το θέατρο και θεατρολογικά μαθαίνουμε κάποια πράγματα, αλλά βγαίνει σαν συμπέρασμα, όχι σα μάθημα αυτούσιο από τη μία. Από την άλλη, ανάλογα το κείμενο το οποίο επεξεργάζεσαι πολλές φορές βλέπεις σε αυτό να καθρεφτίζονται διάφορα προβλήματα της κοινωνίας, οπότε σε βοηθάει να την καταλάβεις καλύτερα.

A. Ναι συμφωνώ.

Γ. Σε βοηθάει και να εκφραστείς και να το σχολιάσεις με αυτόν τον τρόπο το πρόβλημα που υπάρχει.

A. Ναι αυτό γίνεται και μέσα από τις παραστάσεις που παίζουμε με κοινωνικό περιεχόμενο, όπως το Ολοκαύτωμα.

3. Έχετε διαπιστώσει αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς σας απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον σας (οικογένεια, φίλοι, συνεργάτες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

A. Όχι απλά έχω διαπιστώσει αλλαγή, αλλά αισθάνομαι ότι έχω αλλάξει και σαν άνθρωπος από τότε που ξεκίνησα το θέατρο. Είμαι βέβαια πολλά χρόνια στην ομάδα. Είναι ένα κομβικό σημείο στη ζωή μου, είναι δηλαδή προ θεάτρου και μετά θεάτρου. Ειδικά στη συναναστροφή μου και με την οικογένειά μου, ιδιαίτερα με τους φίλους μου. Απέκτησα καινούργιους φίλους, ολόκληρο καινούργιο κοινωνικό κύκλο, αλλά περισσότερο επειδή εγώ πάντα είχα ένα πρόβλημα να κατανοήσω τους άλλους ανθρώπους. Είχα ένα πρόβλημα να κατανοήσω τι σκέφτεται ο άλλος, τι αισθάνεται, γιατί συμπεριφέρεται έτσι. Είχα επίσης ένα θέμα με την επαφή με άλλους ανθρώπους. Δεν αισθανόμουν καθόλου άνετα ούτε να ακουμπήσω κάποιον άλλον. Ούτε να με ακουμπήσει κάποιος άλλος και η επαφή με τα μάτια είναι επίσης ένα σημαντικό θέμα. Στο θέατρο ένα από τα πρώτα πράγματα που κάνουμε στις ασκήσεις είναι να έρθεις σε επαφή με τον άλλον με κάποιο τρόπο και το eye contact που λέμε, να κοιτάς δηλαδή τον άλλον στα μάτια. Αυτό από μόνο του βοηθάει τρομερά στον τρόπο που διαδράς με τους άλλους, στην κοινωνικότητα ενός ατόμου. Έχω αλλάξει πάρα πολύ.

B. Σίγουρα και μένα με έχει βοηθήσει πάρα πολύ σε αυτόν τον τομέα δηλαδή θεωρώ ότι έχουν βελτιωθεί αρκετά οι επαφές μου με τους άλλους ανθρώπους και με βοηθάει στην έκθεση με άλλους ανθρώπους, δηλαδή θεωρώ ότι σιγά σιγά βελτιώνομαι στην έκφρασή μου και στην έλλειψη άγχους όταν μιλάω μπροστά σε μεγάλο κοινό.

A. Ακριβώς.

B. Αλλά με βοηθάει και σε άλλα που δεν μπορώ να ονοματίσω αυτή τη στιγμή.

Γ. Σίγουρα αλλάζεις, εγώ και στον ένα χρόνο που είμαι σίγουρα έχω αλλάξει και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζω τα πράγματα και τον τρόπο με τον οποίο θα συμπεριφερθώ σε διάφορους ανθρώπους και τον τρόπο που θα επικοινωνήσω με άτομα στο οποιοδήποτε περιβάλλον, είτε αυτό είναι επαγγελματικό, είτε οικογενειακό γιατί βλέπεις κάποια πράγματα για τον εαυτό σου τα οποία δεν τα ήξερες τόσο. Σίγουρα παίζει ρόλο και αυτό που ειπώθηκε ότι γνωρίζεις με νέο κόσμο, δημιουργείς ένα νέο κύκλο, νέες παρέες, νέες φιλίες, που είναι άτομα που δεν είναι της ηλικίας σου, δεν έχετε κοινά ενδιαφέροντα, όμως μέσα από αυτό υπάρχει μια ανταλλαγή απόψεων, γνωρίζεις ενδιαφέροντα άτομα και αυτά σε επηρεάζουν το κάθε ένα με τον τρόπο του.

B. Θέλω να προσθέσω και κάτι άλλο. Το θέατρο σε βοηθάει πάρα πολύ και σε ένα άλλο σημαντικό κομμάτι. Μαθαίνεις να συνεργάζεσαι με άλλους, να ενεργείς ομαδικά. Αυτό είναι πολύ σημαντικό.

A. Ναι είναι πολύ σημαντικό και δύσκολο.

4. Οι ρόλοι που ενσαρκώνετε, συμβάλλουν στην επίγνωση του χαρακτήρα σας και επιφέρουν αλλαγές στον χαρακτήρα σας και στον τρόπο συμπεριφοράς σας;

A. Αυτό συμβαίνει ως προς ένα βαθμό. Μικρά πράγματα από τον ένα ρόλο, μικρά πράγματα από τον άλλον. Πολλές φορές κάνουμε και κλασικό θέατρο, μπορεί να είναι από άλλη εποχή και πάλι βέβαια υπάρχουν πράγματα κοινά κλπ., αλλά υπάρχουν και πιο καθημερινά έργα. Αλλά η άποψή μου είναι ότι είναι πιο ιδιαίτερες οι περιπτώσεις, αλλιώς δε θα γινόντουσαν και έργο. Πιστεύω ότι για να γίνει ένα έργο ή μια ιστορία πρέπει να είναι κάτι αξιοσημείωτο και λίγο πιο ιδιαίτερο από την πραγματικότητα. Δεν θα κάναμε ένα έργο ας πούμε ότι πήγα στη λαϊκή και μάλωσα με τον άντρα μου. Θα υπάρξει μέσα στα πλαίσια τα κοινωνικά κάτι που να είναι πιο καθημερινό, αλλά θα παρουσιαστεί με άλλο τρόπο. Οπότε οι ρόλοι πάντα έχουν μια απόσταση από έναν καθημερινό άνθρωπο, αλλά και πάλι ο τρόπος με τον οποίο μπορείς να εκφράσεις αυτά τα πράγματα, πράγματα που πολλές φορές είναι τελείως εκτός του εαυτού σου, σε κάνουν να ανακαλύπτεις διάφορα πράγματα για εσένα αν κάτσεις πολύ και το βρεις. Βασικά, πολλές φορές έρχονται και αυθόρμητα. Το βλέπεις δηλαδή κάποια στιγμή. Δεν σε επηρεάζουν στο σημείο ότι θα αλλάξεις τον χαρακτήρα σου, απλά ως μορφές έκφρασης εγώ το βλέπω περισσότερο. Ότι μπορώ να εκφραστώ και έτσι και να αναγνωρίσεις και σε άλλους ανθρώπους αυτήν την έκφραση. Να πεις αυτός εκφράζεται έτσι γιατί αισθάνεται αυτό. Μπορείς να το καταλάβεις καλύτερα και επειδή θέλει και παρακολούθηση για να κατανοήσεις τους άλλους ανθρώπους και τους ρόλους που μπορείς να κάνεις. Μετράει πάρα πολύ το να παρακολουθήσεις κάποιους άλλους στο πώς φέρονται, τις εκφράσεις τους κλπ.

B. Σίγουρα βοηθούν οι ρόλοι στην κατανόηση κάποιων πτυχών του χαρακτήρα μας. Για παράδειγμα μελετώντας κάποιον ρόλο μπορεί κάποιος να καταλάβει τι βγάζει προς τα έξω που βλέπουν οι άλλοι και δε βλέπει ο ίδιος και μπορείς να δεις σε ποια πράγματα είναι πιο κοντά, σε ποια πράγματα είναι πιο μακριά, σε τι υστερεί, ποια στοιχεία δηλαδή έχει πιο έντονα στο χαρακτήρα του, ποια έχει λιγότερο. Γενικά η μελέτη των ρόλων σε βοηθάει να δεις τι βγάζεις προς τα έξω και κατ' επέκταση τι πρέπει να αλλάξεις για να γίνεις αυτό που στοχεύει ο ρόλος.

Γ. Εγώ θα πρότεινα κάτι αμφίδρομο. Δηλαδή, από τη μία παίρνεις ένα ρόλο στο χέρι σου και εντοπίζεις κάποια χαρακτηριστικά που έχεις εσύ κοινά με αυτόν το ρόλο και κάποια χαρακτηριστικά που ο ρόλος θα σε κάνει να βγάλεις που είναι πάλι δικά σου γιατί σίγουρα δεν είμαστε αυτό το οποίο παίζουμε, αλλά για να μας έχουν δώσει αυτό το ρόλο κάτι θα έχουν δει ότι μοιάζει σε αυτόν με μας, αλλά και πάλι από αυτό καλείσαι να βγάλεις κάποια πράγματα τα οποία είναι δικά σου στο ρόλο.

5. Θεωρείτε ότι οι χαρακτήρες που υποδύεστε βοηθούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών σας δεξιοτήτων (κοινωνικοποίηση, επικοινωνία, συνεργασία, κατανόηση) και αλλάζουν τον τρόπο που σκέφτεστε και παίρνετε αποφάσεις;

A. Ναι. Το θέατρο γενικότερα γιατί το να υποδυθείς τον χαρακτήρα είναι ένα αποτέλεσμα ουσιαστικά. Εγώ τουλάχιστον έτσι το βλέπω. Η διεργασία που χρειάζεται, τα μαθήματα, η άσκηση και το ψάξιμο του χαρακτήρα βοηθούν. Όλη η διαδικασία, όπως είπα βοηθάει.

B. Εγώ θα συμφωνήσω σε αυτό, δηλαδή γενικώς η ενασχόληση με το θέατρο βοηθάει. Βοηθάει να ανακαλύπτεις πράγματα για τον εαυτό σου που δεν ήξερες, να συναναστρέφεσαι με τους άλλους πιο εύκολα, χωρίς άγχος ίσως, χωρίς πίεση.

Γ. Είναι όλη η διεργασία. Εγώ θα μπω λιγάκι και στο κομμάτι της παράστασης γιατί παίζει μεγάλο ρόλο και το να ακούς τι σου λέει ο άλλος γιατί το αποτέλεσμα είναι και η συνεργασία μέσα σε αυτό. Είναι το κομμάτι να βοηθήσεις τον άλλον που θα είναι πίσω να ντυθεί, αλλά είναι και το κομμάτι αν κάποιος για παράδειγμα ξεχάσει μια ατάκα να ακούσω τι θα πει ο άλλος για να μπορέσω να πατήσω πάνω σε αυτό και να συνεχίσω να δοθεί μια λύση πάνω στη σκηνή χωρίς να το καταλάβει ο άλλος. Αυτό είναι κομμάτι και της συνεργασίας και της κοινωνικοποίησης και βοηθάει πάρα πολύ γιατί όταν δουλεύεις με τον άλλον στις πρόβες τον μαθαίνεις οπότε ξέρεις πότε κάνει λάθος στη σκηνή.

B. Είναι στην ουσία ο κοινός σκοπός που μας ενώνει σε μια ομάδα. Όλοι έχουν έναν κοινό σκοπό και για αυτό συνεργάζονται για να πετύχουν τον κοινό σκοπό.

A. Φυσικά και έχει αλλάξει τον τρόπο που παίρνω αποφάσεις για τη ζωή μου. Πρώτα από όλα γιατί λέω ναι θα κάνω αυτό ή θα πιάσω αυτή τη δουλειά, αλλά λέω πού θα χωρέσει σε αυτό το θέατρο; Ο πρώτος λόγος είναι αυτός. Ή ας πούμε σκέφτομαι θα πάω σε μια άλλη χώρα να βρω μια άλλη δουλειά, εκεί πού θα βρω ένα εργαστήρι, θα είναι το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να κάνω.

Επίσης σίγουρα μας έχει επηρεάσει στη ζωή μας εκτός θεάτρου. Σε κάποια πράγματα ίσως να ήμουν πιο τολμηρός απ' ότι θα ήμουν πριν πάω στο θέατρο. Γενικά δηλαδή το θέατρο δίνει μια αυτοπεποίθηση και άλλες δραστηριότητες δίνουν αυτοπεποίθηση, όπως η γυμναστική ή άλλες καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Νομίζω όμως ότι το θέατρο δίνει μια ιδιαίτερη αυτοπεποίθηση, πιο κοινωνική, πιο όχι τόσο μέσα στον εαυτό σου. Είναι μια αυτοπεποίθηση που περικλείει και τους άλλους, με τους οποίους συναναστρέφεσαι. Αν κάνεις γυμναστική έχεις μετά αυτοπεποίθηση γιατί αισθάνεσαι καλά με τον εαυτό σου, με το σώμα σου, με την εξωτερική σου εμφάνιση, αισθάνεσαι ότι έχεις αντοχές, πιο καλά γενικά, επειδή εκκρίνονται κάποιες ουσίες που σε κάνουν να αισθάνεσαι καλύτερα. Με το θέατρο δε θα αισθανθείς απλά καλύτερα με τον εαυτό σου, θα αισθανθείς πιο άνετα με τους άλλους. Πιο άνετα να καταλάβεις τον άλλον, να συναναστραφείς με τον άλλον και γενικά. Θα δεις για παράδειγμα κάποιον να κάνει κάτι περίεργο και δε θα πεις γιατί το κάνει αυτός αυτό. Θα το δεις με διαφορετικό μάτι. Γίνεσαι σίγουρα και πιο ανοιχτός σε αντιλήψεις και πιο ανοιχτός στο να δέχεσαι πράγματα, στην κατανόηση των άλλων.

Β. Όσον αφορά τον τρόπο λήψης αποφάσεων που είπαμε, σίγουρα οι αποφάσεις μου επηρεάζονται από το γεγονός ότι κάνω θέατρο, αλλά στο αν έχει αλλάξει ο τρόπος που λαμβάνω αποφάσεις, για αυτό δεν είμαι σίγουρος, δηλαδή όσο αναποφάσιστος ήμουν πριν, τόσο αναποφάσιστος είμαι και τώρα. Σε αυτό δεν έχει αλλάξει σε άλλα ίσως να μην το έχει καταλάβει, να είναι στον κόλπο του ασυνείδητου.

Α. Σίγουρα δεν το έχεις καταλάβει.

Γ. Είναι και αυτό που αναφέρθηκε. Δηλαδή σου λέει κάποιος «Θες να κάνουμε αυτό;» και λες «Ναι αλλά μπορώ από εκείνη την ώρα και μετά γιατί έχω θέατρο πριν».

Α. Όχι μόνο για έξοδο, αλλά και για δουλειά.

Γ. Εγώ έχω πάει σε συνέντευξη για δουλειά και με ρώτησαν αν μπορώ απογεύματα και τους λέω ναι εκτός από τα από τα απογεύματα που έχω θέατρο, χωρίς βέβαια να τους πω το λόγο.

Α. Όταν ήμουν φαντάρος έλεγα ότι ήθελα έξοδο για να πάω στο θέατρο.

Γ. Αυτά συμβαίνουν από τη μια, από την άλλη σίγουρα σου δίνει μια αυτοπεποίθηση, σε κάνει να πατάς πιο γερά στα πόδια σου. Ξέρεις πολύ καλά ποιος είσαι, τι είσαι, τι μπορείς να προσφέρεις, άρα αμέσως-αμέσως παίρνεις αποφάσεις με βάση αυτά τα συναισθήματα που σου έχει δημιουργήσει το θέατρο. Δηλαδή αν εγώ αισθάνομαι ότι αξίζω κάτι καλύτερο από αυτό που μπορεί να μου προσφέρει μια δουλειά επειδή μου το έχει βγάλει αυτό το πράγμα το θέατρο δε θα τη δεχτώ.

6. Έχετε ευαισθητοποιηθεί περισσότερο σε κοινωνικά θέματα (περιβάλλον, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση, ρατσισμός, βία, παιδικός εκφοβισμός, επιδημίες) μετά την ενασχόλησή σας με το θέατρο;

Α. Ναι σίγουρα πολλά θεατρικά έργα αγγίζουν αυτά τα θέματα και όχι μόνο αυτό. Το γεγονός ότι είμαστε σε ένα εργαστήριο που υπάρχουν πολλά και οι απόψεις άλλων ατόμων σε επηρεάζουν πάνω σε αυτό και έχω παρατηρήσει ότι άτομα που κάνουν θέατρο είναι αρκετά ευαισθητοποιημένα πάνω σε αυτά τα θέματα. Δεν ξέρω μπορεί να είναι και τυχαίο γιατί εγώ έχω μόνο την εμπειρία αυτής της ομάδας. Μπορεί σε αυτήν την ομάδα να υπάρχουν τέτοια άτομα. Αυτή η ευαισθητοποίηση προέρχεται βέβαια και μέσα από τα έργα που έχουμε κάνει.

Γ. Αν εξαιρέσεις το περιβάλλον, όλα τα υπόλοιπα θέματα ήταν στο Ολοκαύτωμα που παίξαμε.

Α. Τέτοια έργα που έχουμε παίξει είναι «Ο μπαμπάς ο πόλεμος», του Καμπανέλλη, που είχε να κάνει με τον πόλεμο γενικά και όχι μόνο με τον πόλεμο, άγγιζε και άλλα θέματα, όπως η καταστροφή της Ρόδου από τον υπερ-τουρισμό, ένα πολύ σοβαρό θέμα που άγγιζε και άλλα έργα.

Β. Άλλο παράδειγμα είναι οι «Τρωάδες» που είχαμε παίξει όπου είχαμε προσθέσει και ένα δρώμενο που αναφερόταν στο προσφυγικό θέμα.

A. Όταν πρωτοήρθα στο εργαστήρι η πρώτη παράσταση που έπαιξα ήταν το «Όχι Μη Στοπ» μια αυτοσχεδιαστική παράσταση η οποία σχεδιάστηκε από τα μέλη του εργαστηρίου υπό την καθοδήγηση του σκηνοθέτη, η οποία είχε ως θέμα τις απαγορεύσεις, όπως το κάπνισμα, την απαγόρευση στο ότι εδώ δεν πρέπει να γελάσεις, εδώ πρέπει να είσαι σοβαρός. Αυτό άγγιζε αρκετά τέτοια θέματα. Άλλο επίσης ήταν η «Μικρή μας Πόλη», η οποία άγγιζε το θέμα του θανάτου.

Γ. Τον κύκλο της ζωής βασικά.

A. Ναι κυρίως ήταν το θέμα της ζωής. Πώς ένας θάνατος αλλάζει τη ζωή. Άλλες παραστάσεις με θέμα τον έρωτα, όπως το «Νένα, τι είναι ο έρωτας;», ο Skakespeare προφανώς έχει πολλά τέτοια θέματα, όπως η «Δωδέκατη Νύχτα» που είχαμε παίξει. Επίσης το αγγλικό έργο του James Barrie “The admirable Crichton”, που μεταφράστηκε «Αφέντες και Αφεντικά», το οποίο έχει κοινωνικά θέματα, όπως το θέμα της εξουσίας, πώς η εξουσία μοιράζεται και πώς αλλάζει τους ανθρώπους, το θέμα των τάξεων.

Γ. Ο «Κατά Φαντασίαν Ασθενής» επίσης που είναι κωμωδία του Μολιέρου, άγγιζε τέτοια θέματα. Από τη στιγμή που έχεις να κάνεις με διάφορους χαρακτήρες, έχεις να κάνεις με κάποιους ανθρώπους. Οι άνθρωποι αυτοί ανάλογα με την εποχή και την κοινωνική θέση που έχουν στο έργο, έχουν κάποιες συμπεριφορές και κάποια συναισθήματα. Από τη στιγμή που αυτά θα πρέπει να τα μελετήσεις για να τα παίξεις, να τα εξωτερικεύσεις και να τα περάσεις στο θεατή, γιατί είναι αυτό το αμφίδρομο παιχνίδι σου «πετάω το μπαλάκι» και ο θεατής στο «πετάει» πίσω με το γέλιο και τη συγκίνηση, με το χειροκρότημα κ.λπ. ευαισθητοποιείται και «μπαίνει στα παπούτσια του άλλου». Άρα σε βοηθάει να μάθεις καλύτερα πράγματα από ανθρώπους που τα έχουν βιώσει. Ακόμα και αυτό στο Μολιέρο ότι θα βιώσεις τον αυταρχισμό από το γονέα στο παιδί.

A. Και η εκμετάλλευση από τους γιατρούς στο ίδιο έργο. Ο άνθρωπος που έχει εμμονή με τη γυναίκα του, που τον εκμεταλλεύονται δικηγόροι, γιατροί. Τα ίδια θέματα άγγιζει και ο «Έρωσ Γιατρός» που παίξαμε. «Ο γύρος του κόσμου σε 80 μέρες» που δείχνει διάφορες περιοχές, διάφορα έθιμα, καταστάσεις, πολιτιστικά θέματα περισσότερο.

Γ. Φαίνεται πολύ και στους αυτοσχεδιασμούς που κάνουμε γιατί ανεβάζουμε έργα αυτοσχεδιαστικά με αναφορές στην πραγματικότητα, στην καθημερινότητα.

B. Γενικώς τα έργα αναφέρουν τα ίδια προβλήματα, καθώς ο άνθρωπος δεν αλλάζει.

A. Τα προβλήματα που αγγίζουν είναι διαχρονικά.

7. Η ενασχόλησή σας με το θέατρο, σας έκανε να επαναπροσδιορίσετε αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής;

A. Νομίζω έχει καλυφθεί από τα προηγούμενα

Γ. Ναι και σε μεγάλο βαθμό.

Β. Ναι.

Γ. Είναι πιο πολύ η επαφή με άλλα άτομα μέσα από το θέατρο.

Α. Πράγματι. Επηρεάζει τις αντιλήψεις για κοινωνικά θέματα, για άλλους ανθρώπους, στάσεις ζωής, αλλά και καθημερινά θέματα που πραγματεύεται το θέατρο με το δικό του τρόπο.

8. Θεωρείτε ότι από τότε που απασχολείστε με το θέατρο πως έχει ενισχυθεί η αντίληψή σας, όσον αφορά τη συνδιαλλαγή σας με τον κοινωνικό σας περίγυρο και η διορατικότητα όσον αφορά τις προθέσεις και τη διάθεση του συνομιλητή σας;

Α. Ναι είναι άλλωστε και το πρώτο πράγμα που είπα.

Β. Αυτό είπα και εγώ προηγουμένως ότι μέσα από τη μελέτη των ρόλων καταλαβαίνεις τι βγάζεις εσύ ο ίδιος προς τα έξω και τι βγάζουν οι άλλοι προς εσένα. Αντιλαμβάνεσαι καλύτερα το τι θέλει να πει ο άλλος, τι κρύβει πίσω από αυτά που λέει.

Γ. Και επειδή έχεις να κάνεις με κίνηση και λόγο καταλαβαίνεις ας πούμε ότι αν κοιτάει κάτω μπορεί να λέει ψέματα.

Β. Ναι, μέσα από τη γλώσσα του σώματος.

Γ. Ναι γιατί έχουμε κίνηση στο θέατρο. Μπορεί να παίζεις ένα ψεύτη, ο ψεύτης θα κινηθεί για παράδειγμα με συγκεκριμένο τρόπο ή ένα στρατιωτικό όπως είχα κάνει. Πάλι βλέπεις πώς συμπεριφέρεται ή όταν λέει κάποιος ευθαρσώς ψέματα στο δικαστήριο πώς είναι, που κάναμε τέτοιο έργο τον «Μάρτυρα Κατηγορίας» της Agatha Christie. Αυτά όλα είναι που μας οδηγούν να καταλαβαίνουμε τους άλλους.